

Αἴτυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

«... Οἶ δ' ἔχον Ἀρκαδίην ὑπό Κυλλήνης ὅρος αἰπύ,
Αὐπύτιον παρά τύμβον, ἵν' ἀνέρες ἀγχυμαχηταί, οἱ
Φενεόν τ' ἐνέμοντο... Στύμφηλόν τ' εἶχον...».

(Ιλιάδα Β. 605-608)

K.V. Heideck: Κατανύσσος Ελλήνων αγωνιστών στην Κόρινθο.

ΕΤΟΣ Ζ' ΤΕΥΧΟΣ 20
ΑΝΟΙΞΗ 1999

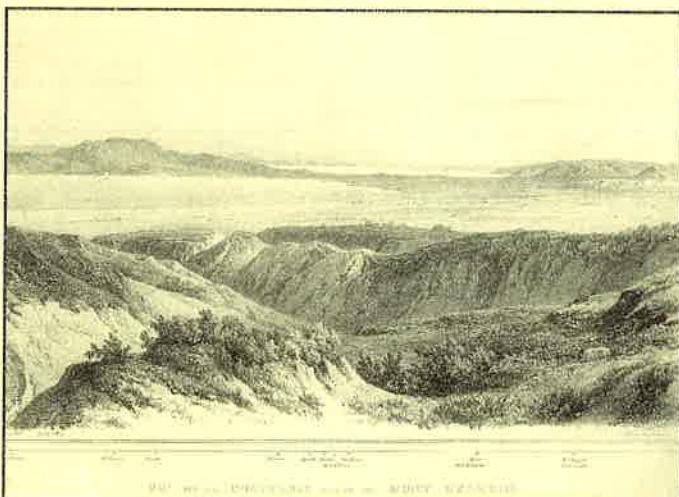
ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

Το περιοδικό ονομάστηκε "Αίπιτος" από την αναφορά στην Ιλιάδα "Αιπύτιον παρά τύμβον" που έγινε θρύλος και μένει ζωντανός ως τις μέρες μας.

Αιώνες τώρα ψάχνουν να βρουν τον κρυμμένο θησαυρό του, κάπου στις πλαγιές της Ζήρειας που είναι θαμμένος κι αφού μέχρι τώρα δε βρέθηκε, τον κάναμε περιοδικό και ψάχνουμε για τον άλλο θησαυρό, της ιστορίας, του πολιτισμού και της ζωής του τόπου μας

- ❀ **Εξώφυλλο:** Καταυλισμός Ελλήνων αγωνιστών στην Κόρινθο. Έργο του K.v. Heideck. (Λιθογραφία του Fr. Hope. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).
- ❀ **Οπισθόφυλλο:** Ναός του Νεμέον Διός στην Αρχαία Νεμέα. Οι τρεις δωρικές κολώνες του που σώζονται όρθιες. (Φωτ. Fred. Boissonnas, 1903).

- ❀ **O t. M. Baron v. Stackelberg:** "Άποψη της Κορινθίας από το όρος Κυλλήνη". Γραφούντα από το βιβλίο του "Η Ελλάς", Παρίσι 1834. (Συλλογή Σπ. Μιχόπουλου).

Έτος ίδρυσης 1993.

Περιοδική Έκδοση

μη κερδοσκοπική

Τεύχος 20

Άνοιξη 1999

■

Ιδιοκτησία - Έκδοση

Διεύθυνση - Σύνταξη:

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

Κατσιμπίρη 49

15561 - Χολαργός

Τηλ & Fax: 6511883

■

Στην ίδια διεύθυνση:

Αλληλογραφία

Συνεργασίες – επιταγές

■

Ετήσια συνδρομή 5.000

■

Στους μαθητές των

Γυμνασίων και Λυκείων

Στυμφαλίας – Φενεού

αποστέλλεται Δωρεάν

■

Κάθε ενυπόγραφο άρθρο

εκφράζει τις απόψεις

του συγγραφέα του

■

Φωτοσύνθεση – Μοντάζ

Εκτύπωση – Βιβλιοδεσία:

Ηλεκτρονικές Τέχνες

Αραχώβης 61

Τηλ.: 3300914 - 3813801

■

Διεθνής Κωδικός αριθμός

περιοδικού:

(ISSN) 1106-0387

ΔΡΧ. 2.000

Η ΚΟΡΙΝΘΙΑ ΤΟΥ '21 ΣΤΟ ΛΟΓΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Ιωάννης Νοταράς 1805-1827 (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

«Περάστε από τα Τρίκαλα, στου Νοταρά τα σπίτια,
τα κλάματα ν' ακούσετε, τη μάνα του να ιδήτε.

Στο παραθύρι κάθεται, το πέλαγο αγναντέβει:

— Πουλάκια μου, μην είδατε τον Νοταρά τον Γιάννη,
σε τι ταμπούρια πολεμά και πώς βαρεί τους Τούρκους;

— Μάννα να μη τον καρτερής να μη τον ‘παντυχαίνης
Ο μπάρμπας κι ο πατέρας του σ’ άλλον κόσμο θα σμίξουν!
Πάει το καμάρι του Μωρηά, πάει και δεν γυρίζει»!

Σκοτώθη το Αρχοντόπουλο, ο αρχηγός της Κόρθος
που ήτανε νιός πεντάμορφος κι άφοβος σαν λιοντάρι.

που ήτανε τριαντάφυλλο κι όμορφο κυπαρίσσι
και μέσ' της Κόρθο, τον καζά, καμάρα με τη βρύση.

Κλάψε καημένε Νοταρά το γιο λεβέντη πούχες».

(Δημοτικό)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Του Γιάννη Νοταρά (απόσπασμα από δημιοτικό)	177
“Υμνος εις την Ελευθερίαν” του Διον. Σολωμού (στροφές 75-87)	179
Μαρία Λαδά - Μινώτου: Πολεμικά γεγονότα στην Κορινθία σε έργα ζωγραφικής και χαρακτικής	180
Κολοκοτρώνης και Νικηταράς; Δυο ορειχάλκινες Ιστορίες (Συνέντευξη του Φάνη Σακελλαρίου)	193
Σπύρος Κ. Μιχόπουλος: Κορινθιακά ιστορικά τραγούδια	202
Βασίλης Ρώτας: Οι θησαυροί του Κιαμήλ (διήγημα)	209
Παύλος Καράγιωργας: “Να ξη το Μεσολόγγι” του Βασ. Ρώτα	212
Λάμπης Αποστολίδης: Παπανίκας	215
Ιωάννης Μαζαράκης -Αινιάν: Η διακήρυξη της Κορίνθου για την ελληνική σημαία και το “Α΄ Σύνταγμα Πεζικού” στην Κόρινθο.....	219
Κώστας Καλατζής: Κινδυνεύει η Ελλάς	222
“Ο Πειραιώς” του Διον. Σολωμού.....	227
Ηλί. Υομονοξίο: Ο ποδοπατημένος (ποίημα)	227
Φάνης Κωστόπουλος: Σταύρωση (ποίημα)	228
Ευαγγελία Παπαχρήστου - Πάνου: “Ανάστασιν Χριστού” (ποίημα)	228
Μιχάλης Χελιώτης: Κόρινθος (ποίημα)	228
Ηλίας Β. Οικονόμου: Ο σταυρός ως δργανό θανάτου και ως σύμβολο ζωής	229
Νίκος Ματσανιώτης: Η μάνα και η αγκαλιά της.....	232
Σπύρος Κ. Μιχόπουλος: Φωτογραφικές μαρτυρίες και περιγραφικές αφηγήσεις για το Ηράκλειο και το Μπότσικα της Νεμέας	235
Στέφανος Δάφνης: Ψυχής ιατρείον (ποίημα).....	239
“Τα χάνια”. Από το “Πέρον του Ιοθιού” του Σπ. Παγανέλη	240
Ξένια Χρυσάρι - Ζωγράφου: Οι πύργοι της Κορινθίας	242
Δημήτριος Ν. Λύρας: Φενέάτικοι θρύλοι και παραδόσεις	246
Από την έκθεση στις “Νέες Μορφές” του Κώστα Πανιάδα.....	250
Αριστείδης Βουγιούκας: Αρμακάδες (ποίημα)	252
Από τις παλιές εφημερίδες	253
Στυμφαλιακά Φενεάτικα και άλλα (Σχόλια και σκέψεις του Ιαμιού)	254
<i>Προς το έβδομο έτος. Το αφιέρωμα. “Μια φορά ήταν ένας μόνος του”. Άνοιξη και φθινόπωρο. Στυμφαλιακός εγκάμιο. Οι ανασκαφές και ο καθηγητής. Στυμφαλία - Natura 2.000. Πάθη I. Μονής Αγίου Γεωργίου Φενεού. Επίσημοι δια τουαντάς κακουργίας. Στά ράδιοδρομά των πόδιμων. Μανιφατούρα. Που κοιμάται; Κορινθιοζωγρίας το ανάγνωσμα. Η Κόρινθος και ο Αντιφάν. Η Κόρινθος και η συνθήκη του Κάρλοβιτς. Μία πρόταση. Μνήμη για τον πουητή. Ημερίδες λαογραφίας. “Εις Υγείαν” της Δροσοπηγής.</i>	
Βιβλιοπαρουσίαση	267
Είπαν - Έγραψαν για τον “Αίπυτο”	270
Περί συνδρομών και ...τιμών.....	272
Ενίσχυσην την προσπάθεια	272

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

- ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ** ιδού και οι κάμποι·
 Δεν λάμπ' ήλιος μοναχά·
 Εις τους πλάτανους, δεν λάμπει
 Εις τ' αμπέλια, εις τα νερά·
- Εις τον ήσυχον αιθέρα
 Τώρα αθώα δεν αντηχεί·
 Τα λαλήματα η φλογέρα,
 Τα βελάσματα το αρνί·
- Τρέχουν άρματα χιλιάδες
 Σαν το κύμα εις το γιαλό·
 Άλλ' οι ανδρείοι παλληκαράδες
 Δεν ψηφούν τον αριθμό.
- Ω τρακόσιοι! σηκωθήτε
 Και ξανάλθετε σ' εμάς·
 Τα παιδιά σας θέλ' ιδήτε
 Πόσο μιοιάζουνε με σας.
- Όλοι εκείνοι τα φοβούνται.
 Και με πάτημα τυφλό
 Εις την Κόρινθο αποκλειούνται
 Κι όλοι χάνουνται απ' εδώ.
- Στέλνει ο άγγελος του ολέθρου
 Πείναν και Θανατικό·
 Που με σχήμα ενός σκελέθρου
 Περπατούν αντάμα οι δυό·
- Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη
 Των Ελλήνων τα iερά,
 Και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
 Χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!

(Στροφές 75-87)

Και πεσμένα εις τα χορτάρια
 Απεθαίνανε παντού
 Τα θλιψμένα απομεινάρια
 Της φυγής και του χαμού.

Και εσύ αθάνατη, εσύ θεία,
 Που ό,τι θέλεις ημπορείς,
 Εις τον κάμπο, Ελευθερία.
 Ματωμένη περπατείς

Στη σκιά χεροπιασμένες,
 Στη σκιά βλέπω κι εγώ
 Κρινοδάκτυλες παρθένες
 Οπού κάνουνε χορό·

Στο χορό γλυκογυρίζουν
 Ωραία μάτια ερωτικά,
 Και εις την αύρα κυματίζουν
 Μαύρα, ολόχρυσα μαλλιά.

Η ψυχή μου αναγαλλιάζει
 Πως ο κόρφος καθεμιάς
 Γλυκοβύζαστο ετοιμάζει
 Γάλα ανδρείας και ελευθεριάς.

Μες στα χόρτα, τα λουλούδια,
 Το ποτήρι δεν βαστώ·
 Φιλελεύθερα τραγούδια
 Σαν τον Πίνδαρο εκφωνώ.

Διονύσιος Σολωμός

Μαρία Λαδά - Μινώτου

τ. Διευθύντρια

του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου

ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

**ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
ΣΤΗΝ ΚΟΡΙΝΘΙΑ
ΣΕ ΕΡΓΑ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΙΚΗΣ**

Τα έργα της ευρωπαϊκής και νεοελληνικής ιστορικής εικονογραφίας, τα οποία έχουν σημειώσει αναφοράς τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, συνιστούν μια ιδιαίτερη ενότητα της ζωγραφικής και χαρακτικής του 19ου αιώνα, η οποία έχει το δικό της εικαστικό λεξιλόγιο και το δικό της κώδικα επικοινωνίας και εμμηνείας.

Ο Αγώνας της Ανεξαρτησίας, από την έναρξή του, κατά τη διάρκειά του και μετά τη λήξη του, υπήρξε πηγή έμπνευσης των ευρωπαίων καλλιτεχνών. Θετικοί δέκτες των αναγεννητικών ιδεών του Διαφωτισμού και ένθερμοι θαυμαστές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, οι καλλιτέχνες συμπλέονται με το ευρύ λαϊκό κοινό και εμμηνεύουν τον Αγώνα των Ελλήνων κατά των Τούρκων, ως αγώνα του πολιτισμού κατά της βαρβαρότητας και της ελευθερίας κατά της καταπίεσης.

Με βάση αυτή τη θεώρηση φιλοτεχνούν έργα, τα οποία αντανακλούν το κοινό αίσθημα της εποχής και κινούνται στα πλαίσια όχι μόνο της κοινωνικής συγκίνησης, αλλά συνάμα της πολιτικής σκοπιμότητας, της φιλελεύθερης ιδεολογίας και της φιλελληνικής δραστηριότητας. Κινούνται επίσης στα πλαίσια των οραματισμών όλων των ευρωπαϊκών λαών που ζητούν την εθνική τους ανεξαρτησία.

Οι εικαστικές δημιουργίες τους με θεματική τον Αγώνα των Ελλήνων προσφέρουν

Σ.Σ. Η κ. Μαρία Λαδά - Μινώτου κατάγεται από τη Γκούρα Φενεού. Είναι ιστορικός και επί πολλά έτη υπηρέτησε ως επιμελήτρια του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου του οποίου διετέλεσε και διευθύντρια και απεξάριστη πρόσφρατα.

Μελέτες και άρθρα της για τις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου έχουν δημοσιευθεί στην Επετηρίδα του Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών, σε επιστημονικά περιοδικά και σε άλλες ειδικές εκδόσεις.

Μερικές από τις εργασίες της αυτές που αναφέρονται κυρίως στη θεματική των μουσείων της νεότερης ελληνικής ιστορίας, έχουν κυκλοφορήσει και σε ανάτυπα.

Το κείμενο της κ. Μινώτου που δημοσιεύεται εδώ, όπως και ο τίτλος του θέματός της υπόδηλων, είναι γραμμένο ειδικά για το αφερόματά μας στη συμβολή της Κορινθίας στην επανάσταση για την εθνική μας πατιγγενεσία και παρουσιάζει τον αγώνα εκείνο μέσα από έργα ζωγραφικής και χαρακτικής Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών του ΙΘ αιώνα.

Σ.Κ.Μ.

Εικ. 1. Karl Krazeisen: *Καπετάνιος μαχόμενος με τα παλικάρια του στην Κόρινθο*.
Λιθογραφία P.V. Hess (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

την αισθητική απόλαυση, αλλά κυρίως λειτουργούν ως εργαλεία ειδησιογραφικά. Η ιστορική καταγραφή υπερτερεύει της αισθητικής αποτίμησης. Ο ρόμαντισμός και ο οριενταλισμός, που κυριαρχούν την περίοδο αυτή στην Ευρώπη, κατενούνται σ' αυτές μ' αποτέλεσμα να παρατηρείται υπέρβαση του ιστορικού χαρακτήρα και έντονο το στοιχείο της ωραιοποίησης.

Πολλοί από τους ευρωπαίους καλλιτέχνες επισκέφθηκαν την Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Αγώνα, γνώρισαν τους πρωταγωνιστές του και βίωσαν τα γεγονότα, τα οποία όχι μόνο ξωγράφισαν, αλλά επιστρέφοντας στην πατρίδα τους, τύπωσαν τα έργα τους

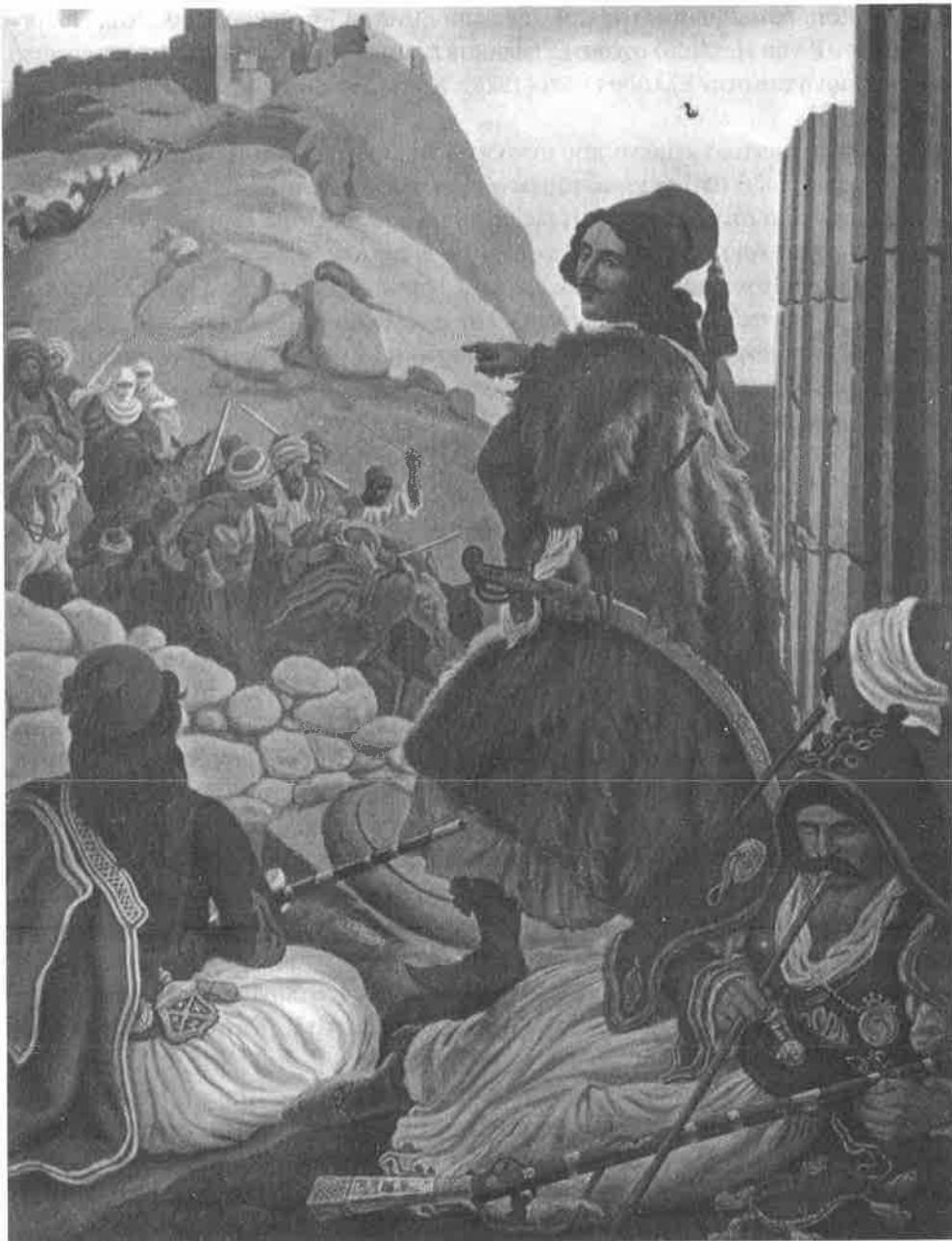
Εικ. 2. K.W. Heideck: Καταύλισμός Ελλήνων αγωνιστών στην Κόρινθο. Λιθογραφία Γρ. Ήροε. (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

σε πολλαπλά αντίτυπα. Έτσι γνωστοποιούσαν στο ευρύ λαϊκό κοινό, τους συντηρητικούς και τους αστούς, όσα διαδραματίζονταν στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα καλλιεργούσαν τα φιλελληνικά συναισθήματα. Τα τυπώματα αυτά, τα οποία επωλούντο "προς όφελος των Ελλήνων", με υπομνηματισμούς, εκτενείς τίτλους και αφιερώσεις δεν διασφάλιζαν μόνο το ιδεολογικό περιεχόμενό τους, αλλά και τη διηγηματική ή διδακτική πρόθεσή τους. Με τα ερείπια αρχαίων ελληνικών μνημείων, που συμπληρώνουν το κύριο θέμα, προβάλλεται η κλασική κληρονομιά και η δόξα του παρελθόντος.

Το εικαστικό χρονικό του Αγώνα περιλαμβάνει ακόμη και τα έργα, όσων καλλιτεχνών δεν επισκέψθηκαν την Ελλάδα και όσων χρησιμοποίησαν την θεματική του μετά τη λήξη του. Η φαντασία, η αλληγορία, ο συμβολισμός και η διάθεση για εμφύγωση και παραδειγματισμό χαρακτηρίζουν τις δημιουργίες τους.

Η γελοιογραφική και σατυρική ευρωπαϊκή ιστορική εικονογραφία δεν παραλείπει να προβάλλει ή να εμμηνεύει εικαστικά, με τα δικά της μέσα, τα μηνύματα του Αγώνα.

Στην πλειάδα των Ευρωπαίων (ακαδημαϊκών, λαϊκών και χαροσματικών ερασιτεχνών) ζωγράφων και χαρακτών περιλαμβάνονται σπουδαίοι καλλιτέχνες όπως οι Eug. Delacroix, Ary Scheffer, Gericault, Th. Leblanc, Ch. Langlois, G. Vernet, Fr. Hayez, H. Loeillot, Karl Krazeisen, Karl von Heideck, Peter von Hess, Giov. Boggi, V. Gajassi, L. Lipparini, Deneuville, Deveria, Ad. Friedel, G. Cockerelle, Ch. Eastlake, D. Dighton κ.ά.

Εικ. 3. Peter von Hess: *Η παράδοση του Ακωνορούνθου στους Έλληνες.* (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Τα πολεμικά γεγονότα, που διαδραματίστηκαν στην Κορινθία, σημαντικά για την εξέλιξη του Αγώνα, δεν παραλείφθηκαν από τις εικαστικές μαρτυρίες των ευρωπαίων καλλιτεχνών. Ενδεικτική είναι η ακόλουθη αναφορά σ' ορισμένα χαρακτικά της επο-

χής, τα οποία διασώζονται στις συλλογές του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Η λιθογραφία του P.von Hess από σχέδιο εκ φυσικού που φιλοτέχνησε ο Karl Krazeisen κατά την παραμονή του στην Ελλάδα (1826 - 1828): **Καπετάνιος μαχόμενος με τα παλικάρια του**. (εικ. 1).

Στο επεξηγηματικό κείμενο που συνοδεύει τη λιθογραφία ο Krazeisen γράφει: "Ο καπετάνιος αρπάζει από τα χέρια του θανάσιμα πληγωμένου σημαιοφόρου του την σημαία και την ίδια στιγμή πυροβολεί εναντίον του εχθρού που πλησιάζει. Το πεδίο της μάχης βρίσκεται κοντά στα ερείπια αρχαίου ναού της Κορίνθου".

Στη συνέχεια του κειμένου του αναφέρεται στην πολεμική τακτική των Ελλήνων και τελείωνε με την ακόλουθη επισήμανση: "Για τους λόγους αυτούς είναι συνήθως αναγκασμένοι να αγωνίζονται πίσω από τα "ταμπούρια". Γνωρίζουν να χρησιμοποιούν με πολλή τέχνη, ότι μπορεί να τους καλύψει από τον εχθρό, ανώτερο σε αριθμό, όπως παλιά τείχη, βράχους και το ανώμαλο έδαφος της χώρας τους".

Ο Karl Krazeisen (1794 - 1878) ήταν λοχαγός του βαυαρικού στρατού και ήλθε στην Ελλάδα με τον συνταγματάρχη Karl von Heideck, το 1826. Συμμετείχε ως εθελοντής, στις πολεμικές επιχειρήσεις του Πειραιά και του Φαλήρου. Κατά την παραμονή του στην Ελλάδα ζωγράφισε εκ του φυσικού 21 προσωπογραφίες Ελλήνων αγωνιστών και φιλελλήνων (ορισμένα πρωτότυπα σχέδιά του απόκεινται στην Εθνική Πινακοθήκη) καθώς και απόψεις τοπίων, πολεμικές σκηνές και φροεσιές.

Ο ερασιτέχνης ζωγράφος Krazeisen φιλοτέχνησε τα έργα του για ανάμνηση. Επιστρέφοντας όμως στην πατρίδα του, οι φίλοι του ενθουσιάστηκαν, όταν τα είδαν, και τον προέτρεψαν να τα τυπώσει. Έτσι από το 1828 έως το 1831 κυκλοφόρησαν επτά συνολικά τεύχη που αποτελούν το γνωστό λεύκωμά τουν. Κάθε λιθογραφία συνοδεύεται με βιογραφικό ή επεξηγηματικό κείμενο. Τις προσωπογραφίες του, που τις διακρίνει η λεπτότητα του σχεδίου και η αναλυτική διεισδυκότητα στα χαρακτηριστικά του εικονιζόμενου έχει σχεδιάσει στη λιθογραφική πλάκα ο περίφημος λιθογράφος της εποχής Fr. Hanfstaegl, ενώ τις άλλες παραστάσεις οι συνεργάτες του Fr. Hohe, P.v.Hess και J. Steingrüber, οι οποίοι με τονικές διαβαθμίσεις και αντιθέσεις σκότεινών και φωτεινών επιφανειών προβάλλουν δεξιοτεχνικά την παράσταση.

Στιγμιότυπο από την πολεμική ζωή στην Κόρινθο, απεικονίζει και η λιθογραφία του Fr. Hohe, από ζωγραφικό έργο του K.v.Heideck, με τίτλο **Κατανλισμός Ελλήνων αγωνιστών στην Κόρινθο** (εικ. 2).

Την πολυπρόσωπη σύνθεση του Heideck διακρίνει η αμεσότητα, η τοπιογραφική απόδοση, η ηθογραφική διάθεση, η γραφικότητα και η λεπτομέρεια στην απεικόνιση των ελληνικών ενδυμασιών και των όπλων των αγωνιστών, που ξεκουράζονται και διασκεδάζουν στα ερείπια του ναού του Απόλλωνος στην Κόρινθο.

Ο Karl Wilhelm von Heideck (1788 - 1861), το γνωστό μέλος της Αντιβασιλείας του Όθωνος, ήταν γόνος παλαιάς ελβετικής οικογένειας, απόφοιτος της Στρατιωτικής Ακαδημίας του Μονάχου, διακεκριμένος στρατιωτικός και ζωγράφος. Ήλθε στην Ελλάδα το 1826 με αξιωματικούς του βαυαρικού στρατού και ετέθη επί κεφαλής της Φιλελληνικής Επιτροπής. Ο Bory de saint Vincent μας δίδει την ακόλουθη ενδιαφέρουσα πληροφορία για το ζωγράφο Heideck: "Ο κύριος βαρόνος Χέντεκ δεν είναι μόνο εξαιρετικός στρατιωτικός και πραγματικός σοφός, είναι επίσης ένας από τους πιο διακε-

Εικ. 4. Peter von Hess: *Ο Νικηταράς στα Δερβενάκια*. (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

κωμένους ξωγράφους· οι χαρτοφύλακές του, που μας άνοιξε πρόθυμα, ήταν γεμάτοι από θαιμάσιες υδατογχαφίες, όπου είχαν πιστά αναπαρασταθεί πλήθος τοπίων από περιοχές της Ελλάδος...". Από τα πιο γνωστά, ιστορικού περιεχομένου έργα του, είνατο "Στρατόπεδο Φιλελλήνων κατά τον απελευθερωτικό αγώνα".

Στις τρεις λιθογραφίες του ξωγράφου και χαράκτη P.V.Hess: **Παράδοσις του Αχροκορίνθου στους Έλληνες** (εικ. 3), **ο Νικηταράς εις τα Δερβενάκια** (εικ. 4) και **ο θάνατος του Αναγνώστη Πετριεζά** (εικ. 5), καταγράφονται επίσης γεγονότα της πολεμικής ιστο-

ρίας της Κορινθίας. Κύριο χαρακτηριστικό των συνθέσεων του P.V. Hess, όπως επισημαίνει ο καθηγητής Ηλίας Μυκονιάτης "είναι η επιμονή που παρατηρείται γενικά στην σύνδεση του ιστορικού γεγονότος με την προσωπικότητα ενός αρχηγού". Αυτό εκφράζεται εικονογραφικά με την ιδιαίτερη προβολή της μορφής του μέσα στην παράσταση, όπου κυριαρχεί με την παρουσία του συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του όλη τη δράση. Οι υπόλοιπες μορφές, πάντοτε λίγες σε αριθμό, τοποθετούνται στο δεύτερο ή στο τρίτο επίπεδο. Οι συνθέσεις του διακρίνονται για την ωραιοποίηση των μορφών και τον τυποποιημένο τρόπο διάκρισης μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων ως ανθρώπινων τύπων. Με την έμφαση στην απόδοση των εξωτερικών χαρακτηριστικών, όπως είναι οι φορεσιές και τα όπλα, έχουμε μια επιτηδειμένα συγκρατημένη ήπια γλώσσα, που επιβάλλει ωστόσο με σίγουρο τρόπο συγκεκριμένες ερμηνείες γεγονότων".

Ο Peter Heinrich Lambeir von Hess (1792 - 1871) γιος του χαράκτη Karl Hess, διακρίθηκε ως ζωγράφος και χαράκτης, με ιδιαίτερη επίδοση σε ιστορικά θέματα. Ήλθε στην Ελλάδα με τον Όθωνα και με παραγγελία του Λουδοβίκου Α', πατέρα του Όθωνος, φιλοτέχνησε 39 συνθέσεις με παραστάσεις από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας (τρεις από αυτές αναφέρονται στην εκλογή και την άφιξη του Όθωνος στην Ελλάδα) για να διακοσμήσουν οι στοές του ανακτορικού κήπου στο Μόναχο. Πράγματι, κατά τα έτη 1841 - 1844 ο ζωγράφος Chr. F. Nilson, με πρότυπο τις συνθέσεις αυτές, διακόσμησε τις στοές με τοιχογραφίες, που καταστράφηκαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ευτυχώς όμως σώζονται τα πρωτότυπα σχέδια του P.V. Hess στη Συλλογή Maillinger του Μονάχου. Επίσης, την ευρύτατη διάδοση του έργου του Hess, τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα, βοήθησαν τα λιθογραφημένα σώματα που κυκλοφόρησαν το 19ο και 20ο αιώνα.

Η ελληνική εικαστική θεματική του '21 είχε ως αφετηρία την τέταρτη δεκαετία του 19ου αι. και συνεχίστηκε ως το τέλος του. Στη γένεσή της ακολούθησε την πρώτη διάδοση της υστεροβιζαντινής τέχνης, ενώ στην πορεία της επηρεάστηκε από τις τάσεις της ευρωπαϊκής τέχνης. Η πλούσια αντίστοιχη ευρωπαϊκή εικονογραφία, οπωσδήποτε συνέβαλε ουσιαστικά στην ώθηση ανάλογης εικαστικής εκφραστικής και ιδεολογικής προβολής των γεγονότων. "Ενώ όμως οι ξένοι" όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Ηλίας Μυκονιάτης "είδαν την Επανάσταση μέσα από το πολιτιστικό κλίμα της εποχής και συχνά στα έργα τους παρατηρείται υπέρβαση του ιστορικού χαρακτήρα των γεγονότων, οι Έλληνες επιδίωξαν συνειδητά την ιστορική αριθμεία. Η έμφαση που έδωσαν στη διήγηση και την περιγραφή εξέφραζε την προσπάθειά τους να πλησιάσουν γεγονότα, των οποίων τη σημασία αναγνώριζαν ως καθοριστική για την εθνική τους υπόσταση".

Η ακρίβεια αυτή, που πηγάζει από την άμεση κριτική αντίληψη των γεγονότων, αναδεικνύεται εμφανέστατα στο μνημειώδες εικαστικό έργο του στρατηγού I. Μακρυγιάννη, που περιλαμβάνει συνθέσεις, οι οποίες φιλοτεχνήθηκαν "κατά στοχασμό και υπαγόρευση" του ιδίου. Με τις εικονογραφικές παραστάσεις, όπως και με τα Απομνημονεύματά του, θέλησε να αποκαταστήσει με βαθύ το αίσθημα της δικαιοσύνης και της ευθύνης την ιστορική αλήθεια του Αγώνα του '21. Θέλησε να αποκαταστήσει τις παραποτήσεις των ιστορικών της εποχής, όπως ο ίδιος μαρτυρεί στα Απομνημονεύματά του "και για τις εικονογραφίες όπου άρχισα από το 1836 και εις τα 1839 τις τελείωσα διατί τις έφκιασα; Να αποδείξω αυτηνών τις φευτιές και χαμέρπειές τους κατά δύναμιν". Ο

Εικ. 5. Peter von Hess: Ο θάνατος του Αναγνώστη Πετιμεξά στα Βασιλικά Συκινώνος
(Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Μακρυγιάννης όμως τις εικονογραφίες δεν τις "έφριασε" μόνο για να αποδείξει τα φέμματα των ιστοριών, αλλά για να επιτύχει και μια πολιτική σκοπιμότητα. Στόχευε με αυτές, αποκαθιστώντας την αλήθεια, να ξεσηκώσει τους αδικημένους από τη νέα τά-

Εικ. 6. Δ. Ζωγράφου - "Σκέψης Μακρυγιάννη": Τα Δερβίενάκια και η καταστροφή του Δράμαλη (Αυγοτέμπερα σε ξύλο. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

ξη πραγμάτων αγωνιστές για συνταγματικές ελευθερίες.

Ο καλλιτέχνης, με τον οποίο συνεργάστηκε αρχικά ήταν "Φράγκος", όπως ο ίδιος τον αποκαλεί, και δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στο "στοχασμό" του Ι. Μακρυγιάννη. Στη συνέχεια έστειλε και έφεραν από τη Λακεδαίμονα έναν αγωνιστή, αγιογράφο και λαϊκό καλλιτέχνη, τον Δημήτριο Ζωγράφο, με τα δυο του παιδιά και τους εγκατέστησε στο σπίτι του. Επομένως η εικαστική αναπαράσταση του Αγώνα πραγματοποιήθηκε από ένα συγκροτημένο στη βάση της οικογενειακής επιχείρησης εργαστήρι, με κύριο συντονιστή στον τόνο και το ύφος τον Δημήτριο Ζωγράφο, που ανταποκρίθηκε στις πνευματικές και ιδεολογικές απόψεις του Ι. Μακρυγιάννη. Εμπνευστής και εκτελεστής λειτούργησαν με το ίδιο ιδεολογικό σύστημα και όπως παρατηρεί η ιστορικός της τέχνης Κατερίνα Σπετσιέρη - Beschi δύσκολα κανείς ξεχωρίζει στις εικόνες τα δρια και την προσωπική προσφορά του καθενός. Ο Ι. Μακρυγιάννης κατά τον Σπύρο Ασδραχά "υποβάλλει" και "επιβάλλει" όλο το περιεχόμενο του πίνακα, τη σκέψη του έργου, την αλληγορία και τους συμβολισμούς και ο λαϊκός καλλιτέχνης ανταποκρίνεται με την ίδια ποιητική συμπεριφορά.

Το πιστεύω του Μακρυγιάννη "είμαστε στο εμείς και όχι στο εγώ" διάχυτο στα Απομνημονεύματά του κυριαρχεί και στα εικαστικά του έργα, στα οποία εξαίρεται η λαϊκή συμμετοχή και η συμβολή όλων και όχι ο προσωπικός ηρωϊσμός και η ιδιωτική πρωτοβουλία.

Ο Μακρυγιάννης και ο Δημ. Ζωγράφος δίδουν στις εικονογραφίες το περίγραμμα

Εικ. 7. Αλεξανδρού Ησαΐα: Η καταστροφή του Δράμαλη εις Κόρωνθον Έγχρωμη λιθογραφία 1839.
(Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

των γεγονότων και εστιάζουν τη μνήμη τους σε πρόσωπα και επεισόδια, παρέχοντας μ' αυτό τον τρόπο στοιχεία πολύτιμα για την απόδοση της αιτιόσφαιρας και για τις ανθρώπινες σχέσεις στον πόλεμο. Η προοπτική υπηρετεί αποκλειστικά την ανάπτυξη του θέματος και αγνοεί τις μεταξύ του ενός επιπέδου και του άλλου πραγματικές αποστάσεις, όπως συμβαίνει και στις θρησκευτικές εικόνες της μεταβυζαντινής τέχνης. Η οργάνωση του ζωγραφικού θέματος γίνεται σ' ένα συνεχή χώρο και σ' ένα συμβατικό χρόνο, με αποτέλεσμα να παρατηρείται συναίρεση επεισοδίων και χρονικών στιγμών. Οι ανθρώπινες φιγούρες σημειώνονται μ' αφηρημένα σημεία και μόνο σ' ορισμένες συνθέσεις έχουμε εξατομικευμένα πρόσωπα. Ο Δ. Ζωγράφος για κάθε κατηγορία, τάξη, οξίωμα και εθνικότητα έχει επινοήσει μια ευανάγνωστη μορφή - σήμα, που αποδίδει με καθορισμένο χρώμα. Οι οπλαρχηγοί, οι αλέφτες, οι κληρικοί, οι πρόκοποι, οι φιλέλληνες, οι Τούρκοι έχουν το δικό τους σήμα, τη δική τους χαρακτηριστική φιγούρα και στάση. Η δομή κάθε μορφής είναι χρωματική και όχι γραμμική. Ο ζωγράφος χορηγίμποιεί δυνατά, φωτεινά χρώματα και δημιουργεί έντονες αντιθέσεις που τον διευκολύνουν στη διάκριση των σημάτων - μορφών, όπως του μαύρου φασιστικού και βρακοφόρου, του λευκού φουστανελοφόρου, του κόκκινου βρακοφόρου Τούρκου. Οι πρωταγωνιστές των γεγονότων τοποθετούνται συνήθως σε πρώτο επίπεδο και διακρίνονται για την επιμελημένη μορφική παρουσίαση. Το υπόλοιπο πλήθος καταλαμβάνει τα εναπομείναντα επίπεδα και αποδίδεται με μικρογραφική και διακοσμητική αντίληψη, που θυμίζει περσικές μικρογραφίες. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των εικόνων είναι ότι η έκφραση δεν συντελείται αποκλειστικά με ζωγραφικά μέσα. Ο λόγος με τη μορφή επεξηγηματικών υπομνημάτων, καλύπτει τις απαιτήσεις της πρόθεσής του μ' αποτέλεσμα η εικόνα να αποδίδει αριθμητικά το υπόμνημα.

Καρπός της συνεργασίας του Ι. Μακρυγιάννη και του Δημ. Ζωγράφου υπήρξε αρχι-

κά μια σειρά από 25 πίνακες που είχαν φιλοτεχνηθεί πάνω σε ξύλο με αυγοτέμπερα. Από τη σειρά αυτή έγιναν άλλες τέσσερις, 24 υδατογραφιών, πάνω σε στράτσο. Τις τέσσερις αυτές σειρές ο Μακρυγιάννης πρόσφερε στον βασιλιά Όθωνα και στους πρέσβεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας για να τις παραδώσουν στους βασιλείς τους. Από αυτές σώζεται η σειρά της βασιλισσας Βικτωρίας, που φυλάσσεται στη βιβλιοθήκη του Windsor Castle, και μια ακόμη στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη την οποία ο Ιωάννης Γεννάδιος αγόρασε στη Ρώμη σε πλειστηριασμό το 1909 και στη συνέχεια την εξέδωσε σε λεύκωμα με τον Frederic Boissonas. Οι 22 από τους πίνακες της Γενναδείου Βιβλιοθήκης φέρουν την υπογραφή του καλλιτέχνη "Χείρ Δημητρίου" Ζωγράφου εκ Βορδωνίας της Λακεδαίμονος" και οι 24 την στερεότυπη υπογραφή του Μακρυγιάννη και την επιγραφή "Μέρος των Πολέμων της Ελλάδος σχεδιασθέντων κατά στοχασμόν και υπαγόρευσιν και ιδίων εξόδων του συνταγματάρχου Μακρυγιάννη προς ευχαρίστησιν των Ελλήνων και ευεργετών μας Φιλελλήνων. Εσχεδιάσθησαν από το 1836 έως το 1839. Οι στερεότυπες αυτές επιγραφές και υπογραφές βρίσκονται στο κάτω μέρος του πίνακα μαζί μ' εκτενή αφηγηματικό υπομνηματισμό. Στο επάνω μέρος του πίνακα υπάρχει επιγραφή που δίνει περιληπτικά το περιεχόμενο της παράστασης και ο αύξοντας αριθμός του πίνακα.

Από τη σειρά των ξύλινων πινάκων σώζονται μόνο οκτώ, τους οποίους ο Κίτσος Μακρυγιάννης μαζί μ' άλλα προσωπικά ενθύμια του πατέρα του (όπλα, ενδύματα, σφραγίδα, ταμπούρα κ.ά.) δώρησε το 1926 στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Σ' ένα από αυτούς (εικ. 6), που απεικονίζονται οι μάχες Κορίνθου, Δερβενακίων, Ναυπλίας και Άργους υπάρχει στο επάνω μέρος η ακόλουθη ανορθόγραφη λεξάντα: "Μάχαι Κορίνθου· ντερβενακίων· Ναυπλίας· και άργους· όπου επαρατάχθησαν με 15 χιλ. οι Έλλινες και τον ενίκησαν και ήσαν αρχιγοί Νικήτας· υψηλάντης· Χ. χρίστος· κολιόπουλος· γεναίος· φλεσέοι· χελιότης· Ν. σταματελόπουλος· / τζόκωις· πάνος· κακάνης· νέζιος· νταγρές· γιουρούκιδες· αγαλόπουλος· νικόλα λάμπρος· κραν. σταμάτης· κόλιας· στάϊκος· κώστα σουλιώτης· Ν. σουλιώτης· χατζής· Δ. ζωγράφος και λοιποί συναγωνισταί" και κάτω από τη λεξάντα αριστερά η ένδειξη "Σκ[έψις] μακριγιάνη αριθ. 7, 1836. Αξιοσημείωτο είναι ότι ως αγωνιστής στο παραπάνω κείμενο αναφέρεται ο Δημήτριος Ζωγράφος και όχι ο Παναγιώτης, όπως μας καταθέτει ο Ι. Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματά του.

Από μια σειρά οκτώ λιθογραφιών που κυκλοφόρησαν το 1839 με τον τίτλο "Ιστορία της Ελλάδος υπό Αλεξανδρού Σ. Ησαΐα" προέρχεται η επιχρωματισμένη λιθογραφία (εικ. 7), η οποία στην κάτω δεξιά γωνία, πάνω σε μια πέτρα, φέρει την ένδειξη "Καταστροφή του Δράμαλη εις Κόρινθον υπό Α.Σ. Ησαΐα" και στην αριστερή την υπογραφή "Ζονα".

Ο Αλέξανδρος Ησαΐας (1809 - 1839) από τη Σμύρνη δεν ήταν ζωγράφος αλλά γραμματικός, εις τον οποίο ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας ανέθεσε το 1829 τη διεύθυνση της Αλληλοδιδακτικής Σχολής στο Ναύπλιο. Στα 1839 βρισκόταν στην Αθήνα και υπέγραψε με τον Ι. Μακρυγιάννη σύμβαση, σύμφωνα με την οποία ανέλαβε την υποχρέωση να τυπώσει στο Παρίσι σε πολλά σώματα τις εικόνες του Ι. Μακρυγιάννη - Δημ. Ζωγράφου, χωρίς να απομακρυνθεί διόλου από την ιδέα του πρωτοτύπου και χωρίς να παραλλάξει ούτε γιώτα από τις γραπτές εκθέσεις των περιγραφών. Ο Ι. Μα-

Εικ. 8. Θεόδωρου Βρυζάκη: Στα Στενά των Δερβενακίων (Εθνική Πινακοθήκη - Συλλογή Κουτλίδη).

κρυγιάννης του παρέδωσε την σειρά του Όθωνος με την υποχρέωση να την επιστρέψει, όταν ολοκληρωθούν οι εργασίες εκτύπωσης. Ο Ησαΐας όμως αθετώντας την συμφωνία του, δεν πήγε στο Παρίσι, αλλά στην Τεργέστη και στη συνέχεια στη Βενετία, όπου τύπωσε οκτώ λιθογραφίες. Από αυτές μόνο τρεις έχουν θεματική αντιστοιχία με τις εικόνες του Ι. Μακρυγιάννη - Δ. Ζωγράφου. Είναι όμως ξένες ιδεολογικά και αισθητικά, διότι κινούνται στα πλαίσια της δυτικής ζωγραφικής.

Τα σχέδια για τη λιθογράφηση φιλοτεχνήθηκαν από δύο λαμπρούς σπουδαστές της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Βενετίας, τον Napoleone Valerj και τον Antonio Zona, οι οποίοι ήταν μαθητές του L. Lipparini, φιλιππισμένου φιλέλληνα ζωγράφου της Ιταλίας. Η εκτύπωσή τους πραγματοποιήθηκε σ' ένα από τα πιο γνωστά λιθογραφεία της Βενετίας του Giuseppe Deyé. Ο Antonio Zona, που υπογράφει την λιθογραφία "Η καταστροφή του Δράμαλη στην Κόρινθο" είχε φιλοτεχνήσει με το ίδιο θέμα κι ένα προπαρασκευαστικό ενυπόγραφο σχέδιο με μολύβι, πιο άμεσο και πιο ζωντανό από τη λιθογραφία, όπως αναφέρει η Κατερίνα Σπετσιέρη - Beschi, η οποία το εντόπισε κατά την έρευνά της στο Μουσείο Civico της Padova. Το σχέδιο αυτό φέρει τον τίτλο "Distruzione di Damali a Corinto". Τόσο ο Antonio Zona, όσο και ο Nap. Valerj χρησιμοποίησαν εικονογραφικά στοιχεία από προγενέστερες λιθογραφίες ευρωπαίων καλλιτεχνών. Στην "Καταστροφή του Δράμαλη στην Κόρινθο" ο Ant. Zona αντιγράφει τις μιούρφες από τη λιθογραφία του P. Hess "Καπετάνιος μαχόμενος με τα παλικάρια του"

(εικ. 1). Από τις λιθογραφίες που πρόσφατασε να τυπώσει ο Αλ. Ησαΐας, γιατί πέθανε ξαφνικά το Νοέμβριο του 1839 στην Τεργέστη, σώζονται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο οκτώ τελειωμένες και τέσσερα δοκίμια.

Από την πλούσια καλλιτεχνική παραγωγή του κατεξοχήν έλληνα "εικαστικού" του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, του Θεόδωρου Βρυζάκη, προέρχεται η ελαιογραφία **Στα στενά των Δερβενακίων** (εικ. 8) (Εθνική Πινακοθήκη - Συλλογή Κουτλίδη).

Ο Θεόδωρος Βρυζάκης (Θήβα 1814 - Μόναχο 1878) πέρασε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια μέσα στις δοκιμασίες του Αγώνα αποκτώντας πικρές εμπειρίες που τον συνόδευσαν σ' όλη την ζωή και ευαισθητοποίησαν την εθνική του συνείδηση. Ο πατέρας του εκτελέστηκε από τους Τούρκους και ο ίδιος μεγάλωσε και μορφώθηκε στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Με τη συμπαραγάσταση του φιλέλληνα Φρ. Θεόδσιου πήγε στο Μόναχο και φοίτησε ως υπότιροφος στην Ελληνική Παιδαγωγική Ακαδημία και στη συνέχεια στην Ακαδημία Καλών Τεχνών. Την Ελλάδα επισκέφθηκε το 1848, για να σχεδιάσει και να μελετήσει τις ιστορικές θέσεις, τις φυσιογνωμίες των επιζώντων αγωνιστών, τις φροεσιές και τα όπλα τους. Όταν επανήλθε στο Μόναχο, άνοιξε εργαστήρι και άρχισε να φιλοτεχνεί τις μεγάλες του συνθέσεις. Το 1853 τιμήθηκε με χρυσό βραβείο στην Παγκόσμια Έκθεση της Βιέννης για το έργο του "Έξοδος του Μεσολογγίου".

Ασχολήθηκε κατ' εξοχήν με ελληνικά ιστορικά θέματα και αναγνωρίζεται ως προδρομική μορφή της έντεχνης ιστοριογραφίας στην Ελλάδα. Η τέχνη του κινείται σε ακαδημαϊκά πλαίσια, όμως υιοθετεί εκφραστικούς τρόπους που επιζητούν, μεγαλύτερη απλότητα και σύνδεση με τις λαϊκές πηγές της παράδοσης. Προσδίδει στις συνθέσεις του μνημειακό χαρακτήρα προβάλλοντας τους πρωταγωνιστές, χρησιμοποιώντας έντονα φωτεινά χρώματα και φροντίζοντας ιδιαίτερα για την απόδοση των λεπτομερειών. Ένα από τα κύρια εκφραστικά της τέχνης του είναι το ενδιαφέρον για την προσωπογραφική αποτύπωση των κυριότερων πρωταγωνιστών των συνθέσεων και η φροντίδα για την πιστή περιγραφή των στολών τους. Ο Θ. Βρυζάκης ενδιαφέρεται επίσης για την πιστή απόδοση του τοπιογραφικού χώρου, όπου εξελίσσεται το θέμα του καθώς και για την καταγραφή ηθογραφικών στοιχείων, που προσδίδουν ζωντάνια στις συνθέσεις του. Σημαντική επίδραση στο έργο του άσκησαν οι γερμανοί προσαναφερθέντες ζωγράφοι Karl von Heideck, P.v Hess και Karl Krazeisen από τα έργα των οποίων άντλησε τυπολογικά και φυσιογνωμικά στοιχεία.

Τα γνωστά ιστορικά έργα του Θ. Βρυζάκη, είναι το Ανάπτηρος του Αγώνα, η Παραμυθία, η Έξοδος του Μεσολογγίου, το Καραούλι, το Στρατόπεδο του Καραϊσκάκη στον Πειραιά το 1827, Υπέρ πατρίδος το Παν, η Υποδοχή του Λόρδου Βίρωνα στο Μεσολόγγι, ο Αποχαιρετισμός, Πολεμική σκηνή, ο Όρκος των αγωνιστών και ευλογία της σημαίας από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό, στα Στενά των Δερβενακίων καθώς και οι προσωπογραφίες των αγωνιστών και οι παραστάσεις γεγονότων του '21, που φιλοτεχνήσαν οι ομότεχνοι του Αθ. Ιατρίδης, Δ. Ζωγράφος, Στ. Βούλγαρης, Διον. Τσόκος, Φιλιππος και Γεώργιος Μαργαρίτης, Θεμ. Δράκος, Ανδ. Κριεζής, Ν. Λύτρας, Σπ. Προσαλέντης, Κ. Βολανώκης, Ι. Αλταμιούρας, Ν. Γύζης, Ι. Δούκας, Ν. Τυπάλδος - Ξυδιάς, Χ. Παχής κ.α., αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες της νεοελληνικής καλλιτεχνικής έκφρασης του 19ου αι. και προπαντός αποτελούν μοναδικά τεκμήρια ιστορικής μνήμης του Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

**ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ
ΚΑΙ
ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ
Δνο
Ορειχάλκινες
Ιστορίες**

Ο γλύπτης
Φάνης Σακελλαρίου
μιλάει στον “Αίπυτο”
για τις δύο μνημειακές
δημιουργίες του.

Μάρτις του 1999

Ο γλύπτης Φάνης Σακελλαρίου, γνωστός για το έργο του όχι μόνο στο πανελλήνιο αλλά και πέρα από τα σύνορα της Ελλάδος, κατάγεται από τη Λαΐκα της Στυμφαλίας, όπου και το πατρογονικό του.

Για το σύνολο του έργου του που βρίσκεται διάσπαρτο στον ελληνικό χώρο αλλά και εκτός Ελλάδος - το μνημειακό έργο του “ο θεός Παν” κοσμεί το δημοτικό πάρκο de Buttes Chaumont στο Παρίσι, ενώ δικό του έργο είναι και το “μνημείο πεσόντων” στο Αιμάν της Ιορδανίας - έχουμε την πρόθεση να μιλήσουμε διεξοδικώς σε προσεχές τεύχος.

Για λόγους που ο καθένας αντιλαμβάνεται, έχουμε τη χαρά και την τιμή να μιλήσουμε μαζί του στο τεύχος αυτό και να τον ακούσουμε να μας αφηγείται δύο “ιστορίες”, που τις ονομάσαμε “ορειχάλκινες”, για δύο από τις μνημειακές του δημιουργίες που έπλασε στο μπρούντζο και που άφησαν εποχή στα καλλιτεχνικά πράγματα της πατρίδας μας: τον έφιπ-

πο ανδριάντα του Κολοκοτρώνη στην πλατεία Αρεως στην Τρίπολη και το Νικηταρά στην έξοδο της Κλεισούρας έξω από το Χιλιομόδι της Κορινθίας.

– Έχει ειπωθεί, φιλτατέ μου Φάνη, ότι ο έφιππος ανδριάντας του Κολοκοτρώνη που έστησες στην πλατεία Αρεως στην Τρίπολη είναι ένα μνημειακό έργο που αποτελεί ορόσημο στη νεοελληνική γλυπτική των έφιππων ανδριάντων. Και αυτό έχει γραφεί κατ' επανάληψη, και στις εφημερίδες και στα περιοδικά από ειδικούς της τέχνης αλλά και στα εγκυρωπαίδικά και στα ειδικά λεξικά όπου διαβάζουμε τα βιογραφικά σου. Τα ίδια κολακευτικά σχόλια έχει αποσπάσει και το άλλο σου έργο, ο Νικηταράς, στην έξοδο της Κλεισούρας κοντά στο Χιλιομόδι.

Θα επιθυμούσα λοιπόν, με την ευκαιρία του μικρού αυτού αφιερώματος των περιοδικού στα έργα τέχνης που είναι εμπνευσμένα από πολεμικά γεγονότα που συνέβησαν στην Κορινθία, να μας δημητρείς τις δυο “ορειχάλκινες ιστορίες”, όπως ονομάσαμε αυτές τις μνημειακές δημιουργίες σου.

– Μπορώ να ειπώ ότι για να κάνω αυτές τις μνημειακές, όπως λες, δημιουργίες, βυθίστηκα στην αληθινή ιστορία του Γένους μας. Ο ιστορικός λόγος, αληθινός ή επίπλαστος, σε τοποθετεί βέβαια μέσα στο χώρο και το χρόνο αλλά αυτό δε φτάνει. Ο καλλιτέχνης, για να αναστήσει αυτές τις ηρωϊκές μιρφές που σφράγισαν με τα έργα τους και με τη ζωή τους την ελευθερία του έθνους, πρέπει πρώτα να τις ενσωματώθει έτσι όπως ενσωματώνεται ο τραγικός ποιητής, ή ο δραματικός συγγραφέας τους ήρωές του.

Και εγώ βυθίστηκα στην πραγματική αλήθεια του μεγάλου αγώνα για να μπορέσω έτσι να ανασύρω από εκείνο το ηρωικό στοιχείο με το οποίο η ύλη μεταπλάθεται και ολοκληρώνεται μορφικά σε ένα ήρωα: σ' έναν Κολοκοτρώνη, σ' ένα Νικηταρά σ' έναν Πετιμεζά. Και μπορώ ακόμη να ειπώ ότι, εκτός από το όποιο ταλέντο μου, τις μακροχρόνιες σπουδές μου και την πείρα που έχω, με βοήθησε σ' αυτό η ίδια η φύση προικίζοντάς με με ένα αισθητήριο που στην προκειμένη περίπτωση οδήγησε την ψυχή μου μέσα στον τραγικό αυτό αγώνα και έτσι μπόρεσα να αναστήσω αυτές τις ηρωικές του μιρφές.

– Θα έλεγα λοιπόν, ύστερα από αυτά που είπες, να αρχίσουμε με τον Κολοκοτρώνη. Το ότι το έργο δε βρίσκεται στην Κορινθία αλλά στην Τρίπολη δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί ο Γέρος του Μοριά έδρασε και στην Κορινθία αλλά και ο γλύπτης είναι Κορίνθιος και μάλιστα από τη Στυμφαλία, ένα χώρο στον οποίο άλλωστε “δρα” ο Αίπυτος.

– Ο ανδριάντας του Κολοκοτρώνη είναι μια περιπτέτεια που ξεκίνησε πριν από τον πόλεμο, γύρω στα 1930, και ύστερα από τριάντα χρόνια, δηλαδή στη δεκαετία του '60, εξελίχτηκε και σε δική μου περιπέτεια. Την ιδέα για την ανέγερση ανδριάντα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στην Τρίπολη είχε ο τότε μητροπολίτης Γερμανός εξ αφροδιμής της μεταφοράς των οστών του Κολοκοτρώνη από το Α' νεκροταφείο των Αθηνών στην Τρίπολη, κατ' απαίτηση των απανταχού Αρκάδων. Τα συνόδευψε μάλιστα ο ίδιος ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πρωθυπουργός τότε, και τοποθετήθηκαν προσωρινά στο μνημείο Προκρίτων και Αρχιερέων με την προοπτική να τοποθετηθούν μελλοντικά στο βάθρο του ανδριάντα που επρόκειτο να ανεγερθεί. Συνεπήγη μάλιστα και ερανική επιρροή η οποία συγκέντρωσε πολλά χρήματα αλλά το έργο δεν έγινε και τα χρήματα χάθηκαν, γιατί ήρθε ο πόλεμος και η κατοχή που ακολούθησε.

– Όμως το έργο έγινε, όπως είπες, στη δεκαετία του '60.

– Ναι, τότε προκηρύχθηκε πανελλήνιος διαγωνισμός και λάβαψε μέρος οκτώ, αν θυμάμαι καλά, γλύπτες, δύο μέλη του καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών, γιατί αλλιώς δεν

θα είχαμε δικαίωμα συμμετοχής. Τα έργα μας σε πρόπλασμα κρίθηκαν από καλλιτεχνική επιτροπή που την αποτελούσαν οι καθηγητές της Σχολής Καλών Τεχνών Γεωργιάδης και ο ακαδημαϊκός Τόμπρος, ο επίσης ακαδημαϊκός Στράτης Μυριβήλης, ο καθηγητής του Πολυτεχνείου Κιτσίκης και ο πρόεδρος του Καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Αθηνών Δήμας.

Στην επιτροπή αυτή παρουσίασα το πρόπλασμα υπό κλίμακα, το οποίο και εγκρίθηκε παμφηφέρει και μου απονεμήθηκε το πρώτο βραβείο.

Για να γίνει αυτό το πρόπλασμα, δούλεψα για ένα περίπου χρόνο στο βασιλικό σταυλαρχείο όπου διάλεξα για μοντέλο ένα από τα αραβικά άλογα, της ανακτορικής ίλις που μου παρουσίασαν. Κατά σύμπτωση διάλεξα εκείνο που χρησιμοποιούσε ο βασιλιάς Παύλος στις επίσημες τελετές. Ήταν το καλύτερο και το πιο ωμαλέο. Επάνω σ' αυτό έκαμα τις ανατομικές μελέτες και την πλαστική απεικόνιση. Μπορώ να σου ειπώ μάλιστα ότι στεκόταν πολύ καμαρωτό, λες και καταλάβαινε ότι το έφτιαχνα. Βλέπεις έχουν και τα ξώα τη δική τους προσωπικότη ~~τα~~ και πολύ περισσότερο έντονη τα άλογα.

— *Καλά για το άλογο, αλλά για τον Κολοκοτρώνη ποιον χρησιμοποίησες ως μοντέλο;*

— Άκουσε λοιπόν να σου ειπώ. Κατ' αρχήν διάβασα όλα τα κείμενα που αναφέρονται στην περιγραφή του Γέρου ως ατόμου, και είδα και μελέτησα όλα τα πορτρέτα που έχουν γίνει από όλους σχεδόν τους διάσημους και μη ζωγράφους. Ουσιαστικά όμως τον Κολοκοτρώνη τον ανέστησα μέσα από την ιστορία όχι μόνο την προσωπική του αλλά από την ιστορία του βασανισμένου και κατατρεγμένου λαού μας. Από εκεί άντλησα τα στοιχεία για να πλάσω ένα Μωραΐτη Κολοκοτρώνη με τη χάραξη εκείνη της μορφής και της εκφράσεως που αντιπροσωπεύει τη σφραγίδα του Έλληνα. Μπορώ να ειπώ ότι χειρίστηκα παρθένα στοιχεία και απέφυγα εντελώς τα δάνεια και αντιγραφικά μέσα από άλλους ανδριάντες, καθώς επίσης απέφυγα και την ωραιοποίηση της εικόνας. Μ' άλλα λόγια δηλαδή χρησιμοποίησα μοντέλα που μου έδωσαν τα στοιχεία εκείνα της δομής του καβαλάρη Κολοκοτρώνη που ξεκινάει από την προϋπόθεση ότι έχεις να μεταπλάσεις σε έργο μια οργανική υπόσταση. Όμως θα αποφύγω να κάμω εδώ ανάλυση του έργου, γιατί θα πάμε πολύ μακριά.

— *Και καλά θα κάνεις, γιατί υποθέτω ότι θα χρειασθεί να γραφεί τόμος ολόκληρος. Γι' αυτό ας συνεχίσουμε με το ιστορικό της δημιουργίας του ανδριάντα.*

— Την απόφαση της καλλιτεχνικής επιτροπής αποδέχτηκε παμφηφέρει και η ερανική επιτροπή στην Τρίπολη, αλλά πριν προλάβω να υπογράψω συμβόλαιο πέσαμε σε περιπέτεια διαμάχης που διακρίνει τους Έλληνες. Χωρίστηκαν σε δύο στρατόπεδα και ο λόγος δεν ήταν ο Κολοκοτρώνης. Ήταν τα αρχαία μίση που αναβίωσαν από το 1821. Και τα χωριάτισαν από κομμουνιστικά μέχρι την άλλη ακραία πλευρά. Εγώ φρόντισα, όσο βέβαια μπορούσα, να συμβάλω στο να καταστηγάσει η διαμάχη και να αναχαιτισθεί το άθλιο αυτό κλίμα, αλλά είχα να κάνω με διεφθαρμένες συνειδήσεις. Όμως όλα αυτά αποτελούν μια άλλη τερπνή ιστορία που δεν είναι του παρόντος.

Στο μεταξύ ήλθε η δικτατορία και το 1968 υπέγραψα το συμβόλαιο με τον Πρόεδρο και τα μέλη της Επιτροπής και αναχώρησα για το Παρίσι, όπου και μετέφερα το πρόπλασμα για παντογράφηση στο περίφημο παντογραφικό εργαστήριο του Bousquet.

— *Ti ακριβώς είναι η παντογράφηση;*

— Είναι μια μέθοδος με την οποία επιτυγχάνεται η ανάπτυξη του έργου από τη μικρή κλίμακα προς τη μεγαλύτερη με τη χρήση ειδικών τεχνολογικών μέσων. Εγώ, για να έχω καλύτερο αποτέλεσμα και να μη γίνουν λάθη, ξήτησα η παντογράφηση να γίνει σύμφωνα

με τις υποδείξεις μου και να ακολουθηθεί όχι μία κατ' ευθείαν ανάπτυξη από τη μικρή κλίμακα του προπλάσματος στις οριστικές διαστάσεις του έργου, αλλά να γίνει και μια ενδιάμεση κλίμακα την οποία θα ψηλάφιζα εκ νέου και από εκεί να πάμε στο οριστικό μέγεθος, γιατί το έργο είναι τεραστίων διαστάσεων με βάρος δύο περίπου τόνων και ύψος 5 μέτρων.

Όταν το έργο αποτυπώθηκε στις υπερφυσικές του διαστάσεις σε γύψινο πρόπλασμα, μεταφέρθηκε από το Παρίσι στην Πιστόγια της Ιταλίας μέσω Φλωρεντίας, για να γίνει η χύτευση. Εδώ είχα και μια άλλη περιπέτεια. Δυστυχώς, λόγω του τεράστιου όγκου του δε χωρούσε να περάσει από κάπιοις γέφυρες και έτσι το ξαναεγκιβωτίσαμε και πήγε σιδηροδρομικώς στη Φλωρεντία, όπου και το συνόδευσα ο ίδιος. Εκεί, αφού έγινε εξέταση από τη διεύθυνση καλών τεχνών και δόθηκαν οι απαιτούμενες εγγυήσεις, προωθήθηκε προς την Πιστόγια στο χυτήριο Renzo Michelucci, ένα από τα μεγαλύτερα του κόσμου, όπου και άρχισαν οι εργασίες της χυτεύσεως που κράτησαν δέκα περίπου μήνες.

Εννοείται ότι όλο αυτό το διάστημα έμεινα στη Πιστόγια, γιατί δούλεψα μόνος μου τα κεριά του χυτηρίου σε ένα θαυμάσιο στούντιο και επέβλεψα σε όλες τις προκαταρκτικές εργασίες. Το στούντιο αυτό όπου είχαν τοποθετήσει τον γύψινο Κολοκοτρώνη ήταν μια βομβαρδισμένη αναγεννησιακή εκκλησία της οποίας έμειναν όρθιοι οι τοίχοι οι κολόνες και ο τρούλος. Εκεί μέσα λοιπόν και κάτω από αυτόν τον τρούλο δούλεψα το φετουσάρισμα του έργου και από αυτό βγήκανε τα κομμάτια και ένα ένα πήγαιναν στο χυτήριο.

— Δηλαδή δε χυτεύεται ολόκληρο το έργο διαμάς;

— Αυτό είναι τεχνικώς αδύνατο να γίνει στα μεγάλα έργα. Χυτεύτηκε κομμάτια κομμάτια και μετά ακολούθησε η συναρμολόγηση, το μοντάρισμα όπως λέμε, και βέβαια η τοποθέτηση του εσωτερικού οπλισμού, γιατί το έργο έχει τολμηρή κίνηση και όλο αυτό το βάρος του στηρίζεται μόνο σε δύο σημεία, στα δυο πισινά πόδια του αλόγου.

Το μοντάρισμα έγινε από ειδικούς τεχνίτες με μεγάλη πείρα και παράδοση και πάντα κάτω από την επίβλεψή μου. Περιττό να πω ότι όταν τελείωσε το έργο οι εφημερίδες έγραψαν τα δικά τους εγκωμιαστικά και παρήλασαν από το χυτήριο οι μεγαλύτεροι γλύπτες της Ιταλίας για να το θαυμάσουν, ο δε Μικελούτσι, από τους μεγάλους χαλκοχύτες της Ιταλίας, αισθανόταν υπερήφανος για το λαμπρό αυτό, όπως έλεγε, αποτέλεσμα. Όμως όταν το έργο τελείωσε, αμέσως προέκυψε το μέγα πρόβλημα της μεταφοράς του στην Ελλάδα.

— Αφού το πρόβλημα ήταν αναμενόμενο γιατί δεν μεταφέρθηκε ο ανδριάντας σε κομμάτια στην Ελλάδα, που θα ήταν πολύ εύκολο, και να γίνει εδώ το μοντάρισμα.

— Γιατί αυτό έπρεπε να γίνει σε μεγάλο χαλκοχυτήριο που εδώ δεν υπήρχε ακόμη και από ειδικούς και έμπειρους τεχνίτες που δεν είχαμε. Η μεταφορά σιδηροδρομικώς αποκλείστηκε από την αρχή, αφού δεν υπήρχε απευθείας σύνδεση με την Ελλάδα. Έτσι, σκέψθηκα την αεροπορική μεταφορά και απευθύνθηκα στους Αμερικανούς που διέθεταν στις ιταλικές βάσεις μεγαθήρια μεταγωγικά αεροπλάνα και το αίτημα έγινε δεκτό, αλλά η μεταφορά θα καθυστερούσε για μερικούς μήνες. Όμως το χυτήριο έπρεπε να ελευθερωθεί, γιατί περίμεναν τη σειρά τους και άλλα έργα και έτσι απευθύνθηκα στο δικό μας Υπουργείο Ναυτικών και ζητούσα να γίνει η μεταφορά με πολεμικό πλοίο. Οφείλω να ειπώ ότι αιμέσως διέθεσαν το αρματαγωγό “Κρήτη”, το οποίο θα έφθανε στο Λιβύδον της Ιταλίας σε συγκεκριμένη ημέρα και ώρα. Ύστερα από αυτά το έργο μεταφέρθηκε στο Λιβύδον όπου και έγιναν οι τελωνειακές διαδικασίες. Οι Ιταλοί άνοιξαν με πολλή προσοχή, με σεβασμό μπορώ να ειπώ, το κιβώτιο και αφού βεβαιώθηκαν για το περιεχόμενό του

επέτρεψαν τη μεταφορά. Το πλοίο έφτασε στηνώρα του και, όπως συνηθίζεται, ύψωσε μέγα σημαιοστολισμό και φωταγωγία. Έγιναν οι διάφορες εθιμοτυπικές ανταλλαγές επισκέψεων και δεξιώσεων με τις αρχές της πόλεως, έφθασαν οι τηλεοράσεις και οι δημοσιογράφοι και δόθηκε και η καθιερωμένη συνέντευξη. Την άλλη ημέρα η εφημερίδα «Νατσιύνε» έγραψε με πηχυαίους τίτλους στην πρώτη σελίδα: «Ο Κολοκοτρώνης φεύγει για την Ελλάδα». Το πλοίο, αφού φόρτωσε με τους τεράστιους γερανούς του το έργο, απέπλευσε για την Καλαμάτα, όπως ήταν το σχέδιο.

Από το λιμάνι της Καλαμάτας φορτώθηκε σε ένα ειδικό για τέτοιες μεταφορές καμιόνι της πολεμικής μιας Αεροπορίας και μεταφέρθηκε στην Τρίπολη όπου τοποθετήθηκε σύμφωνα με τις οδηγίες μου στο βάθρο που είχε ήδη κατασκευασθεί βάσει δικού μου αρχιτεκτονικού σχεδίου.

Για να ανέβει το έργο στο βάθρο του, η Αεροπορία διέθεσε ένα τεράστιο γερανό ο οποίος και το ανύψωσε με μεγάλη προσοχή και επιδεξιότητα των χειριστών του.

Όμως θέλω να αναφερθώ εδώ και σ' ένα παράξενο παιχνίδι της μοίρας. Όταν έγινε η ανασκαφή για τη θεμελίωση του βάθρου του ανδριάντα, πέσαμε επάνω στα θεμέλια του σεραγιού του Κεχαγιάμπεη της Τριπολίτειας και πάνω σ' αυτό θεμελίωσα τον ελευθερωτή Κολοκοτρώνη. Έναν Κολοκοτρώνη σα να πετάει με το άλογό του και με ξεγυμνομένο το σπαθί στο χέρι να συμβολίζει το πέρας του φοβερού και νικηφόρου αγώνα και να φέρνει το άγγελμα προς το λαό ότι είναι πλέον ελεύθερος.

Ο γερανός ανεβάζει τον έφιππο Κολοκοτρώνη στο βάθρο του ενώ ο γλύπτης -τελευταίος δεξιό - παρακολουθεί την τοποθέτηση.

– Αυτό είναι πράγματι καταληπτικό και όπως λες, η μοίρα παιζει πάντα τα δικά της παιχνίδια. Να ωρτήσω όμως, το βάθρο είναι μονόλιθος;

– Όχι. Για τα ελληνικά μέτρα είναι τέτοιο τεράστιο βάθρο δεν είναι δυνατόν να είναι μονόλιθος. Είναι ένας όγκος οπλισμένου σκυροδέματος επενδεδυμένος με πολύ ωραία μάρκαρα που τοποθετήθηκαν με άριστη επιστημονική εργασία και τέχνη και μοιάζει σα να είναι μονόλιθος. Στο πίσω μέρος του βάθρου είχα προβλέψει και την ειδική κρύπτη όπου θα τοποθετούνταν τα οστά του Γέρου αλλά έγιναν τα αποκαλυπτήρια χωρίς να έχει προηγηθεί η τοποθέτηση των οστών. Για το θέμα αυτό υπήρχε ένα προβληματισμός και εγώ δεν μπορούσα να καταλάβω αυτή τη γλώσσα. Όταν έρχεσαι σε συναλλαγή με τον έξυπνο αυτό λαό των Ελλήνων προκύπτουν ένα σωρό άλλα πράγματα. Ας είναι.

– Και πότε έγινε η μεταφορά και τοποθέτηση των οστών στο βάθρο; ή δεν έγινε;

– Έγινε, αλλά για να μεταφερθούν, όπως είπαμε, από το μνημείο των Προκρίτων και Αρχιερέων που είναι διακόσια μέτρα πιο πέρα, όπου και είχαν τοποθετηθεί προσωρινά από το 1930, χρειάστηκε να περάσουν αλλά είκοσι δύο χρόνια. Για τη μεταφορά λοιπόν με κάλεσμα το 1993, η οποία και έγινε με όλο το λαμπρό τελετουργικό. Τα μεταφέραμε εγώ και ο Δήμαρχος της Τρίπολης κ. Δημ. Κωνσταντόπουλος και εγώ ο ίδιος τα τοποθέτησα στην κρύπτη την οποία και σφράγισα όπου και θα μείνουν εις τους αιώνες. Πάνω από την κρύπτη έχει χαραχθεί το ιστορικό του όλου θέματος, για να το πληροφορείται ο επισκέπτης.

– Όμως ξέρεις, Φάνη, ότι ο επισκέπτης στο Α' νεκροταφείο της Αθήνας πληροφορείται εντελώς το αντίθετο από αυτό που πληροφορείται στην Τρίπολη; Μια επιγραφή στη βάση ενός μαρμάρινου αγάλματος που παριστάνει τον Κολοκοτρώνη καθιστό και περίπου ευωχούμενο, που στήθηκε εκεί το 1995, δηλαδή μετά από όσα έγιναν στην Τρίπολη, λέει ότι ο Κολοκοτρώνης βρίσκεται στο Α' νεκροταφείο Αθηνών και όχι στην Τρίπολη. Και η επιγραφή αυτή γράφει: «Σιγά διαβάτη. Εδώ κοιμάται ο Γέρος του Μοριά. Τον ύπνο του μην του ταράξεις».

– Δυστυχώς γνωρίζω την ενέργεια αυτή κάποιου συλλόγου Αρχαδών στην οποία συνείργησε και ο Δήμαρχος Αθηναίων. Δεν έχω δει το έργο. Συνάδελφοί μου και φίλοι μου είπαν ότι πρόκειται για ένα γιδοτσοπάνη που παριστάνει τον Κολοκοτρώνη αλλά εγώ δε θα το σχολιάσω. Εκείνο όμως που ενοχλεί περισσότερο είναι η σκανδαλώδης παραπληροφρότηση του κόσμου, γιατί στον τάφο αυτό βρίσκεται μόνο ο εγγονός του Γέρου, ο Βλαδιμήρος Κολοκοτρώνης.

– Εγώ σκοπεύω με την ευκαιρία αυτή να κάνω ένα ξεχωριστό σχόλιο για το αχαρακτήριστο αντί γεγονός, σ' αυτό το τεύχος.

– Εσύ να κάμεις ό,τι θέλεις, αλλά εγώ δε θέλω να ειπώ περισσότερα. Αισθάνομαι μόνο λύπη για να μην ειπώ και ντροπή.

– Να πάμε τώρα στη δεύτερη “ορειχάλκινη” ιστορία σου, στο Νικηταρά.

– Πριν ειπώ οτιδήποτε για το Νικηταρά, οφείλω να αναφέρω ότι το έργο αυτό πραγματοποιήθηκε χάρη στη δραστηριότητα και την επιμονή ενός παλαιού γυμνασιάρχη από το Χίλιομόδι, του αείμνηστου Ιωάννη Παπαχρήστου ο οποίος όχι μόνο ενστερνίστηκε την ιδέα αλλά και πάλεψε με χλιδιούς δαίμονες για να την πραγματώσει. Ήταν βέβαια τότε η εποχή των Συνταγματαρχών και οι αποφάσεις παίρνονταν χωρίς χρονοβόρες διαδικασίες, αλλιώς δε δυσκολεύονταν να το ειπώ, οι διάφοροι αριμδιοί ακόμα θα κουβεντιάζανε.

– Πότε άρχισες να πλάθεις το Νικηταρά.

– Κούταξε. Και ο Νικηταράς έχει μια πολύμονθη και πολυχρόνια καλλιτεχνική πορεία. Είναι μια ιστορία παραλλήλη με εκείνη του Κολοκοτρώνη και βίωσα τα ίδια στοιχεία για να πλάσω τον ήρωα, όπως τα ανέφερα πιο πάνω και δε χρειάζεται να τα επαναλάβω. Το πρόπλασμα υπό κλίμακα το έκαμα εδώ στην Αθήνα στο εργαστήριό μου. Μετά το μετέφερα για παντογράφηση στο διάσημο παντογραφικό εργαστήριο Ugo Quagliari στη Ρώμη, όπου αναπτύχθηκε σε υπερφυσική κλίμακα στο γύψο. Έχει ύψος κάτι περισσότερο από 4 μέτρα. Από εκεί ο γύψινος Νικηταράς πήρε την άγουστα για το γνωστό χυτήριο Μικελούτσι στην Πιστογια, όπου έγινε και ο Κολοκοτρώνης. Στη χύτευση ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία. Να σημειώσω εδώ ότι το χυτήριο αυτό μετά το θάνατο του Μικελούτσι κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο και σήμερα είναι μουσείο.

Στη μεταφορά του αινδριάντα στην Ελλάδα δεν είχαμε ιδιαίτερα προβλήματα, γιατί στην Πιστογια έφτασε ένα τεράστιο καμιόνι από το Χιλιομόδι του Ηλία Καλαρά στο οποίο φορτώσαμε αμπαλαρισμένο το γλυπτό και ξεκινήσαμε ταξιδεύοντας όλη τη νύχτα. Το πρώτα φτάσαμε στην Αγκόνα και μετά τις τελωνειακές διαδικασίες μπήκαμε στο πλοίο και ξεμπαρκάραμε στην Πάτρα.

Στο μεταξύ είχαν ολοκληρωθεί, σύμφωνα με τα σχέδιά μου και τις οδηγίες μου, οι εργασίες για τη διαμόρφωση του χώρου και ήταν έτοιμο και το βάθρο, το οποίο όπως και του Κολοκοτρώνη είναι επενδεδυμένο με ωραία μάρμαρα Αλιβερίου και έχει ύψος 6 μέτρων.

– Γιατί διαλέξατε αυτό το λόφο για να στηθεί το άγαλμα, αφού είναι κάπως απόμερα.

– Γιατί ο λόφος αυτός, που ήδη λέγεται Νικηταράς, δεσπόζει στην περιοχή και είναι

ακριβώς μπροστά στην έξοδο της κλεισούρας όπου και αποδεκατίστηκε η στρατιά του Δράμαλη. Η όλη διαμόρφωση του χώρου έγινε με μηχανήματα του στρατού, δηλαδή της Μ.Ο.Μ.Α. που δούλευε στην περιοχή και πάντοτε σύμφωνα με τις οδηγίες μου. Εκεί κτίστηκε και ένα πέτρινο πανέμορφο εκκλησάκι με δικά μου σχέδια, αφιερωμένο στη «Μεταμόρφωση του Σωτήρος». Προφανώς δόθηκε αυτό το όνομα στο εκκλησάκι για να συνδέεται το «του Σωτήρος» με τον «Άγιο Σώστη» το παλιό εκκλησάκι που βρίσκεται στα Δερβενάκια.

– Εδώ δε διατυπώθηκαν αντίθετες απόψεις, δηλαδή η όλη διαδικασία της δημιουργίας του έργου εξελίχτηκε ομαλά χωρίς γκρίνιες και παρατράγουνδα;

– Ω! βέβαια και εδώ είχαμε τα ίδια και χειρότερα. Μόνο που εδώ τους είπα: φράξτε το στόμα σας και να το ανοίξτε μετά τα αποκαλυπτήρια. Μετά τα αποκαλυπτήρια ήλθαν όλοι στη σειρά και με φίλησαν.

– Για το έργο σου αυτό έχουν να ειπούν ότι είναι ένας σύγχρονος Αχιλλέας και ένας ύμνος στην αντρειοσύνη και τη λεβεντιά των Ελλήνων. Και αυτά δεν τα λέω εγώ. Τα λένε και τα γράφουν οι ειδικοί κριτικοί της τέχνης.

– Δεν είναι της παρούσης ώρας να αναλύσω αυτό το έργο. Θα ειπώ μόνο πώς νιώθω εγώ ο δημιουργός του. Όταν βλέπουν το έργο μου οι επισκέπτες και συμβαίνει να είμαι παρών, δέχομαι τον αυθόρυμη θαυμασμό του θεατή και αυτό μου δίνει την αίσθηση και την ικανοποίηση ότι εξεπλήρωσα μια εθνική αποστολή και όχι μόνο ένα έργο.

Θα κλείσω αυτή την αφήγησή μου με μια στιχοιμβία που έγινε μετά τα αποκαλυπτήρια. Με πλησίασε ένας από τους υπουργούς που παρευρίσκονταν και με ρώτησε με κριτική διάθεση: «Κύριε Σακελλαρίου, πολύ άγριο δεν τον κάματε το Νικηταράδα»; Δεν ξέρω πώς μου ήρθε και του απάντησα: «Μα, κύριε υπουργέ, το Νικηταράδα δεν τον έβγαλα μέσα από το μπαριμπέρικο. Από τη μάχη της Κλεισούρας τον έβγαλα».

– Πριν κλείσουμε αυτή τη συνομιλία με τα τόσα συναρπαστικά που μας είπες, θα ήταν παράλειψη αν δεν κάναμε αναφορά και σε μια τρίτη, μικρή αλλά επίσης «ορειχάλκινη» ιστορία σου. Εννοώ την προτομή του Αναγνώστη Πετιμεζά που έστησες πάνω από το Κιάτο, στον τόπο ακριβώς που έπεσε πολεμώντας τους Τούρκους.

– Αφού το έθεσες, να ειπώ και γι' αυτό το έργο δυο λόγια. Η προτομή του Αναγνώστη Πετιμεζά έγινε επί δημιουργίας στο Κιάτο του αείμνηστου Γιάννη Πανιάδα. Ο ίδιος ήθελε να γίνει ολόκληρος ανδριάντας και όχι προτομή και εγώ είχα συμφωνήσει, αλλά όπως φαίνεται ο άνθρωπος είχε να κάνει με καντλανάφτες. Καταλαβαίνεις τι εννοού με τον όρο που χρησιμοποιώ και δεν έχω τίποτα με τους αγαθούς ανθρώπους που υπηρετούν τους νιούς. Άρχισε λοιπόν και εδώ μια διελκυστίνδα, της οποίας το αποτέλεσμα ήταν να γίνει μια μνημειακή μεν, αλλά προτομή και όχι ανδριάντας. Στο μεταξύ προστέθηκαν οι ανακολουθίες του χυτηρίου - το έργο χυτεύτηκε στην Ελλάδα- αλλά και του μαρμαρά που έκαμε το βάθρο και δύλια αυτά μιας έφεραν πολύ πίσω. Έτοι πήγα να τοποθετήσω το έργο στις 12 Αυγούστου, θυμάμαι, κι ενώ είχα σχεδόν αποτελειώσει την τοποθέτηση, βλέπω ξαφνικά το δήμαρχο με άλλους επίσημους να έρχονται για κατάθεση στεφάνου στο παλιό μνημείο του Πετιμεζά που ήταν λίγο πιο πέρα. Εκείνος νόμισε ότι έφερα να στήσω την προτομή επίτηδες την ημέρα εκείνη που ήταν η ημέρα της θανάτου του ήρωα, αλλά εγώ δεν τη θυμάμουνα καν αυτή την ημερομηνία και η επιλογή της ημέρας ήταν τυχαία. Θέλω να επαναλάβω και εδώ ότι κάποιες φορές συμβαίνουν από τη μοίρα σημαδιακά πράγματα.

– Αυτή η προτομή του Αναγνώστη Πετιμεζά κάπου έχω διαβάσει ότι έχει χαράκτηρισθεί

αληθινό "ψυχογράφημα". Μιλούν μάλιστα οι κριτικοί για τα ωραιότερα μάτια, τα πιο εκφραστικά που υπάρχουν σε χάλκινο έργο. Για τη θλιψιένη ματιά και μαξί για την ηρωική έκφραση των προσώπου.

— Να απαντήσω ότι στην προτομή αυτή, που είναι ένα από τα μικρότερα έργα μου που πολύ αγαπώ, εκφράζεται το ηρωικό στοιχείο, δηλαδή η απόφαση για τον υπέρ της Πατρίδος θάνατο και ταυτόχρονα η θλίψη και όλος ο πόνος που νιώθει ο ήρωας πολεμιστής για την αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής.

— Τελειώνοντας αυτή τη συνομιλία με τον πολύτιμο και πολυσέβιαστο φίλο Φάνη Σακελλαρίου δεν έχω παρά να ευχαριστήσω, και για λογαριασμό των αναγνωστών μας, εκ βαθέων αυτό το "ιερόν τέρας" της γλυπτικής που ανέδειξη η παμφιλτάτη μας Στυμφαλία η οποία και αισθάνεται υπερήφανη.

Να προσθέσω όμως και κάτι ακόμη. Στις μνημειακές δημιουργίες του Φάνη Σακελλαρίου συγκαταλέγονται και άλλες μεταξύ των οποίων: ο ανδριάντας ενός iεωρμένου πολεμιστή του 1821, του Παπαδημήτρη Κολοβού, στη γενέτειρά του, τα Μακρίσια της Ολυμπίας και τον μητροπολίτη Κοφίνθου και μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος και Αντιβασιλέως Δαμιασκηνού στην πλατεία Μητροπόλεως των Αθηνών. Αντίγραφο του ανδριάντα του Δαμιασκηνού στήθηκε και στην Κόρινθο, όπου στην πρόσοψη του βάθρου, η οποία κατά τους ηθικούς κανόνες και τη δεοντολογία της γλυπτικής τέχνης ανήκει μόνο στο τιμώμενο πρόσωπο, έσπενσαν διάφοροι παράγοντες, τοπικοί άρχοντες, χορηγοί και επιγραμματοποιοί να αποθανατίσουν και τα δικά τους ονόματα, αντί να χαραχθούν ως είθισται στις πλαινές όψεις του βάθρου. Το απήκοντο σ' αυτή την υπόθεση είναι ότι από το βάθρο απουσιάζει παντελώς το όνομα του δημιουργού, του γλύπτη Σακελλαρίου. Άλλα σ' αυτά θα μας δοθεί κάποτε η ευκαιρία να επανέλθουμε.

Ο γλύπτης με την προτομή του Αναγνώστη Πετιμεξά λόγιν τοποθετηθεί στο βάθρο της.

Σπύρος Κων. Μιχόπουλος

Σπύρος Κων. Μιχόπουλος

Κορινθιακά ιστορικά τραγούδια

“Τα κλέφτικα τραγούδια των Ελλήνων νομίζεις πως είναι αφροσμένοι χείμαροι”

Μέντελσον

“Αυτές τις μέρες διάβαζα δημοτικά τραγούδια για τ' άθλα των κλεφτών και τους πολέμους, πράγματα συμπαθητικά δικά μας, Γραικικά”.

Κ.Π. Καβάφης

Ένας μεγάλος κύκλος των δημοτικών μας τραγουδιών, τα ιστορικά και κυρίως εκείνα που ονομάζονται κλέφτικα, αναφέρονται στον αντρειωμένο κόσμο που έζησε στα χρόνια της σκλαβιάς με τον καπιό και τον πόθο του ξεστηκωμού για τη λευτεριά, που όλο κίναγε μα δεν έλεγε νά ψθεί και που έγινε από δράμα πραγματικότητα στα 1821.

Πολλά απ' αυτά μιλούν άλλοτε για πολεμικά γεγονότα ή για ένα συγκεκριμένο πρόσωπο και άλλοτε ιστορούν ή αναφέρονται και στα δυο μαζί, όταν το πρόσωπο συνδέεται με το περιστατικό.

Κατά κανόνα φέρονται κάποιο μήνυμα, είτε θλιβερό είτε χαρούσινο, είδηση ήταν το λέγαμε σήμερα, γι' αυτό και αρχέζουν, δύος και πολλά άλλα του είδους, με το στερεότυπο στίχο: "Το μάθατε τι γίνηκε.."· και ο Κολοκοτρώνης που είπε ότι τα τραγούδια είναι οι εφημερίδες του λαού ήξερε τι έλεγε. Άλλοτε πάλι, όταν το τραγούδι μιλάει για ήττα ή για το θάνατο κάποιου αντρειωμένου, τη θλιβερή είδηση με τον επίσης στερεότυπο στίχο "πολλή μαυρίλα πλάκωσε" τη φέρονται αλληγορικά τα πουλιά, κατά προτίμηση τρία μαζί, και τότε έχουμε τον επίσης στερεότυπο στίχο "τρία πουλάκια κάθονται..."· και διηγούνται το συμβάν ή φέρονται την είδηση που εδώ γίνεται και το αντικείμενο της αλληγορίας. Συνήθως περιέχουν την εξιστόρηση, με αδρή περιγραφή, κάποιας νικητρόδας μάχης, αλλά και ταυτόχρονα αποτελούν ύμνο στην τόλμη και τ' ανδραγαθήματα, δηλ. την "αντρειά" των πολεμάρχων. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα τραγούδια αυτά, είτε για νίκες μιλούν είτε για ήττες, δε χορεύονται ποτέ και πάντα τραγουδιούνται καθιστά. Γι' αυτό λέγονται και της "τάβλας" και αγαπήθηκαν πολύ στον καιρό τους. Πολλά πέρασαν στην ιστορική μνήμη του λαού ως επώνυμα τραγούδια των πιο ξακουστών κλεφταριατολών στους χρόνους της σκλαβιάς και των αγωνιστών στους χρόνους της Εθνεγερσίας. Έτσι έχουμε επώνυμα τραγούδια δύος για παραδειγματικούς Νικοτάρα, του Κατσαντώνη, του Ζαχαριά, του Νικηταρά, των Κολοκοτρωναίων, των Πετυμέζιων και πολλών άλλων.

Πολλοί Έλληνες και ξένοι συλλογείς όπως ο N. Πολίτης, ο Κορίνθιος Μιχ. Λελέκος, ο Fauriel, ο Passow και άλλοι, έχουν καταγράψει πλήθος ιστορικών τραγουδιών που αναφέρονται σε γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Κορίνθια κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του '21 και σε πρόσωπα που πρωτοστάτησαν σ' αυτά. Μερικά από αυτά τα τραγούδια θα μας απασχολήσουν σ' αυτό το σημείωμα.

Δύο γνωστά ιστορικά τραγούδια, που κάποιοι στέχουν τους υπάρχουν πανομοιότυποι και στα δύο, αναφέρονται στον Κιαμήλ Μπέη της Κορίνθου που ήταν ο ισχυρότερος και πλουσιότερος Τούρκος της Πελοποννήσου.

Με την έναρξη της επανάστασης ο Κιαμήλ Μπέης κατέφυγε για περισσότερη αιφάλεια στην Τρίπολη, όπου όμως κατά την άλωση συνελήφθη αιχμάλωτος. Κατά την απουσία του την υπεράσπιση του Κάστρου του Ακροκόρωνθου, όπου ήσαν αριστερέμενοι οι αιμύθητοι θησαυροί του, είχε αναλάβει η ίδια η μητέρα του, η φρεσερή και τρομερή Νουρή Χανούνη. Όταν το κάστρο ήστερα από τρεις πολιορκίες παραδόθηκε στους Έλληνες, φυλακίστηκε εκεί ο Κιαμήλ με την

οικογένειά του, όπου και τον σκότωσαν, γιατί στο μεταξύ η στρατιά του Δράμαλη πλησίαζε στην Κόρινθο και υπήρχε προφανής κίνδυνος να απελευθερωθεί. Όμως ο φρούριος του Κάστρου Θεοδωρίδης, άγνωστο για ποιο λόγο χάρισε τη ζωή στη μάνα του Κιαμήλ, τη Νουρή, και στη γυναίκα του, την οποία και παντρεύτηκε ο Δράμαλης για να οικειοποιηθεί, όπως λένε, τους θησαυρούς του.

Ας δούμε όμως τι ιστορούν τα τραγούδια. Το πρώτο που μιλάει και για τη μάνα του Κιαμήλ το ερανιστήκαμε από το βιβλίο του Λάμπη Αποστολίδη “Η Κορινθία στην Επανάσταση του 1821” (τομ. 1, σελ. 230). Είναι περισσότερο γνωστό από τους μεσαίους στίχους του που τραγουδιούνται ακόμα και σήμερα σε σκοπού κλέφτικου.

*Απ' όταν μπήκες Μάρτη μου, κάλλιο μην είχες έμπει
Τρέτη, Τετράδη θλιβερή, Πέφτη φαρμακομένη
Παρασκευή ξημέρωμα, μην είχε ξημερώσει.
Κλείσαν οι στράτες του Μοριά, κλείσαν και τα Ντερβένια
Κλαίνε τ' αχούρια γι' άλογα και τα τζάμια γι' αγάδες
Κλαίει και μια χανούμισσα το δόλιο τον υγρό της
Που ήταν στην Κόρινθο φλάμπουρο, στην Πάτρα ξακουσμένος
Στην Πόλη και στη Βενετία ήταν ξωγραφισμένος.*

Το δεύτερο είναι πιο παραστατικό. Αναφέρεται στα πρώτα επαναστατικά γεγονότα και στην αιχμαλωσία του Κιαμήλ, τον οποίο “κλαίνε” η μάνα του και η γυναίκα του. Είναι καταχωριμένο στη συλλογή του N. Πολίτη και με μικρές παραλλαγές και στη συλλογή του Passow, από όπου και το πήραμε.

*Πήραν τα κάστρα, πήραν τα, πήραν και τα ντερβένια,
Πήραν και την Τριπολίτουά, την ξακουσμένη χώρα.
Κλαίνε στους δρόμους Τούρκοσσες, κλαίνε Εμροπούλες,
Κλαίει και μια χανούμισσα τον δόλιο τον Κιαμήλη.
Αχ πούσαι και δε φαίνεσαι καμαρωμέν' αφέντη;
Ήσουν κολόνα στον Μωριά και φλάμπουρο στην Κόρινθο,
Ήσουν και στην Τριπολίτουά θεμελιωμένως πύργος.
Στην Κόρινθο πλιά δε φαίνεσαι, ουδέ μες στα σαράγια.
Ένας παπάς σου τα κάψε τα έρμα τα παλάτια.
Κλαίνε τ' αχούρια γι' άλογα και τα τζάμια γι' αγάδες
Κλαίει και η Κιαμήλαινα τον δόλιο της τον άντρα.
Σκλάβος ραγιάδων έπεσε και ζει ραγιάς ραγιάδων.*

Αρχετά είναι τα τραγούδια που η λαϊκή Μούσα έχει αιρεργόσει στη μάχη στα Δερβενάκια που οι λόγιοι της εποχής αποκάλεσαν “χερσαία Σαλαμίνα” και “νέες Θερμοπύλες”. Από αυτά παραθέτουμε τρία που είναι καταχωριμένα σε διάφορες συλλογές και στο βιβλίο του Αποστολίδη που αναφέρουμε πιο πάνω (Τομ. II σελ. 153 και 154) Το πρώτο μιλάει για την προετοιμασία και την έναρξη της μάχης.

*Πολλή μαυρίλα πλάκωσε κατά τα Δερβενάκια.
Και ο Γενναίος βύγλαγε από τον Άη - Σώστη.
Και του Νικήτα μάλησε και του Ψηλάντη λέει:
– Γειά σου, Ψηλάντη πρίγκιπα, Νικήτα παληκάρι.
Κερνάτε ρούμι τα παιδιά, ωρασί τα παληκάρια,*

Γιατί μαυρίλα έρχεται κάτου στα Δερβενάκια.
 Ήταν ασκέρι Τούρκικο, μια εικοσαριά χιλιάδες.
 Ήταν πασάδες ξακουνστοί, πολλοί ντερεμπεήδες.
 Δεν ετηράξανε στρατό, μηδέ και παληράρια.
 Και άλα - άλα κάνανε, στο Αγιο Σώστη πάνε.
 Μα εκεί τους καρτεράγανε με δυνατό ντουφέκι
 Ο καπετάν Νικηταράς κι οι Κολοκοτρωναίοι.
 – Δόστε φωτιά μαρέ παιδιά, προσέχτε παληράρια.
 Κι 'ενθίς εξεσπαθώσανε, τους έδωκαν ντοιμάνι
 Τους τσάκισαν κ' επέφτανε κορμιά χωρίς κεφάλια!

Το δεύτερο ανιστορεύτο αποτέλεσμα της μάχης και μερικοί στύχοι του περιγράφουν το μακάριο θέατρο.

Οι μπέηδες της Ρούμελης, του Δράμαλη οι πασάδες
 στο Δερβενάκι κείτονται κορμιά δίχως κεφάλια.
 Στρώμα 'χουνε τη μαύρη γης, προσκέφαλο μια πέτρα
 κι απανωσκεπάσματα τους πάγους και τα χιόνια
 Κολοκοτρόνης πέρασε με τους καπεταναίους
 και τα κεφάλια τήραε και τα κορμιά τηράει.

Και ο Νικήτας έλεγε και ο Νικήτας λέει:

– “Κορμιά πούν’ τα κεφάλια σας και πούνε τ’ άρματά σας;”

Και τα κορμιά ετρέμανε και τα κεφάλια λένε:

– “Τι να σου πούμε Στρατηγέ, και σε Νικηταρά μας,
 Το κρύμα νάχη ο Δράμαλης, τ’ ανάθεμα ο Σουλτάνος,
 μας έστειλε μέσ’ στο Μοριά, τους κλέφτες να βαράμε.
 Εδώ κλέφτες δεν ηύραμε, ευχήκαμε λιοντάρια

Στα δόντια σούρνουν το σπαθί, στα χέρια το ντουφέκι”.

Κι ένας πασάς τους μίλησε και τους περικαλάει:

– “Κάντε νισάφι, Στρατηγέ, και σεις καπεταναίοι!”.
 Το τρίτο είναι το πολύ γνωστό και περίφημο που φανερώνει τη μεγάλη χαρά της νίκης και στέλνει το θλιβερό μήνυμα στις οικογένειες των σκοτωμένων Τούρκων.

“Φύσα μαΐστρο δροσερό κι 'αέρα του πελάγουν
 Να πας τα χαϊδεύσματα στον Δράμαλη τη μάνα.
 Της Ρούμελης οι Μπέηδες, του Δράμαλη οι Αγάδες
 Στα Δερβενάκια κείτονται στο χώμα ξαπλωμένοι
 Στρώμα 'χουνε τη μαύρη γης, προσκέφαλο λιθάρια,
 Και για πανοσκεπάσματα του φεγγαριού τη λάμψη,
 Κι ένα πουλάκι πέρασε και το συχνορωτούνε:

– Πουλί πώς πάει ο πόλεμος, το κλέφτικο ντουφέκι;

– Μπροστά πάει ο Νικηταράς, πίσω ο Κολοκοτρώνης
 Και παραπίσω οι Έλληνες με τα σπαθιά στα χέρια.

Γράμματα πάνε κι έρχονται στων μπέηδων τα σπίτια

*Κλαίνε τ' αχούρια γι' άλογα και τα τξαμά για τούρκους
Κλαίνε μανάδες για παιδιά, γυναίκες για τους άντρες".*

Πολλά επώνυμα τραγούδια υπάρχουν και για τους Πετιμεζαίους που κατάγονται από τα γειτονικά μας Καλάβρυτα, αλλά έδρασαν κυρίως στην Κορινθία, και καταγράφουν τα ανδραγαθήματά τους.

Τρία απ' αυτά αναφέρονται στον Αναγνώστη Πετιμεζά που σκοτώθηκε μαζί με το δεκαπεντάχρονο γιο του Σωτηράκη στη μάχη του Βασιλικού που έγινε τον Αύγουστο του 1822 με τα οικτρά απομεινάρια της στρατιάς του Δράμαλη ύστερα από τη γνωστή "νίλα" στα Δερβενάκια.

Όπως γράφουν οι ιστορικοί, μετά την πανιωλεθρία στα Δερβενάκια οι Έλληνες είχαν αποκλείσει το Δράμαλη στην Κόρινθο από όπου έκανε μικροεργόδους για προμήθειες στον κάμπο της Βόχας. Το "Γενικό Στρατόπεδο" με τον Κολοκοτρώνη βρισκόταν στο Σούλι. Ο Αναγνώστης Πετιμεζάς επικεφαλής των "Κορινθιακών Στρατευμάτων" κρατούσε τα υψώματα της Κιάκριζας και την Αρκούδα πάνω από το Βασιλικό, ενώ οι άλλοι οπλαρχηγοί είχαν πιάσει επίκαιρες θέσεις μέχρι το Άνω Διμηνιό, το Λαλιώτη και τη Μεγάλη Βάλτσα. Στις 12 Αυγούστου του Δράμαλης αποτόλμησε να βγει παντορατιά από την Κόρινθο και έφτασε μέχρι το Κιάτο με σκοπό να απωθήσει τους Έλληνες που τον είχαν αποκλείσει και έτσι να του δοθεί η ευκαιρία να φύγει από τον παραλιακό δρόμο προς το Αίγιο (Βοστίτσα) και από εκεί να περάσει στη Ρούμελη. Στα γεγονότα εκείνα αναφέρεται το ένα από τα τρία κορινθιακά, θα λέγαμε, τραγούδια των Πετιμεζαίων, που μας προϊδεάζει και για τη μάχη που θα ακολουθήσει.

*Τρίτη, Τετράδη χλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη
οι Τούρκοι έβαλαν βουλή, στον Κιάτο για να πάνε.
Στον κάμπο πάει καβελλαριά, στη Ρίζα η απεξούρα.
Στη μέση πάει ο Δράμαλης, με δινο, με τρεις χιλιάδες.
Ο Θοδωράκης τόμιαθε, κάποιο πουλί του τόειπε
και την αυγή στρώνεται μαύρος από τον ύπνο.
Παίρνει νερό και νίβεται, νερό να ξενιστάξει.
Παίρνει το κινάλι και τηρά, τη Βόχα κι αγναντεύει.
Βλέπει τη Βόχα κόκκινη και το γιαλό λιακάτο,
βλέπει μαυρίλα νάρχεται μαύρη σαν καλιακούδα.
Ν' από μακριά τους χαιρετάει κι από κοντά τους λέει.
-Πού πας ρε Βοϊδοδράμαλη, πού πας Παλιομονρτάτη;
- Πα να μαξώξω ζαερέ, να διώξω και τους κλέφτες.
- Τώρα θα ιδείς τον πόλεμο, το κλέφτικο ντουφέκι,
πως πολεμάει ο Πετιμεζάς κι ο καπετάν Γκολφίνος.*

Το δεύτερο τραγούδι που ακολουθεί, και που είναι το πιο γνωστό, καταγράφει τα διατρέξαντα στη φονική μάχη που έγινε στον "κάμπο της Αρκούδας", στην οποία όπως είπαμε σκοτώθηκε ο Αναγνώστης Πετιμεζάς και ο γιος του Σωτηράκης. Για τη μάχη αυτή οι ιστορικοί μάς λένε ότι οι Τούρκοι δριμησαν με αλαλαγμούς και τυμπανοχούσεις από το Κιάτο προς τα γύρω υψώματα, όπου τους περίμεναν οι Έλληνες που τους έκοψαν τη φόρα και τους ανάγκασαν να οπισθοχωρήσουν. Έτσι οι Τούρκοι πέρασαν από την επίθεση στην άμυνα, αλλά αντί να γυρίσουν στην Κόρινθο κρύφτηκαν στις σταφίδες και στις γράνες εγκαταλείποντας εκεί κοντά διάφορα πράγματα. Οι Έλληνες τότε, χωρίς να το καλοστοχαστούν, πήραν τον κατήγορο, νομίζοντας ότι οι Τούρκοι έφυγαν κι εγκατέλειψαν εκεί, πολλά λάφυρα. Όμως όταν έφτασαν εκεί αιφνιδιάστηκαν

23 Αυγούστου 1822 από Αηγιώρη. Ο θείος σου. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Για την τύχη του Τζανετάκη, που τον έπιασαν οι Τούρκοι ζωντανό, μιας πληροφορεί ο Κανέλλος Δεληγιάννης ότι "τον εγγύρισεν ο Δράμαλης ότι ήτο τραπεζίτης (σαράφης) εις την Κωνσταντινούπολιν και διέταξε και τον επαλούωσαν εις την Κόρινθον..."

Ας δούμε δίμως πώς ιστορεί τα γεγονότα το τραγούδι που η λαϊκή Μούσα της εποχής αφιέρωσε στη μνήμη του Αναγνώστη Πετιμεζά.

Θέλτε ν' ακούστε κλάιματα, δάκρυα και μοιρολόγια;
 Περάστε από τα Σουδενά κι' απ' τους Πετιμεζάιους
 εκεί ν' ακούστε κλάιματα, δάκρυα και μοιρολόγια.
 Πώς κλαίν για τον Πετιμεζά και για το Σωτηράκη.
 Στη σκάλα βγήκαν κι' έκασταν τους Ελληνες ρωτάνε.
 - Πες μας για τον Πετιμεζά και για τον Σωτηράκη
 σε τι ταμπούρια πολεμάν, σε ποια βαθειά λαγκάδια;
 - Μες του Λαλιώτι πήγανε, τους Τούρκους καρτεράνε
 κι' επιάσανε τον πόλεμο απ' την αυγή ως το βράδυ,
 ο Νικολάκης φώναξε και ο Βασίλης λέει:

από τους Τούρκους, που ξεπετάγονταν δεξιά και αριστερά από τις κρυψώνες τους, και από τους ντελήδες που έφτασαν καλπάζοντας. Η συμπλοκή γενικεύτηκε και η μάχη κράτησε τρεις ώρες. Όσοπου να φτάσουν οι ενισχύσεις που ανάγκασαν τελικά τους Τούρκους να ξαναγρύνουν άδοξα στην Κόρινθο, το πακό είχε γίνει.

Ο Θ.Κολοκοτρώνης "καταλυπημένος από το συμβάν τούτο" έφυγε από το Σούλι για τον Αη-Γιώργη της Νεμέας, από όπου και έγραψε στον ανιψιό του Νικηταρά.

"...Προχτές την Κυριακή έγινεν
 ένας μεγάλος πόλεμος και η απείθεια
 και η παρασκοή μας, ή να είπω και τα λάθη μας, μας έγινε μερική χαλάστρα:
 Εσκοτώθηκαν 50 Έλληνες· εσκοτώθη
 και ο μακαρίτης Αναγνώστης Πετιμεζάς και το παιδί του και ο Παπά-Καλομοίρης, επιάσθη ζωντανός και ο Τζανετάκης Μιστριώτης. Τούτο κάνει η ακεφαλιά. Χοντρό λάθος των ήταν των μακαριών, διότι επήγαν ματαίως και χωρίς ανάγκην· ως τόσον υπομονήν και ας ανοίξωμεν τα ομιλάτια μας και σταθόμεν γενναίοι και πάρωμεν τα μέτρα μας.

- Μην ξεκαμπίσεις μπάρμπα μου και πέσεις μες τον κάμπο
'τι οι Αρβανίτες τα σκυλιά μας έχουνε χωσάδα.
- Κι εκείνος δεν αγρούικησε το λόγο του Βασίλη
μα το σπαθί του ετράβηξε κι' έπεσε μες στον κάμπο.
*Μια μπαταριά του φίξανε, του κόψανε το πόδι
στα γόνατα γονάτισε και το σπαθί του παίζει.
κι' ατλήδες τον εξώσανε, τον έβαλαν στη μέση.*
- Ρίξε Αναγνώστη τ' άρματα, χαλάλι στη ζωή σου.
- Τι λέτε βρε παλιόσκυλα, πως να σας προσκυνήσω
- εγώ μαι ο Πετιμεξάς και θα σας πολεμήσω.
*Μια μπαταριά του φίξανε όλοι με τις κοινπούρες
του πήραν το κεφάλι του το πήγανε στην Κόρθο.
Όσοι είστε φίλοι ακλάψτε με κι' όσοι είστ' οχτροί χαρήτε.
Πετιμεξάς σκοτώθηκε ο πρότος Καπετάνιος
τον κλαίνε χώρες και χωριά κι' όλοι οι Πετιμεξαίοι".*

Τραγούδια σαν αυτό που αναφέρονται σε ηρωικούς θανάτους, μοιάζουν λίγο πολύ με μοιρολόγια που, ενώ είναι φορτισμένα από τη συναισθηματική εκδίλωση της οδύνης, δεν έχουν τις λυρικές εξάρσεις που συναντάμε στα γνωστά σπαραχτικά μοιρολόγια των γυναικών. Είναι ήταν λέγαμε μοιρολόγια αντράκια.

Το τρίτο τραγούδι που παραβέτονται είναι επίσης σχετικό με το θάνατο του Αναγνώστη Πετιμεξά. Το οφείλονται στο στρατηγό Γ. Σπυρίδωνα από το Κιάτο, που το άκουνε να το τραγουδάει ο γερο-Δημήτρης Μαγκαφάς και το διέσωσε.

*"Πες μας πουλί μαύρο πουλί κάνα καλό χαμπέρι.
Πες μας για τον Πετιμεξά τον Καπεταναγνώστη.
Μας είπαν κάτι ψέματα, μα μπας και είν' αλήθεια.
Μας είπαν πως σκοτώθηκε στον κάμπο της Αρκούδας.
Αν αληθεύει το κακό, αντίς για μοιρολόδι
όρκος να γένει δυνατός, να τρανταχτεί ο τόπος
και ν' ακοντεί στα πέρατα, σ' Ανατολή και Δύση.
Στον τόπο που τον λεν Μωριά, Τούρκος πια δε θα ξήσει.
Τούρκου μιλιά δε θ' ακοντεί, πόδι δε θα πατήσει".*

Οι παλιότεροι ήταν θυμιούνται ότι στον τόπο της θυσίας των Πετιμεξαίων, δεξιά και ίσως ανεβαίνουνται από το Κιάτο για το Σούλι και πριν φτάσουν στην Αρκούδα, είχε στηθεί ένα λίθινο μνημείο που έμοιαζε με προσκυνητάρι και είχε χαραγμένο επάνω το επίγραμμα:

"Τοις υπέρ Πάτρης συν Αναγνώστη Πετιμεξά ενθάδε πεσούσιν, μηνί Αυγούστω 1822 ευγνωμονούντες έστησαν επίγονοι".

Σήμερα δεν υπάρχει πια. Στη θέση του έχει στηθεί η προτομή του Αναγνώστη Πετιμεξά, που βλέπετε στην εικόνα, έργο του συμπολίτη μας γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου. Ας μου συγχωρεθεί να παρατηρήσω ότι εκεί αφήσαν την τελευταία πνοή τους και άλλοι αγωνιστές και μαζί τους ο Παπα-Καλομοίρης και ο δεκαπεντάχρονος γιος του Αναγνώστη ο Σωτηράκης Πετιμεξάς. Όμως η εθνική μνήμη τίμησε μόνο τον Αναγνώστη. Τους άλλους τους ξέχασε.

Θα κλείσουμε αυτό το οιμείωμα με δύο ακόμη ιστορικά κορυφιακά τραγούδια που έχει κα-

ταγράψει ο Βασ. Λαζανάς στο πόνημά του “Ο Ευρωπαϊκός οπλαιρχηγός του 1821 Παναγιωτάκης Γεραρδής”. Μίλούν για τη μάχη με τα απομεινάρια της στρατιάς του Δράμαλη που έγινε μεταξύ Δερβενιού και Ακράτας στη θέση Μαύρα Λιθάρια. Εκεί οι Καλαβρυτινοί με τους αρχηγούς τους και οι Ζαχολίτες με πρωτοκαπετάνιο τον Παναγιωτάκη Γεραρδή καρτερούσαν τους Τούρκους που αποπειράθηκαν να φρήγουν προς το Αίγιο (Βοστίτσα) για να γλιτώσουν και τους αποδεκάτισαν. Τη συμπλοκή αυτή ανιστορεί το τραγούδι, που λέει:

“Που πας ρε βοϊδοδράμαλη κονιαροπατημένε;
 – Πών να μαξώξω ζαερέ τη Ζάχολη να κάψω
 να χύσω αίμα κλέφτικο, να κάψω την Ακράτα,
 – “Τώρα να ιδής τον πόλεμο, το κλέφτικο ντουφέκι
 Πως πολεμάει ο Πετιμεξάς κι ο καπετάν Σωτήρος
 Πως σειέται και βογγάει η γης σαν πολεμάει ο Σολιώτης
 και ο καπετάν ο Γεραρδής μ' όλα τα παλληκάρια.
 Πικρό γιουρούσι έκαμαν, πικρό φαρμακωμένο
 μπροστά τους παν σαν πρόβατα, σαν τα παλιογελάδια.
 Του Δράμαλη τ' απομεινάρια
 λυόσαν στα Μαύρα τα Λιθάρια”.

Το δεύτερο τραγούδι είναι μοιρολόγι και αναφέρεται στο θάνατο του Ζαχολίτη **Γιώργη Πασιόπουλου ή Γκέκου** που έπεσε ηρωικά στη μάχη αυτή μαζί με άλλους οκτώ Ζαχολίτες συγχωριανούς του.

– “Θέλτε ν' ακούστε κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια,
 Περάστε από τη Ζάχολη, κι από τον Άγιο Γιώργη.
 Εκεί θ' ακούστε κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια.
 Να δείτε την Πασιόπλαινα, τον άντρα της πως κλαίει,
 σαν έμαθε πως έπεσε στα Μαύρα τα Λιθάρια.
 Αγάντια βγήκε κι έκαστεν τους Έλληνες ρωτάει.
 – Μην είδατε τον Γιώργη μου, τον δόλιο μου τον άντρα
 σε τι ταμπούρια πολεμάει, σε ποια βαθειά λαγγάδια.
 – Στα μαύρα Λιθάρια πήγανε, τους Τούρκους καρτεράνε.
 επιάσανε τον πόλεμο απ' την αυγή ως το βράδι.
 – Κι ο Γεραρδής εφώναξε κι ο καπετάνιος λέει.
 Φυλάξουν Γιώργη κι έρχονται, οι Τούρκοι κατά σένα,
 κι ο Γιώργης δεν τον άκουσε κι οι Τούρκοι τον σκοτώσαν.
 Όσοι είστε φίλοι κλάψετε και σεις καλά παιδιά μου,
 ο Γιώργης μουν σκοτώθηκε, τ' άξιο μουν παλληκάρι,
 τον κλαίνε χώρες και χωριά κι όλοι οι Ζαχολίτες.

Να σημειώσουμε εδώ ότι, όταν η Ζάχολη κάρικε και κατεστράφη ολοσχερώς από τους Τούρκους το 1826, οι Ζαχολίτες στήριξαν και πάλι τις ελπίδες τους για να ξαναχτιστεί στον αρχηγό τους Παναγιωτάκη Γεραρδή, όπως φανερώνει το δίστιχο:

Αίντε καιμένη Ζάχολη που έγινες βιργιάνη,
 ο καπετάνιος ναν' καλά, πάλι σε ξαναφτιάνει.

Οι θησαυροί του Κιαμήλ

Ο θρύλος για τους αμύθητους θησαυρούς του Κιαμήλ, του βαθύπλοντου μπέη του “Καξά της Κόρθος”, έχει μεταπλαστεί σ' ένα πολύ μεγάλο διήγημα από τον πολυτάλαντο και πολύ γνωστό ποιητή, διηγηματογράφο, θεατρικό συγγραφέα τεχνοκοίτη και μεταφραστή και μέσα σ' όλα αυτά και συνταγματάρχη του Ελληνικού Στρατού, τον αείμνηστο συμπατριώτη μας (από το Χιλιούδι) **Βασίλη Ρώτα**.

Το διήγημα δημοσιεύτηκε ολόκληρο στην “Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά” του 1959.

Για το θησαυρό του Κιαμήλ - μπέη, που λέει ο θρύλος ότι είναι κρυμμένος σε καταπαχτή στη “Δραγονέα” πάνω στο Κάστρο του Ακροκόρινθου, κουβέντιαζε ένα βράδυ κουνισσοπίνοντας μια παρέα στο σπίτι του Τουμπελέκη στην “Παλιά Κόρθο”.

Στη διπλανή κάμαρη, που τη χώριζε απ' αυτή που κουβέντιαζαν μια σκεβδωμένη πόρτα, ήταν η γυναίκα του Τουμπελέκη, η Μαργώ. Γονατισμένη πίσω απ' την πόρτα, είχε κολλήσει τ' αυτιά της και κρυφάκουγε. Η μεγαλύτερη αδυναμία της Μαργώς ήταν η φαντασία της που τη σήκωνε στον αέρα. Από κορίτσι ήταν θρεμμένη με παλιά παραμύθια, θρύλους, δεισιδαιμονίες, ξόρκια και τα παρόμοια, ιστορεί ο μπάρμπα-Βασίλης. Ακολούθει το τελευταίο μέρος του διηγήματος.

Σ.Κ.Μ.

Η κουβέντα από μέσα μήλαγε τώρα για τον ίδιον τον Κιαμήλη κι έλεγε πως ακόμια γυρίζει φράντασμα απάνω στο κάστρο τα μεσάνυχτα, έτοι όπως ήταν στη ζωή. Γυρίζει ακόμια στο κάστρο με το ίδιο πάθος που είχε και ζωντανός για τους θησαυρούς του και δεν αφήνει κανέναν να τους βρει.

Αυτά λέγοντας η παρέα σηκώθη κι οι ξένοι τράβηξαν οξώ και χάθηκαν μέσα στη νύχτα. Ο Τουμπελέκης, μπήκε σε λίγο μουρμουρίζοντας και τρεκλοπατώντας κι έπεσε στο σρόμα πλάι στη Μαργώ, που ‘χε προφτάσει κι ήταν πλαγιασμένη. Προσπάθησε κάτι να της έλεγε, αλλά δεν κατάφερε να μαζέψει τα χειλιά του, εβυθίσθη στον ύπνο και το ροχαλητό του ετράνταξε την κάμαρη.

Η Μαργώ ανασηκώθη. Το σπίτι της δεν την εχώραγε. Έτρεμε σύγχροιμη, στις πλάτες της έτρεχαν νερά, τα μελίγγια της καμπάνιζαν, τ' αφτιά της βουύζαν, η ζωή γύριζε μέσα στο κεφάλι της σαν να ‘χε μεθύσει. Σηκώθη και πήγε στο κατώγι, έπιασε λίγο νερό στη χούφτα της απ' το κανάτι και κείνο ήταν κρασί. Έβρεξε το κούτελό της, ύστερα σήκωσε το κανάτι και ήπιε, ήπιε σαν αγωγιάτης καλοκαίρι που φτάνει σε ανάβρα. Κάτι σαν ξωτικό είχε μέσα της και την έσπρωχνε, δείχνοντάς της διαμάντια και περλάντια και φρουριά μέσα σε κιούπια και κασέλες. Άρπαξε το ξινιάρι πίσω απ' την οξδό πορτά της, όπου το ‘βαζε πάντα, και βγήκε στην αυλή. Η βροχή έδερνε την ξεφυλλισμένη συκιά, πάνου η χαμηλή συγνεφιά μιουντή με φρεγγαράδα, λειψή χωρίς να φαίνεται φρεγγάρι κι ο μολυβωτός όγκος του κάστρου υψωνόταν ολόρθος κατά μπροστά της σα να ‘χε το κάστρο περπατήσει κι είχε θει και σταθεί απέξω απ' την πόρτα της.

Έσφιξε το μαντήλι της στο λαιμό της ανεβάζοντας το ως τη μύτη της, έσφιξε στα χέρια της το ξινιάρι, έσφιξε τα σαγόνια της και την καρδιά της σαν να κράταγε μέσα απόφαση για ζωή ή για θάνατο και ξεκίνησε. Έπιασε τον ανήφορο ίσια κατά το κάστρο. Την έσπρωχνε το ξωτικό τάξοντάς της τέτοια τρελλή αλλαγή της τύχης, που θα γινόντουσαν όλα τα βάσανά της όνειρο και θα 'σβύναν, κι αυτή θα ξύπναγε σε μια ζωή γιομάτι πλούτια και μεγαλεία και δόξες.

Η Μαργώ ανέβαινε τον τραχύν ανήφορο με στέρεο πόδι. Έβλεπε μπροστά της μες στη βροχή να της δείχνει τον δρόμο ο ίδιος ο εαυτός της. Έβλεπε μια Μαργώ ντυμένη με τη μόδα, καταστόλιστη να μπαίνει στην εκκλησιά, δύοντας από ντροπή είχε χρόνια να πατήσει. Έβλεπε πως αυτή η πλουσιοντυμένη Μαργώ προσκύναγε αιγέρωχα κι έκανε τον σταυρό της, πως έπαιρνε την πιο μεγάλη λαμπάδα από το παγκάρι, και πως όλο το εκκλησίασμα παράταγε και ψάλτες και παπάδες και γύριζε και την κοίταζε θαυμωμένο. Έβλεπε τα παιδιά της με κανούρια φροέμιατα όπως τόσες φροές τα 'χε ονειρευτεί, χωρίς ποτέ να καταφέρει να τα ντύσει με άλλο από κουρδέλια. Έβλεπε μπροστά της ακόμια και τον άντρα της με σοβαρή μινόρ φροεσιά να δέχεται στο σπίτι του, το καλύτερο σπίτι της Κόρθιος, επισκέψεις, πολιτευόμενους, τον νομάρχη, τον δεσπότη.

Τέτοιες φευγαλέες εικόνες μπροστά της την τραβούσαν στο ανηφόρι και το ξωτικό αποπίσω της την έσπρωχνε στο μονοπάτι, που ανεβαίνει περικοπά και μπαίνει στη φοβερή άλλοτε καστρόπορτα. Έφτασε στη σιδερόπορτα και την πέρασε ατρόμητη, ειπήκε μέσα κι άρχισε να σεργιανάει τα χαλάσματα χωρίς να σκοντάβει πουθενά. Νυχτοπούλια ξεπετάχτηκαν απ' τους γκρεμισμένους σαραβαλιασμένους τούχους, τουςκάλια έσκουξαν, αλπούδες νιαούρισαν εδώθε και κείθε, οι μισογκρεμισμένοι τοίχοι από τα παλάτια του Κιαμήλη στηκωνόντουσαν σαν σκιάχτρα μέσ' στη μουντή φεγγαράδα.

Η Μαργώ προχωρούσε γραμμή για τη Δραγονέρα. Εστάθη μια στιγμή για να θυμηθεί το μέρος, εκεί έξιφρνα είδε ανάκρα της ένα φως κι ένιωσε ξιαφρικά να ξωντανεύουν οι τρίχες του κεφαλιού της. Νάτον, ο ίδιος ο Κιαμήλης, με τα σαρίκια του, τις ασημοκουμπούρες του, τη γενιάδα του την κουρεμένη, ψηλός σαν καμπαναριό, δρασκελάει αιγέρωχος με το κομπολί στο χέρι, σεριανάει, κάνει επιθεώρηση στο κάστρο.

Η Μαργώ εστάθη και καρφώθηκαν τα πόδια της στο χώμα. Το ξωτικό που την είχε σπρώξει ως εκεί κάτι της εσφύριξε στ' αφτί κι η Μαργώ βρήκε πάλι όλο της το θάρρος και σαν τώρα η πορεία της να μπήκε σε σωστόν δρόμο και να 'φτανε στην ολοτελευταία καμπή, όπου παίζονται όλα για όλα, περίμενε κι άρησε το φάντασμα να περάσει μπροστά της κι ύστερα το πήρε αποπίσω. Ο ίδιος ο Κιαμήλ θα την πήγαινε στην καταπαχτή με τους θησαυρούς.

Άρχισε για τη Μαργώ μια πορεία πάνω στο κάστρο μεγαλύτερη απ' όλες τις πορείες που 'χε κάμει στη ζωή της, τρομερότερη απ' όλες τις πορείες που 'χε ακούσει σε παραμύθια και σε κυνηγητά από Τούρκους ή ληστές. Το φάντασμα εμπρός και κείνη πίσω του. Πρώτα την πήγε απάνω στα μπεντένια του κάστρου, τα σεριάνισε η Μαργώ ανατολή δύση. Είδε από κει τον Ισθμό, το Λουτράκι, τον Κορινθιακό και τον Σαρωνικό, τον φάρο του Μύτικα ν' ανοιγοκλείνει το φωτεινό του μάτι. Είδε ένα ολόφωτο πλοίο, που 'κανε την παρέλασή του κάτω στο μάκρος της μαύρης νύχτας. Όλ' αυτά τα είδε αλλά δεν τα κοίταξε. Τα 'βαλε κι αυτά μέσα της σαν θάματα του κόσμου περίεργα και καταπληκτικά, που δύμως γι' αυτήν ένα ήταν το μεγάλο θάμα, το πιο αληθινό και καταπληκτικό, το φάντασμα του Κιαμήλη, που φωτεινό την οδηγούσε μπροστά κι αυτή τ'

ακολουθούσε αποπίσω, τρέχοντας, λαχανιασμένη, με την ψυχή στο στόμα, πάνω από αγκάθια, πέτρες, βράχους, ανάμεσα από παλιούρια. Το φουστάνι της είχε ξεσκιστεί κουρέλια, τα κρέατα της έτρεχαν αίματα.

Κάποτε το φάντασμα εστάθη, εστάθη και η Μαργώ. Είδε πως το φάντασμα κατέβαινε κάπου, είχε χωθεί το μισό στη γης, μόνον ο μισός Κιαμήλης φαινόταν. Η Μαργώ γνώρισε την καταπαχτή όπου αρχίζει ο υπόγειος δρόμος με τα πέτρινα μισογκρεμισμένα σκαλοπάτια. Έσφιγγε το ξινάρι να του 'μπτηγε τα νύχια της στο στυλιάρι. Με τ' άλλο χέρι έσφιγγε στο στήθος την καρδιά της να μην έκανε φτερά.

Το φάντασμα σα να μετάνιωσε, ξανανέβηρκε απάνω, έκανε μεταβολή, και περνώντας αγέρωχο μπροστά από τα γουρλωμένα μάτια της Μαργώς, χωρίς καν να την κοιτάξει, τράβηξε πάλι κατά τα μπεντένια. Η Μαργώ το ακολούθησε αγκαλά σπασμένη από κούραση κι αγωνία. Άκουγε με τ' αφτιά της την ανάσα της τη λαχανιασμένη που 'βγαινε από το στήθος της σαν βογγιτό ανθρώπου που βασανίζεται στον ύπνο του. Το φάντασμα τράβηξε κι ανέβηρκε στον τοίχο πάνω στα μπεντένια και χάθηκε απ' την πίσω μεριά. Άνοιξε βίμα η Μαργώ, έβαλε νύχια και γόνατα και σκαρφάλωσε απάνω στον τοίχο και βρέθηκε εκεί ίσα ίσα που από κάτω είναι το χάος. Γιατί εκεί πέφτει κορτά ο μεγάλος βιορεινός, πετρωτός, μολυβωτός γκρεμός.

Εκεί, ψάχνοντας να ιδεί που επήγε το φάντασμα, θυμήθη πως στα ρίζα του γκρεμού είχαν βρει κάποτε κάποιον, που 'χε γκρεμιστεί. Τον είχαν βρει ένα δεμάτι χέρια, πόδια, ρούχα κι' αίματα, το πρόσωπό του ακόμα με μισογουρλωμένα μάτια και το καύκαλό του τρυπημένο πίσω στον σβέρκο μ' ένα κλαδί που 'χε μπει απ' τον λαιμό κι είχε καρφωθεί μέσα στο μιαλό του. Η Μαργώ έκανε τη σκέψη πως κι αυτός θα 'χε ψάξει για τους θησαυρούς του Κιαμήλη. Έψαχγε με λαχταρισμένα μάτια για το φάντασμα. Δεν το 'βλεπε πουθενά. Γύρισε πίσω. Εκεί που νόμιζε πως το 'βλεπε, εκεί το 'χανε.

Έξαφνα μια αλλιώτικη, μια γλυκιά θύμηση της έφερε το μέρος μπροστά της που βρισκόταν. Εγνώρισε την τρύπα της Δραγονέρας. Τούφες, βάτα και θάμνα κι αγκάθια τη σκέπαζαν σα να 'θελαν να την προφύλαγαν από μάτια. Η Μαργώ στ' ακρόχειλο. Μέσα της ανακατευόντουσαν θυμήματα από παιδικά χρόνια με λουλούδια και παιχνίδια και ξένοιαστες χαρές και μαζί μ' αυτά ένας σίφουνας τρομερός που ξεσήκωνε πάθους αναμένους κι ελπίδες φλογερές.

Η Μαργώ σα να είχε ιδεί πως εκεί μέσα είχε μπει ο Κιαμήλ, ήταν βέβαιη. Προσπάθησε να 'βρισκε μέρος να κατέβαινε. Κάτι πέτρες κύλησαν απ' τη πόδια της κι από μέσα απ' το βάθος ήρθε γλυκό κάλεσμα απ' τον αντίλαλο του νερού.

Η Μαργώ είχε φτάσει και προσπεράσει εκείνη την καμπή απ' όπου πια δεν έχει πίσω. Μέσα στο βάθος της Δραγονέρας εγυάλισε κάτι σαν σύνθημα για εκεί που όλα τελειώνουν κι ο άνθρωπος βρίσκει έτσι κι αλλιώς το ποθούμιενο, κι ας είναι απέραντο.

Εκεί την τράβηξαν οι θησαυροί του Κιαμήλ, γιατί όλα αυτά τα φλουριά και τα διαμάντια έλαμψαν με όλη τους τη λαμπρότητα μέσα στο βάθος της σπηλίας και την τράβηξαν για τ' είντουσαν πολύ πιο βαρούς απόνα ασαρκο ανθρώπινο κορμί με φαντασία. Η φαντασία επνίγηκε και χάθηκαν οι θησαυροί.

Τώρα γυρίζουνε δυο φαντάσματα στο κάστρο της Κόρθος, ένας Κιαμήλ με τα σαρίκια του, τις αισημοκουμπούρες του, την κουρεμένη του γενιάδα, ψηλός σαν καμπαναριό, που σεριανάει το κάστρο και φυλάει τους θησαυρούς του κι ένα άλλο, η Μαργώ η Τουμπελέκαινα, ίσκιος, μεσόκοπη, άσαρκη γυναίκα με το ξινιάρι στο χέρι που ψάχνει να τους βρει.

Παύλος Καράγιωργας

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

«ΝΑ ΖΗ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ*»

Είχα την τύχη να διαβάσω, να δω αλλά και να σκηνοθετήσω έργα του ποιητή Βασίλη Ρώτα και να κοινωνήσω από τ' άχροντα μυστήρια της τέχνης του.

Ακόμια ακούω τα χειροκροτήματα των 600 παιδιών που παρακολούθησαν μέσα στο ναό της Παναγίας στην Κόρινθο το έργο "ΝΑ ΖΗ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ" που έπαιξαν συμμιαθητές τους στην επέτειο της εθνικής γιορτής. Τα χειροκροτήματα εκείνα μαζί με όλα τα χειροκροτήματα χιλιάδων μικρών και μεγάλων μαθητών, εργατών, στρατιωτών, φοιτητών, εξώριτων και φυλακισμένων είναι η δικαίωση του ποιητή. Είναι ακόμα και η δικαίωση όλων όσων αγάπησαν, πίστεψαν και σεβάστηκαν το έργο του ποιητή αλλά και τον ποιητή Βασίλη Ρώτα.

Τα θεατρικά του για παιδιά όπως τα: "Να ζη το Μεσολόγγι", "Νενικήκαμεν", "Ο Ρήγας ο Βελεντινλής", "Ο Ιησούς δωδεκαστής εν τω Ναῷ", "Ο καρδούλας", "Ο χορός των παιχνιδιών", "Ο ήρωας", Σπιτίσιο φαΐ", "Οι μαξυλαριές", "Το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο", "το πιάνο" κ.α. είναι εκείνα που παίχτηκαν και παίζονται, γιατί τα θέματά τους, η πλοκή τους, η γλώσσα τους είναι φτιαγμένα από το χέρι και το νου ενός από τους κορυφαίους συγγραφείς που γνώριζε όλα τα μυστικά του θεάτρου και βέβαια και του παιδικού θεάτρου.

Ο ίδιος στα περισσότερα έργα έγραψε και την μουσική και σχεδίαζε τα σκηνικά. Κι ακόμια έδινε οδηγίες στο σκηνοθέτη και τους θησιοποιούς έτσι που να μην ξεστρατήσουν από την αληθινή λαϊκή τέχνη του θεάτρου.

Ο Ρώτας έγραψε θέατρο με εθνική συνείδηση χωρίς να κάνει πατριδοκαπηλεία. Έγραψε θρησκευτικό θέατρο χωρίς να κάνει θρησκοκαπηλεία. Οι θέσεις του είναι καθαρές έτσι που ανοίγουν τους πνευματικούς ορίζοντες, μεγαλώνουν την φαντασία και ομορφαίνουν την ψυχή.

Ο Ρώτας μέσα από το θέατρο θέλει τη νίκη της Ελευθερίας. Γ' αυτό αφήνει το μύθο του να τραβήξει το δρόμο του και να φανερωθεί φυσικός και κάθε πρόσωπο του έργου του να μην κρύψει τίποτα από τον χαρακτήρα του και να φανερώνεται όλη του η γυμνότητα, είτε σαν σατανάς, είτε σαν άγγελος.

Πρέπει να γνωρίζουμε ότι ο Ρώτας θεωρούσε το θέατρο πως έχει ανώτατη παιδευτική αξία για την προκοπή και την παιδεία του λαού και επιζητούσε να συνδεθεί το θέατρο με την παιδεία και μάλιστα να γίνει από τα βασικά μαθήματα μαζί με το χορό και την μουσική.

Αν η αποστολή του σχολείου είναι να κάνει τον λόγο σάρκα και τις γνώσεις γνώση και από την σωστή μάθηση να βγάλει την επιδέξια πράξη, κι όλα αυτά μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο και για χάρη και προκοπή του κοινωνικού συνόλου, τότε η τέχνη και μάλιστα το θέατρο είναι ο φυσικός συμπαραστάτης και βοηθός του σχολείου.

Για να εξυπηρετήσει τους δασκάλους και να τους διδάξει τα μυστικά της θεατρικής παρά-

* Από διάλεξη που έδωσε στην Κόρινθο και στη Σπάρτη ο Κορίνθιος συγγραφέας, χρυτικός και σκηνοθέτης Παύλος Καράγιωργας για "το παιδικό θέατρο" του Βασίλη Ρώτα.

στασης, σκηνοθεσίας, σκηνογραφίας, ενδυμασίας, σκηνικές κατασκευές, εξέδοσε δύο βιβλία που μέχρι σήμερα παραμένουν μοναδικά και αξεπέραστα. Είναι το "οδηγός για σχολικές παραστάσεις" και το "εισαγωγή στο θέατρο των σχολείου". Ακόμα πρέπει να πω ότι ο Βασιλης Ρώτας έγραψε και μια σειρά από άρθρα για το παιδικό θέατρο που είναι μέσα στην συλλογή με τίτλο "θέατρο και γλώσσα".

Το πρώτο του έργο είναι το περίφημο "ΝΑ ΖΗ ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ" που από το 1927 μέχρι σήμερα έχει εκδοθεί σε χιλιάδες αντίτυπα και έχει παρασταθεί αμέτρητες φορές.

Η υπόθεσή του ξετυλίγεται στο πολιορκημένο Μεσολόγγι την Άνοιξη του 1826. Τον βασικό ρόλο τον έχει ένας παπάς, που ανήμπορος να πολεμά, επιβλέπει και δίνει κουράγιο στα παιδιά και τις γυναίκες που φτιάχουν φυσέκια. Ορμηνεύει τα παιδιά που κινούν για την μάχη και παρηγορεί τους λαβωμένους.

Τα παιδιά είναι θεονίστικα, ο μικρός Κωστάκης δεν αντέχει άλλο την πείνα και σωριάζεται χωρίς να πει κουβέντα νεκρός και μια μάνα διαμαρτύρεται γιατί στέρεψαν τα στήθια της και δεν έχει άλλο γάλα να βυζάξει τα παιδιά.

Η Χρυσούλα, η όμορφη κοπέλα με το άσπρο φόρεμα και τα ξέπλεκα μαλιά, έχει τρελαθεί από την φρίκη του πολέμου. Μπαίνει στην σκηνή κρατώντας λουλούδια, χορεύει μέσα σε κείνο το θλιβερό περιβάλλον και σε λίγο συγκλονίζει τους πάντες όταν τραγουδάει το θλιβόσκοπο τραγούδι της, που τη μουσική του έγραψε ο ίδιος ο Ρώτας.

Η μάνα μου κοιμήθηκε
μέσα στα χαμομήλια
κι έσκυψα και τη φίλησα
στα μάτια και στα χείλια...

Σε λίγο στην σκηνή μπαίνει ο γυιός του παπά, ο Πάνος. Αυτό το παλληκάρι των δώδεκα χρόνων είναι βαριά τραυματισμένο. Ο παπάς σαν πατέρας κλονίζεται, σαν πατρώτης όμως στέκεται γενναίος. Ας παρακαλουθήσουμε ένα αποσπάσματα από την τελευταία πράξη του έργουν.

ΠΑΠΑΣ (προσεύχεται και λέει:) Εμένα Θεέ μου παίδεψέ με, βασάνισε το κορμί μου. Δεν θα παραπονεθώ για τίποτα. Κι ας τιμωρήθω με το χειρότερο βάσανο. Ας σαπίσῃ το κρέας μου κι ας με φαν ζωντανό τα σκουλήκια. Κι ας μου περσέψῃ τόση ζωή, όσο για να πονά και να μαρτυρέψω. Μα χάρισε, Θεέ μου, τη ζωή στο παιδί μου. Άσε να ζήσῃ, να ιδή λευτεριά. (κλαίγοντας) Κύριε, που εσταυρώθης και γιορτάζουμε τ' άγια πάθη Σου, ελέησέ με και πάρε το απ' το στόμα μου το πικρό αυτό ποτήρι, (σωπαίνει λίγο, ύστερα η συνχώτερα) Μα πάλι όχι όπως θέλω εγώ, παρ' όπως Εσύ θέλεις. (δυνατώτερα και σταθερώτερα) Κι αν είναι ν' αναστήσουμε πατρίδα με τη θυσία μας τούτη, ας γίνει, Κύριε, το θέλημά Σου.

ΠΑΝΟΣ: (ανοίγει τα μάτια του και χαμογελάει) Πατέρα!

ΠΑΠΑΣ: (με λαχτάρα) Παιδί μου!

ΠΑΝΟΣ: Σε πόσες μέρες έχουμε Λαμπρή;

ΠΑΠΑΣ: Κοντά είναι η Ανάσταση, παιδί μου.

ΠΑΝΟΣ: (σιγά, αδύνατα,) Τη Λαμπρή θα χορέψω μπροστά, πατέρα, με τ' άρματά μου.

ΠΑΠΑΣ: Ναι παληκάρι μου.

ΠΑΝΟΣ: (με κόπο γινορίζει το κεφάλι ψάχνοντας) Που ν' τ' άρματά μου;

ΠΑΠΑΣ: Εδώ, παιδί μου. Ησύχασε. Μη μιλάς. Πονείς, πονείς;

ΠΑΝΟΣ: (τεντώνεται με κόπο και ψάχνει με τα μάτια) Το ντουφέκι μου ... το μπιστόλι μου...

ΠΑΠΑΣ: (του δείχνει τ' άρματα που είναι πλάτι χάμου) Νάτα, παιδί μου.

ΠΑΝΟΣ: (ανασάνοντας με δυσκολία) Ήθελα να πάρω το χρυσό σπαθί του Μουχτάρ πασά. Δε μ' άφηκαν τα σκυλιά. Μα...θα τους κυνηγήσω. Μα γω θα τους σκοτώσω. Θα το πάρω το χρυσό σπαθί του Μουχτάρ πασά, με το χέρι μου θα το πάρω! (ο παπάς κοιτάζει μια τη Γιώργαινα, μια τον ουρανό) Θα το βάλω να χορέψω μπροστά τη Λαμπτοή. (λιποθυμάει - η Γιώργαινα του κρατεί το κεφάλι).

ΠΑΠΑΣ: (πιάνοντας το κεφάλι του, το δικό του, όχι του Πάνου, με τα δυο του χέρια απελπισμένα) Ωχού, λαχτάρα της καρδιάς μου, ώχου πικρό φαρμάκι! Λέγο νερό, Γιώργαινα!

ΓΙΩΡΓΑΙΝΑ: Που νερό, σταλιά, παπούλη; Από τα χτες έστιψαν όλα. Δεν το ξαίρεις; Ούτε ο ουρανός δε μας λυπάται να βρέξει!

ΠΑΠΑΣ: (γέρνοντας στη Γιώργαινα) Πάει, Γιώργαινα, πάει το παληκάρι!

ΠΑΝΟΣ: (ανοίγει τα μάτια του χαμογελώντας, αλλά μιλώντας με δυσκολία, συλλαβιστά) Ξαίρεις, πατέρα, τι θυμήθηκα;

ΠΑΠΑΣ: Τι, παιδί μου;

ΠΑΝΟΣ: (αργά συλλαβιστά, ανασάνοντας με δυσκολία) Το Σούλι. Το σπίτι μας. Τη μάννα μου. (ξαφνικά τεντώνεται σύγκορμος, σαν να θέλει να ορμήσει και με φωνή πιο δυνατή παίρνοντας βαθειάν ανάσα με το "χτυπάτε") Χτυπάτε τον τύραννο! Χτυπάτε τον τύραννο! (πέφτει πάλι εξαντλημένος).

ΠΑΠΑΣ: Σύχασε, παιδί μου!

ΠΑΝΟΣ: (πολύ αδύνατα) Που είναι η Φωτεινή;

ΠΑΠΑΣ: (φωνάζει) Φωτεινή!

ΦΩΤΕΙΝΗ: (τρέχει και γονατίζει μπροστά του) Αδερφούλη μου!

ΠΑΝΟΣ: (αδύνατα, συλλαβιστά) Φωτεινή, εσύ θα πάρης τώρα τ' άρματά μου, να μην κάθοντα άνεργα. Πατέρα!

ΠΑΠΑΣ: Παιδί μου.

ΠΑΝΟΣ: (με μάτια γονολωμένα σαν να βλέπει αλλού) Θα πάμε μια μέρα στο Σούλι, δε θα πάμε;

ΠΑΠΑΣ: Θα πάμε, παιδί μου.

Ο Πάνος πεθαίνει. Ορκίζονται όλοι ότι θα πάρουν το αίμα του πίσω. Έρχονται όμως κι άλλα χαμπέρια άσχημα. Δυστυχώς τα καιράβια που φάνηκαν είναι ξένα. Κι όμως ακόμα ελπίζουν.

ΦΩΤΕΙΝΗ: Να πούμε το τραγούδι του Πάνου πατέρα.

ΠΑΠΑΣ: Ναι Φωτεινή, πέστε το. (Τραγουδούν όλοι μαζί)

Για πέστε το άλλη μια φορά
πέστε το τρεις και πέντε
Να ζη το Μεσολόγγι
Το θλιβερό τραγούδι μας

και το χιλιοειπωμένο
Να ζη το Μεσολόγγι
Για Λευτεριά, για θάνατο
Να ζη το Μεσολόγγι

Εδώ μπορεί ν' αναρωτηθούμε. Αυτοί που αποφασίζουν τους πολέμους στην γειτονιά μας κι αλλού και σκοτώνουν τους λαούς έχουν δει ποτέ στα παιδικά τους χρόνια θέατρο;

'Έχουν διαβάσει έργα της ποιότητας του Βασιλή Ρώτα για να καταλάβουν τη φρίκη και τ' αποτελέσματα του πολέμου; Έχουν πεινάσει; Έχουν διψάσει; Έχουν θάψει τα παιδιά τους;

Λάμπτης Αποστολίδης

ΣΤΥΜΦΑΛΙΟΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ

ΠΑΠΑΝΙΚΑΣ

Ένας παπάς πολέμαρχος από την Καστανιά

Πολύ πριν από την Επανάσταση του 1821 ο πρωτόπαπας της Καστανιάς Παπα-Γεώργιος Νίκας, είχε κερδίσει τον θαυμιασμό και την αγάπη των συμπατριωτών του, για την φιλάνθρωπη δράση του, τα φλογερά επαναστατικά του κηρύγματα και την ασύγκριτη τύλμη του. Η φήμη του, σαν υποδειγματικού κληρικού και σαν απροσκύνητου πατριώτη, είχε ξεπεράσει τα όρια της Κορινθίας και είχε δημιουργήσει πολλούς θρύλους γύρω από το όνομά του.

Το πατρογονικό του σπίτι στην Καστανιά ήταν το φιλόξενο καταφύγιο των κλεφτοκαπεταναίων της Τζήριας και του Χελμού, για να γίνει σε συνέχεια, από τις αρχές του 1820 το εθνεγερτικό εντευκτήριο των Φιλικών ολόκληρης της Κορινθίας.

Τον Γενάρη του 1821, ο Παπαφλέσσας, καθώς πήγαινε για τη Βοστίσα (Αίγιο), για να πάρει μέρος στη σύσκεψη των “Προουχόντων” της Αχαΐας, πέρασε από την Καστανιά πήρε μαζί του τον Παπανίκα και πήγαν στο Μοναστήρι του Αη Γιώργη στου Φονιά. Εκεί σε σύσκεψη με τον Ηγούμενο Ναθαναήλ, τον Παπανίκα και τους Κορίνθιους Κλεφτοκαπτεαναίους, τους κάλεσε σαν αντιπρόσωπος της “Υπερτάτης Αρχής”, να ετοιμασθούν για το Μεγάλο Ξεκίνημα της Εθνεγερσίας “γιατί ήγγικεν η ώρα και το πράγμα δεν επιδέχεται αργοπορίαν...”. Τα ίδια τόνισε και στο Μοναστήρι του Προφήτη Ηλιού στη Ζάχολη, σε άλλη σύσκεψη, που είχε με καπεταναίους της περιοχής.

Για το έργο αυτό ο κριτικός του θεάτρου Φώτος Πολίτης γράφει: "Σε μια δραματική σκηνή δίνει ο Ρώτας την εικόνα ενός μεγάλου αγώνος, που τα εθνικά ελατήριά του και ο καπαπληκτικός ηρωϊσμός της διεξαγωγής του τιμούν την ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμούν. Και γι' αυτό θα παλαιμείνουν αιώνια παραδείγματα για όλες τις εποχές, για όλους τους λαούς, για όλες τις λυτρωτικές προσπάθειες".

Τελειώνω πιστεύοντας ότι πρέπει να δεχτούμε τον κορυφαίο ιστορικό και κριτικό του Ελληνικού θεάτρου Γιάννη Σιδέρη που έγραψε στα 1933 για το παιδικό θέατρο του Βασιλη Ρώτα ότι:

«Ο Βασιλης Ρώτας δεν δίνει μια εικόνα της ζωής κατασκευασμένη. Ο Ρώτας μέσα από τα έργα του αποκαλύπτει τη ζωή, ωραία, με εικόνες ειρήνης χαρούμενες, με γιορτές, παιχνίδια και χορούς και μ' όλη τη φρονή του πολέμου, που τα παιδιά είναι πάντα τα μεγάλα θύματα με τον αγώνα του καλού και του κακού, με την αλήθεια και το ψέμα.

Στο παιδικό θέατρο του Βασιλη Ρώτα βλαστάνει η φαντασία, κυνοφρούνται οι άθλοι, εκολάπτονται οι ιδέες, ανθίζουν τα παραμύθια, μπουμπουκιάζουν τα όνειρα, φυτρώνουν όλοι οι κατημοί και οι λαχτάρες, λουλουδίζουν όλα τα χρώματα και κελαπδούν όλα τα πουλιά και όλα αυτά τα ντύνει με το χρυσό μανδύα της ποίησης με γλώσσα ζωντανή και πλούσια».

Στον Αη Γιώργη του Φονιά συστήθηκε το “Αρχηγείο” της Φιλικής Εταιρείας με Αρχηγό των ενόπλων της ορεινής Κορινθίας τον Παπανίκα όπου άρχισαν να συγκεντρώνονται τα πρώτα παληκάρια της περιοχής, και να εναποθηκεύονται όπλα και τροφές από τους δραστήριους καλόγερους, που είχανε κατηχηθή στο μνησήριο της Φιλικής Εταιρείας. Στα μέσα του Μάρτη αρχίζουν το ένα επάνω στο άλλο τα πρώτα επαναστατικά χτυπήματα από τους Επαναστάτες της Ορεινής Κορινθίας και των Καλαβρύτων, που αποδείχτηκαν πραγματικά, όπως παραδέχεται ο Ιωάννης Φιλήμων: “ο πρώτος σπινθήρ... της μεγάλης επαναστατικής πυρκαϊάς κατά την μεσημβρινήν Ελλάδα”.

Στις 14 του Μάρτη 1821- ο Νικόλας Σολιώτης με Καλαβρυτινούς και Κορίνθιους ένοπλους εξόντωσε τους Τούρκους ταχυδόμους, στη θέση “Πόρτες”, πάνω από το Αγρίδι και την άλλη μέρα ο Γκολφίνος Πετιμεζάς, με δέκα ένοπλους από τη Λαύκα, συγκρούστηκε με τουρκική συνοδεία και σκότωσε τον φροδοεισπράκτορα του Κιαμήλ μπέη και ακολουθούν κι άλλα σοβαρά χτυπήματα, όπως του Νικόλα Σολιώτη, ενισχυμένου και με παληκάρια του Παπανίκα, στη Βέρσοβα.

Στο μεταξύ, ο Παπανίκας ενισχύει με παληκάρια του, με πολεμιοφόδια και με τροφές όλα αυτά τα επαναστατικά χτυπήματα στην ορεινή Κορινθία και από τις πρώτες μέρες της εθνεγερσίας αναλαμβάνει επάξια την αρχηγία του πρώτου Επαναστατικού Στρατεύματος της Κορινθίας, που το συντηρεί με δικά του έξοδα και στις 27 του Μάρτη - τρεις μέρες μετά την επίσημη αιγαίνη της Επανάστασης - παίρνει μέρος στην πρώτη πολιορκία του Ακροκορίνθου.

Την Λαμπρή του 1821, οι οπλαρχηγοί των Καλαβρύτων Σωτήρης Χαραλάμπης, Σωτήρης Θεοχαρόπουλος, Νικόλας Σολιώτης και οι Πετιμεζάιοι, με τα στρατιωτικά τους σώματα γιορτάζουν το πρώτο ελεύθερο Πάσχα στα χωριά της Στυμφαλίας. Την Δευτέρα της Λαμπρής, οι Καλαβρυτιανοί με τον Παπανίκα και τους Κορίνθιους, προχωρούν για το Λεβίδι και στις 14 του Απριλίου πραγματοποιούν την πρώτη Ελληνική νίκη, που κατά τον πανταχού παρόντα αγωνιστή και ιστορικό, Φωτάκο “έδωκε θάρρος εις το εσωτερικόν της Πελοπονήσου”⁶. Σχετικά και ο Νικ. Σπηλιάδης αναφέρει:

“...Μετά ταύτα απελθόντες -οι οπλαρχηγοί των Καλαβρύτων εις Καστανιάν συμπεριέλαβον τον Παπανίκαν με τους κατοίκους του χωριού του και των πέριξ, εκινήθησαν προς την Τριπολιτσάν εναντίον των Τούρκων και έφθασαν την 12 του Απριλίου εις Λεβίδι με οκτακόσιους Καλαβρυτινούς και Κορίνθιους”.

Από τότε ο γενναίος Παπανίκας, συμμετέχει με το στρατιωτικό Σώμα του σε όλες τις γνωστές μάχες του Μοριά και προκαλεί τον θαυμασμό των συμπολεμιστών του για την τόλμη και τις παληκαριές του. Η συμμετοχή του στην πολιορκία του Ακροκορίνθου ήταν ιδιαίτερα αξιόλογη. Ο γυιός του Θ. Κολοκοτρώνη, που γνώρισε από κοντά τον ηρωϊσμό του Παπανίκα, τον ξεχωρίζει ανάμεσα στους αρχηγούς της πολιορκίας και σημειεύει σε αυτόγραφό του απομνημόνευμα:

“...Οι αρχηγοί της πολιορκίας της Κορίνθου ήταν Αναγγώστης Πετιμεζάς, Ν. Σολιώτης, Κ. Ποριώτης και Καπεταναίοι της Κορίνθου, ήτοι Παπα-νίκας και άλλοι δύο μικρότεροι του”.

Από τον Κολοκοτρώνη κρίθηκε απαραίτητη η παρουσία του Παπανίκα και στα Δερβενάκια και με γράμμα του τον ειδοποίήσε να έλθει σε βοήθεια. Ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης αναφέρει στη “Διήγησή” του:

“...Έγω έστειλα πέξόν να πάγει εις το Σχοινοχώρι που ήτον ο Κολιόπουλος να έλθει. Από εκεί ήτον ώρες έξη από το Δερβενάκι έως το Κινάρι ώρες δύο όπου ήτον ο Νικηταράς, ήταν από τον Άγη Γεώργη ο Παπανίκας από την Κόρινθο, με τα Κορινθιακά στρατεύματα εις ένα χωριό Στιμάγκα. Έστειλα και εις εκείνους να έλθουν μεντάτι (βοήθεια)”.

Ο υπασπιστής του Κολοκοτρώνη Φωτάκος αναφέρει σχετικά, πως ο αρχηγός του διέταξε τον γραμματικό του Μιχ. Οικονόμου να κάνει τρία γράμματα, ένα για τον Νικήτα στο Αγιονόρι, άλλο για το Κολιόπουλο-Πλαπούτα στο Σχοινοχώρι “...και τρίτον τον Παπανίκα, ο οποίος ήτο εις το χωρίον Στιμάγκα και είχε περισσοτέρους από χιλίους Κορινθίους και τα έστειλα με τρεις πεζούς. Άλλα οι θεοκατάραιτοι δεν επήγαν... Μόνον δε ο πεζός του Νικήτα επήγεν”.

Μ' όλα αυτά όμως, ο Παπανίκας φτάνει στην ώρα του στα Δερβενάκια, όταν πια η μάχη είχε ανάψει για καλά. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Ιωάννη Θ. Κολοκοτρώνη-Γενναίου:

“Μετά την μάχην παρήλθε μία ώρα, ότε έφθασαν βοήθειαν με 2.500 (άνδρες) ο Πλαπούτας, Γενναίος, Δ. Δεληγιάννης, Απ. Κολοκοτρώνης, Τ. Χριστόπουλος και Παπανίκας με τους Κορινθίους”.

Υστερα από την νικηφόρα έκβαση της περίφημης μάχης των Δερβενακίων, που κυριολεκτικά έσωσε την Ελληνική Επανάσταση, συμπληρώθηκε η καταστροφή της Δραμαλικής στρατιάς στο Αγιονόρι και ο τρομερός σερασκέρης Δράμαλης κυνηγημένος από τους Έλληνες, έφτασε στην Κόρινθο, με “την ψυχή στα δόντια” και με ξεσχισμένα ρούχα. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, χωρίς να “εφτησυχάσῃ” από τον θρίαμβο, συνεκάλεσε αμέσως Συμβούλιο των οπλαρχηγών, στο οποίο πήρε μέρος από τους πρώτους ο Παπανίκας, που είχε διακριθεί και στις δύο αυτές μάχες και συνέβαλε κατά γενική αναγνώριση στην μεγάλη νίκη των Ελλήνων.

Αποφασίστηκε τότε ν' αποκλεισθή ο Δράμαλης στην Κόρινθο και ορίστηκαν τα γύρω υψώματα, που έπρεπε να καταλάβουν οι διάφοροι οπλαρχηγοί. Ο ίδιος ο Γέρος του Μοριά, μιε αντικειμενικό σκοπό ν' αποκλειστεί η διαφυγή των υπολειμμάτων της στρατιάς του Δράμαλη από την παραλιακή Κορινθία και την Βοστίτσα - “για να μη γλιτώσει ρουθουνί από δαύτους”- με Σώμα των Κορινθίων του Παπανίκα, τον γιο του Γενναίο και τον εξάδελφό του Γιαννάκη Κολοκοτρώνη, πήγε στο Σούλι της Κορινθίας, όπου και στρατοπέδευσε την 1η Αυγούστου (1822).

Ο αυτόπτης οπλαρχηγός και Ιστορικός, αναφέρει σχετικά σε απομνημονεύματά του:

“...Την αυτήν στιγμήν ήλθεν και ο περίφημος Γάτσος εις τον Γενναίον, όπου είχον γνωρισθεί εις το Κομπότι με 90 ανδρείους Μακεδόνας, όπουν εσυμποσούντο τα σώματα του Γιαννάκη Κολοκοτρώνη με το σώμα των Κορινθίων του Παπανίκα και Γενναίου Κολοκοτρώνη έως 1.300, εδιώρισεν ο Θ. Κολοκοτρώνης δια ν' ανάφουν τρεις φωτιές ο κάθε Έλληνας και να διαρκέσουν οι φωτιές δυνά ώρες, όπουν ιδόντες οι Τούρκοι την πληθύν των φωτιών ετρόμαξαν μεγάλως νομίσαντες ότι ήτο τριπλάσιος στρατός από ότι ήτον...”.

Τα ίδια πάνω - κάτω αναφέρει και ο γραμματικός του Θ. Κολοκοτρώνη, Μιχαλάκης Οικονόμου:

“Αυτός (ο Θ. Κολοκοτρώνης) και εγώ μετά πάντων των λοιπών, Πλαπούτα κ.λ.π. του Παπανίκα με τους περί τον Φενεόν Κορινθίους, επί κεφαλής έχοντας και τον Γιαννάκην Κολοκοτρώνην και μετά τον νιού του Γενναίου, την α' Αυγούστουν μετέβη εις το Κορινθιακόν Σούλι και ἐπεσεν εμπόδιον αυνπέρβλητον εις τας προείας του Δράμαλη”.

Στις 2 και οτις 7 Αυγούστου, σε συμπλοκές με Τούρκους, που είχανε αποτολμήσει έξοδο από την Κόρινθο, σκοτώθηκαν 60 Τούρκοι και 4 Κορινθίοι. Στη συνέχεια, οι Έλληνες σ' επίθεσή τους τους καταδίωξαν και τους ανάγκασαν να κλειστούν στην Κόρινθο, χωρίς να προφτάσουν “οι δυστυχείς Τούρκοι καν να φάγωσι από την ώριμον τότε σταφίδα...”.

Σε άλλη όμως μάχη, που δόθηκε στις 12 Αυγούστου στη Βόχα, και στη θέση του Βασιλικού “Κιάκριζα” με μεγάλη εχθρική δύναμη -έξη χιλιάδες πεζούς και χιλιούς ντελήδες- μ' όλο, που

νίκησαν οι Έλληνες, έχασαν από λάθη κι απερισκεψία, πενήντα διαλεχτά παληκάρια, με τους ηρωϊκούς οπλαρχηγούς τους, τον Αναγνώστη Πετιμεζά και τον Παπά - Καλομοίρη. Σ' αυτή τη μάχη, πιάστηκε αιχμάλωτος ο Π. Τζανετάκης, που τον γνώριζε ο Δράμιαλης σαν Τραπεζίτη στην Κωνσταντινούπολη και για να εκδικηθεί τους διακόσιους πενήντα δικούς του που έχασε στη μάχη, διάταξε και τον παλούκωσαν στην Κόρινθο (...).

Ο Παπανίκας στις αρχές του Σεπτέμβρη 1822, πέρασε στα Μεγάλα Δερβένια και διακρίθηκε στη μάχη της Περαχώρας (9-10/9/1822) όπου κατανικήθηκαν 8.000 Τούρκοι ντελήδες και πεζοί, κι αναγκάστηκαν να ξαναγυρίσουν άδοξα στην Κόρινθο.

Χωρίς ανάπτυλα, ο Παπανίκας, πήρε μέρος τότε και σ' Όλες τις άλλες μάχες, που δόθηκαν στην Κόρινθία με τα υπολείμματα της Στρατιάς του Δράμιαλη.

Το Εκτελεστικό Σώμα, σε αναγνώριση των υπηρεσιών του στην Πατρίδα και των ανδραγαθιών του, τον προβίβασε σε Χιλίαρχο και με το 3006 από 24-4-1823 έγγραφό του διάταξε τον Μινίστρο (Υπουργό) του Πολέμου να ενεργήσει σχετικά, ο οποίος και έστειλε στον Παπανίκα το ακόλουθο έγγραφο.

Αρ. Π. 1186

Μινιστέριον του Πολέμου,

Κλάδος του Στρατιωτικού.

Αριθ. 98 του Πρωτοκόλλου.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο Μινίστρος του Πολέμου

προς τον κ. Παπά Γέωργιον Νίκαν Χιλίαρχον

En Τριπόλει τη κδ. αποιλ. αωκγ'

Πληροφορηθείσα η Υπερτάτη διοίκησις περί των προς την Πατρίδα εκδουλεύσεών σου και την προς τας Σεβαστάς αυτής Επιταγάς της Πατριωτικής σου υποκλίσεως σε αξιώνει σήμερον δι' επιταγής αυτής εξελθούσης εις τον βαθμόν του Χιλιάρχου ως το εσώκλειστον αντίγραφον της Επιτροπής υπ' αριθμόν 3006.

Το Μινιστέριον του Πολέμου σπεύδει μ' ευχαρίστησιν του να σ' αναγγείλει το αξίωμά σου τούτο δια της παρούσης εξ επαγγέλματος, ήτις θέλει έχει τύπον Διπλώματος και δι' αυτής θέλοντο σε γνωρίζει όλοι οι πολιτικοί και πολεμικοί ως τοιούτον. Το νέον τούτο της προς το υποκειμένόν σου ευνοίας της Υπερτάτης Διοικήσεως δεήμα, θέλει εξάψη εις την καρδίαν σου περισσοτέραν γενναιότητα και μεγαλύτερον ζήλον εις τα συμφέροντα της Πατρίδος. - Υγίανε.

Ο Μινίστρος των Εσωτερικών και
Προσωρινός Μινίστρος του Πολέμου
Ιωάννης Κωλέττης

Τον Ιούνιο του 1823 προβιβάστηκαν και οι ηρωϊκοί καπετάνιοι του Παπανίκα και συγχωριανοί του από την Καστανιά, **Αναστάσης** και **Παναγιωτάκης Μούλος**, ο πρώτος σε Ταξιαρχο και ο δεύτερος σε Εκατόνταρχο, ώπως φαίνεται από το παρακάτω πρωτικό του Βουλευτικού.

"Τη 13 Ιουνίου (1823).

Εν τη σημερινή συνελεύσει του Βουλευτικού αντιπροσωπευόντος του αγίου Βρεσθένης Κ. Θεοδωρήτον... εγκρίνει τον Αναστάσην Μούλον εις τον (βαθμόν) της Ταξιαρχίας και τον Π. Μούλον εις εκατονταρχίαν, κατά το προβούλευμα υπ' αριθ. 1886, δι οίς εγένετο προβούλευμα προς το Εκτελεστικόν υπ' αριθ. 123".

Ιωάννης Κ. Μαξαράκης - Αινιάν

Η Διακήρυξη της Κορίνθου για την ελληνική σημαία και το “Α’ Σύνταγμα Πεζικού” στην Κόρινθο

Όπως είναι γνωστό τον Ιανουάριο του 1822 συνήλθαν στην Επίδαυρο οι “παραστάτες του Έθνους”, όπως κλήθηκαν οι αντιπρόσωποι των διαφόρων ελληνικών τμημάτων και στο όνομα της Αγίας και Αδιαιρέτου Τριάδος κήρυξαν “την πολιτικήν ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν του Ελληνικού Έθνους ενώπιον Θεού και Ανθρώπων”.

Στο συνταχθέν πρώτο “Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος”¹¹ που ψήφισαν, ορίζονται τα χρώματα της ελληνικής σημαίας (άρθρα θδ' και ρε').

“θδ'. Τα χρώματα του εθνικού σημείου και των σημαιών της θαλάσσης και ξηράς διορίσται τα εξής: κυανούν και λευκόν.
ρε'. Το Εκτελεστικόν Σώμα θέλει προσδιορίσει τον σχηματισμόν των σημαιών, και του εθνικού σημείου.”

Σύμφωνα με τα άρθρα αυτά του Οργανικού Νόμου της Επιδαύρου, ο Πρόδεδρος του Εκτελεστικού Αλεξ. Μαυροκοδάτος, εξέδωσε στις 15 Μαρτίου 1822, στην Κόρινθο η οποία την εποχή εκείνη είχε ορισθεί ως προσωρινή πρωτεύουσας της Ελλάδας, την υπ' αρ. 540 διακήρυξεν της “Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος” και καθόρισε τον τύπο της σημαίας της ξηράς και της θαλάσσης.

Εκτός από το ψήφισμα αυτό και το θδ' άρθρο του Οργανικού Νόμου της Επιδαύρου, καμία άλλη ένδειξη ή έγγραφο συμπληρωματικό δεν έχει βρεθεί για τη σημαία, ώστε να αιτιολογήσουμε βάσιμα την προτίμηση των χρωμάτων, του κυανού και του λευκού και το είδος και το σχήμα των σημαιών της ξηράς και της θάλασσας. Ότι ο σταυρός ήταν το κύριο γνώρισμα της εθνικής σημαίας, όπως καθορίστηκε, εύκολα μπορεί να εξηγηθεί, αλλά για τις παραλληλες εναλλασσόμενες κυανές και λευκές γραμμές μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν.

Υπάρχουν πολλές και διάφορες εκδοχές: ότι τα χρώματα κυανούν και λευκό συμβολίζουν τον ουρανό και τον αφρό των κυμάτων της θάλασσας από την οποία περιβάλλεται η Ελλάς. Ότι το λευκό συμβολίζει την αγνότητα της ελληνικής επιχειρήσεως και το κυανούν την ουράνια δύναμη. Άλλες εκδοχές είναι ότι το λευκό και το κυανό χρησιμοποιήθηκαν κατά την επανάσταση για να δηλώσουν τη δικαιοσύνη και την πόστη το κυανό και την ηθική καθαρότητα και αγνότητα του σκοπού το λευκό. Ακόμα ότι τα χρώματα κυανό και λευκό δεν είναι τύποι άλλο από το συνδυασμό της βράκας του ναυτικού και της φουστανέλλας. Ερμηνεία για τη χρήση των εννέα παράλληλων γραμμών δεν μπορεί να δοθεί, μόνον ότι ο αριθμός εννέα εθεωρείτο ανέκαθεν ιερός και ότι οι παράλληλες κυανές και λευκές γραμμές συμβολίζουν τη

Σ.Σ. Ο κ. Ι. Κ. Μαξαράκης-Αινιάν είναι Γενικός Γραμματεύς της Ιοτορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος. Το άρθρο του αντό που ενγενώς παραχώρησε για δημοσίευση στον “Αίπιτο” είναι απόσπασμα από το έργο του “Σημαιές Ελευθερούας” που εκδόθηκε το 1996 και περιλαμβάνει όλες τις σημαίες και τα φλάμποντα των Ελλήνων από την εποχή της αλώσεως της Κονσταντινούπολεως μέχρι σήμερα.

1. Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος. Έκδοσης πρώτη, Εν Κορινθώ, Α' Ανεξαρτησίας, αωκβ'. Βλ. και Ανδρέας Ζ. Μάμουκας. Τα κατά την Αναγέννησην της Ελλάδος, ήτοι Συλλογή των περού την Αναγέννησήν της Ελλάδα συντάχθητων πολίτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων, από τον 1821 μέχρι τέλους του 1832, Εν Πειραιεί 1839.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού διακηρύγτει, έτι

Κατά τὸν ρδ'. τοῦ Οργανικοῦ Νόμου, ἐνθα διορίζονται τὰ χρώματα «κυανοῦ καὶ λευκὸν» ὡς χρώματα τοῦ Εἵλους· καὶ κατά τὸν ρέ. περὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν σημαιῶν, τὸ Εκτελεστικὸν Σῶμα δίεταξε καὶ διατάττει τὰ αὐτούσια.

σ' Τῶν μὲν κατὰ γῆν δυνάμεων ἡ σημαία, σχήματος τετραγώνου, θέλει ἔχει τὸ ἐμβαδὸν κυανοῦν, τὸ ὅποιον θέλει διπλεῖσθαι εἰς τέσσαρα ίσα τριγματα διένος σανιοῦ λευκοχρώου, διασχίζοντος ἐκεῖνα τὰ τμήματα ἀπὸ ἄκρων ἐνος ἄκρων τοῦ ἐμβαδοῦ.

β' Η δὲ κατὰ θάλασσαν σημαία θέλει εἰσθεὶ διπλῆ· μία διὰ τὰ πολεμικά, καὶ ἄλλη διὰ τὰ ἐμπορικά πλοῖα· καὶ τῆς μίας διὰ τὰ πολεμικά πλοῖα τὸ ἐμβαδὸν θέλει διατεῖσθαι εἰς ἑννέα ὥριζόντια παραστηλόγραμμα, παραμειομένων εἰς αὐτὰ τὰ χρωμάτων, λευκοῦ καὶ κυανοῦ, εἰς τὴν ἓννα δὲ πρὸς τὰ ἑσσα γωνίαν τούτου τοῦ ἐμβαδοῦ θέλει σχηματισθῆ τετράγωνος κυανοχρώου, διηρμένου ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἵνες σφροῦ λευκοχρώου· τῆς δὲ διὰ τὰ Εμπορικά Πλοῖα διωρισμένης τὸ ἐμβαδόν θέλει εἰσθεὶ κυανοῦν· εἰς τὴν ἓννα δὲ πρὸς τὰ ἑσσα γωνίαν τούτου τοῦ ἐμβαδοῦ θέλει σχηματισθῆ ὀπτήντως τετράγωνον λευκοχρώου καὶ διηρμένον ἐν τῷ μέσῳ δὲ ἵνες σφροῦ κυανοχρώου.

γ' Τὸ Εθνικὸν σημεῖον, ἔχον σχῆμα κυκλικὸν, σύργεται ἐν λευκοῦ καὶ κυανοῦ χρώματος τοιουτορήπως, νῶτε τὸ μὲν λευκον νά προτιθεται, τὸ δὲ κυανοῦν ν' ἀκολουθῆ, καὶ τέλος τὸ λευκὸν οὐδέποτε δὲ ἄλλου σχήματος καὶ χρώματος να ἔναι τὸ σημεῖον τούτο.

δ' Ολοι οι ἀξιωματικοί καὶ Υπουργοί πάτης ταξιδεώς τῆς Επικρατείας, Πολιτικοί καὶ Πολεμικοί, νά φέρωσιν ἐπὶ κεράκης τὸ Εθνικὸν σημεῖον.

έ. Ος τις ἀντιτείνει εἰς ταῦτα πάντα, εἶναι ὑπεύθυνος ἀπειλείσας πρὸς τὸν Νόμον.

Οι Μινίστροι τῶν Εσωτερικῶν, τοῦ Ηολέμου, τῶν Ναυτικῶν καὶ Λευκοχρώων ν' ἀναλάβεσσι τὴν ἐνέργειαν τῆς παρούσης Διαταγῆς.

Εν Κορίνθῳ τῇ ἴ. Μαρτίου φωνᾶ

Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Σ Μ Α Υ Ρ Ο Κ Ο Ρ Δ Α Τ Ο Σ.

Ο Μινίστρος Αρχιγραμματεὺς τῆς Επικρατείας καὶ τῶν Εξωτερικῶν Υποθέσεων.

Θ. ΝΕΓΡΗΣ.

Θάλασσα με τους κυμιατισμούς. (...)

Τα χρώματα της εθνικής σημαίας επανελήφθησαν και στο Νόμο της Επιδαύρου από τη Β' Εθνική Συνέλευση στο Άστρος το 1823².

ηγ' Τα χρώματα του εθνικού σημείου και των σημαιών της θαλάσσης και της ξηράς είναι το κυανούν και το λευκόν.

ηδ' Ο σχηματισμός των σημαιών και του εθνικού σημείου θέλει εἰσθαι κατά την περί τούτου προεκδοθείσαν Διαταγήν της Διοικήσεως. (εννοεί τη διακήρυξη της Κορίνθου της 15 Μαρτίου 1822).

Προσθέτει όμως ότι: "εκτός των σημαιών τούτων ἄλλας να μη μεταχειρίζονται οι Ἑλληνες, τόσον εις την γην ὁσον και εις την θάλασσαν".

Επίθετο λοιπόν τέρμα στη χρήση ἄλλων σημαιών πλην της εθνικής, της κυανόλευκης με το σταυρό. Λογικά θα ἐπρεπε να θεωρήσουμε ότι από τότε ἐλευψειη η πολυμορφία των σημαιών. Όμως και πάλι αργότερα, το 1827, στο "Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος", της Γ' Εθνικής Συνελεύσεως στην Τροιζήνα, στο ἀριθμό 149 επαναλαμβάνονται τα ἴδια³.

2. Νόμος της Επιδαύρου, ἣντι Προσωρινόν πολίτευμα της Ελλάδος, εν Αστρει, τη Π' Απολίου ΑΩΚΓ και Γ' της Ελληνικῆς Ανεξαρτησίας, Εν Υδρα 22 Αυγούστου 1824 και 4 της Ανεξαρτησίας, Βλ. και Ανδρ. Μάμουνα.

3. Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος. Συνταχθέν, ανακριθέν και επικυρωθέν κατά την Γ' Εθνικήν Συνέλευσην, Εν Τροιζήν 1827 κατά μήνα Μάιου. Εκ της τυπογραφίας της Κυβερνήσεως, Βλ. και Ανδρ. Μάμουνα.

"Τα χρώματα του εθνικού σημείου και των σημαιών της θαλάσσης και της ξηράς είναι το χυανούν και το λευκόν. Ο σχηματισμός των εθνικών σημαιών και του εθνικού σημείου θα είναι κατά την προεκδοθείσαν διαταγήν της Κυβερνήσεως και εκτός των σημαιών τούτων άλλας να μη μεταχειρίζονται οι Έλληνες, μήτε εις την γην, μήτε εις την θάλασσαν".

Είναι λοιπόν δυνατόν να υποθέσει κανείς ότι και τότε ακόμα υπήρχαν κάποια κατάλοιπα των σημαιών που έφεραν τα διάφορα σώματα και οι διάφοροι αρχηγοί (φλάμπουνα) στις διάφορες περιοχές.

Με θέσπισμα της 23ης Απριλίου 1822 συγχροτήθηκε στην Κόρινθο το Πρώτο Πεζικόν. Σύνταγμα με δύο Τάγματα από πέντε λόχους με ομοιόμορφο οπλισμό και λόχο πυροβολικού υπό τη διοίκηση του Συνταγματάρχη Tarella και του Αντισυνταγματάρχη Gubernati⁴.

Από τη Διοίκηση δόθηκαν στα Τάγματα δύο σημαίες -κυανόλευκες- οι οποίες πρέπει να θεωρηθούν από τις παλαιότερες ελληνικές σημαίες που κατασκευάστηκαν. Ο όρος δόθηκε με επίσημη τελετή, κοντά στον Ακροκόρινθο, στις 12 Μαΐου, αφού αναγνώσθηκε ο οργανισμός του σώματος. Ο Αρχιεπίσκοπος ευλόγησε τις σημαίες οι οποίες παραδόθηκαν στα δύο σύμματα. Σημαιοφόροι των δύο αυτών ταγμάτων του Τακτικού ήταν ο Δ. Μικέλης και ο Α. Αντωνίου από την Χειμάρα και οι δυο, που διέσωσαν και τις σημαίες από την καταστροφή του Πέτα (4 Ιουλίου 1822)⁵.

Τις ημέρες εκείνες έφθασαν και έως εκατόν είκοσι φιλέλληνες από διάφορα μέρη της Ευρώπης και σχημάτισαν ένα λόχο υπό τον Συνταγματάρχη Dania, οργανωμένο και οπλισμένο κατά τον ευρωπαϊκό τρόπο. Οι φιλέλληνες μαζί με τους Επτανήσιους προσκολλήθηκαν στο Τακτικό.

Μόλις οργανώθηκε αυτό το Α' Σύνταγμα με τα δυο τάγματα και τους φιλέλληνες κίνησε για τη Δυτική Ελλάδα στις 26 Μαΐου, και όλων αρχηγός ήταν ο Στρατηγός Normanpi με σημαιοφόρο τον Βέλγο Botte. Οι φιλέλληνες είχαν την δική τους σημαία.

Η μία από αυτές τις σημαίες σώζεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (το κεντρικό τμήμα μόνο της σημαίας με την επιγραφή Α' Σύνταγμα Πεζικόν). Η άλλη χάθηκε στη μάχη του Πέτα με σημαιοφόρο τον Γερμανό Teichman, που κρατούσε την σημαία κατερακωμένη μέχρι την τελευταία στιγμή και εμάχετο με αυτήν χρησιμοποιώντας την ως λόγχην, φονεύσας πολλούς εχθρούς έως ότου έπεσεν νεκρός⁶.

Σπάραγμα κυανόλευκης σημαίας του Α' Σύνταγματος Πεζικού που ανγχροτήθηκε στην Κόρινθο στις 23 Απριλίου 1822 και φέρει την επιγραφή Α'
ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΠΕΖΙΚΟΝ. (Διαστάσεις 0,54x0,67μ.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

4. Αρ. 20 Κόδικος των Νόμων.

5. Χρήστος Σ. Βυζάντιος. Ιστορία των κατά την Ελληνικήν Επανάστασην εκπρατειών και μέχρι και των μετά ταύτα συμβάντων, ως συμμετέχεν του Τακτικός Στρατός από τον 1821 μέχρι τον 1833, Αθήναι 1874, σ. 33, σ. 86.

6. Απόστολος Βακαλόπουλος: Ιστορία του νέου Ελληνισμού. Τόμ. Στ. Θεσσαλίη 1982 σελ. 160.

Κώστας Καλατζής

ΚΙΝΔΥΝΕΥΕΙ Η ΕΛΛΑΣ

Έχουν να ειπούν ότι ο λόγος του ασφού είναι πάντα επίκαιρος. Το ίδιο θα έλεγα ισχίει και για το λόγο του ενορατικού ποιητή και λόγιου.

Το κείμενο αυτό του Κώστα Καλατζή δημοσιεύτηκε την άνοιξη του 1997, στο σαμιώτικο περιοδικό "Απόπλους". Η φιλία που με δένει με το συγγραφέα μου επέτρεψε να του ζητήσω ένα κείμενο και για τον "Αίπντο". Μου έστειλε το "Κινδυνεύει η Ελλάς" που ακολουθεί, συμπληρωμένο με το "Επικαιρότητος επίμετρον".

Ο **Κώστας Καλατζής** είναι γιατρός από τη Σάμο αλλά και εξ αγχιστείας Κορίνθιος, αφού η γυναίκα του είναι από το Διμηνιό και εκεί περνάει αρκετό από τον καιρό του.

Εκτός από γιατρός είναι και ένα από τα γνωστά ονόματα της λογοτεχνίας μας με πλούσιο έργο και υποδειγματική θητεία στο είδος. Το μυθιστόρημά του "Η Ασημιόπετρα" έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών και το βιβλίο του "Το Ταμπάκικο" έχει αποσπάσει το Πρώτο Κρατικό βραβείο δημητρίας.

Σ.Κ.Μ.

Ας μιλήσουμε απλά.

Η Ελληνική Επανάσταση κράτησε 100 χρόνια. Ήταν μια ιδεολογία, ένας σκοπός και ένα πάθος. Ένα όραμα. Λευτέρωσε σχεδόν το σύνολο του υπόδουλου Έθνους. Μοριάς και Ρούμελη, Ιόνια νησιά, Θεσσαλία, Ήπειρος (όλη η Ήπειρος), Μακεδονία, Θράκη (όλη η Θράκη), νησιά του Αιγαίου, Κρήτη, Δωδεκανήσα, Ιωνία. Η Ελλάδα άγγιξε τα δύο της -30 χιλιόμετρα από την Πόλη. Μια ανάσα ακόμα ήθελε: να φτάσει στην άκρη. Μα την ανάσα αυτή δεν την πήρε. Λύγισε. Έπεσε.

Οι Έλληνες νικήθηκαν από τις εσωτερικές τους αδυναμίες. Τις τρομακτικές τους, τις φρικτές τους αδυναμίες.

Η Ελλάδα περιοδίστηρε στα σύνορα που τις ορίσανε. Από το όραμα της Εθνεγερσίας έμεινε τούτο το βαλκανικό κρατίδιο. Όσοι βρέθηκαν μέσα στο κρατίδιο χριστίκαν "Έλληνες πόλιτες", όσοι μείναν απόξει θεωρηθήκαν οριστικά Έλληνες μιας κατώτερης μοίρας που, ή θα 'χρόνταν κι αυτοί μέσα σαν παρακατανοί πρόσφρυγες, ή θα σφάζονταν (από τους Τούρκους πάντα) ή θα χάνονταν

και θα σβήνανε μέσα στην απεραντοσύνη της οριστικής εγκατάλειψης.

Και το βαλκανικό κρατίδιο, η Ελλάς, προχώρησε, δύσκολα, οδυνηρά, με βήματα ασταθή, μέσα από θύελλες εσωτερικών αντιθέσεων, με δημιουργικές παραδίες, στρατιωτικά πραξικοπήματα και δικτατορίες, ξανοίχτηκε σε αγώνες σκληρούς, και φοβερούς πολέμωνς εναντίον άλλων συμπτωματικών και άσχετων με το υπαρξιακό της πρόβλημα εχθρών και εναντίον του ίδιου του εαυτού της. Οι μισοί Έλληνες εναντίον των άλλων μισών.

Η Ελλάδα βγήκε πληγωμένη, καταστραμμένη. Άλλα και με το μέτωπο ψηλά, υπερήφανη. Ότι έκανε το χρέος της απέναντι στην Ελευθερία και στη Δημοκρατία. Νίκησε τους φαιστες, νίκησε τους ναζί, "νίκησε" τους Έλληνες κομιουνιστές, ένιωθε δικαιομένη, με το θαυμασμό, την ευγνωμοσύνη και την εκτίμηση των άλλων, μικρών και μεγάλων, εθνών του Ελεύθερου Κόσμου να την περιβάλει. Δυνατή, παφ' όλες τις πληγές της, ασφαλής μέσα στα κατά τη δική της αντίληψη ακλόνητα και δρι-

στικά σύνορά της, με τα νεοαποκτημένα Δωδεκάνησα να λαμπυρώζουν στο καταγάλαινο ελληνικό Αιγαίο Πέλαγος.

Το μόνο που δε σκεφτόταν η Ελλάδα - ευτυχισμένη και περήφανη με τις πολεμικές και αντιστασιακές της δάφνες- ήταν η Εθνεγερσία, η Εθνική Παλιγγενεσία. Αυτά τα πομπολυγώδη είχαν τελειώσει, ό,τι ήταν να γίνει έγινε, ό,τι ήταν να πάρουμε πήραμε, ό,τι ήταν να κρατήσουν κρατήσανε, αλλάζαμε και τους πληθυσμούς, χωραπήγκανε τα σύνορα, βάλλαμε βούλες και υπογραφές, και με την Τουρκία: ούτε της χρωστάμε ούτε μας χρωστάει, αγάπη και φιλία και ζουμί από τοίπουρο. Έτσι!

Όμως για την Τουρκία δεν ήταν, και δεν είναι, έτσι.

Αν για την Ελλάδα η Ελληνική Επανάσταση τελείωσε, για την Τουρκία δεν τελείωσε τίποτα. Κι ούτε θα τελειώσει στον αιώνα των αιώνων αν τα πράματα δεν μπούν στη θέση τους. Η πληρή παραμένει πάντα ανοιχτή. Αυτή η ίδια η ήπαρξη της Ελλάδας ήταν, και είναι, η μεγάλη και διαρκής ταπείνωσή της. Ένας ήταν, και είναι, ο σκοπός και ο εθνικός στόχος της Τουρκίας, κι απ' αυτόν δε μετακινήθηκε ποτέ. Η εξουδετέρωση των συνεπειών της Ελληνικής Επανάστασης, και η πλήρης εξαφάνιση του ελληνικού κράτους από το χώρη. Για να το πετύχει έχει τρία όπλα: την εμμονή, την υπομονή, και τους ίδιους τους Έλληνες.

Όλο το διάστημα της παγκόσμιας ανεμοζάλης παρέμεινε ψύχραμπι, αμέτοχη και ατάραχη. Δε σπατάλησε έχνος από τη δύναμή της για σκοπούς άλλους και για ιδέες μεγαλεπήβολες. Περίμενε.

Να θαμτώσει η ακτινοβολία της Ελλάδας, να περάσει η νυκτηρόγα ευφορία της, να κατακάτσει η έξαφη του λαού της, και, κυρίως, να βρεθεί ο κατάλληλος άκαπνος άνθρωπος στα πράματά της.

Και κίνησε την αντίστροφη μέτωνση.

Πρώτα χτύπησε, ύστερο από τέλεια σκηνοθεσία, μέσα στην ίδια την επικράτειά της. Ξεκλήρισε με τυπική βαρβαρότητα τον ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης. Εξευτέλισε

συμβολικά και με τον έσχατο τρόπο την Ελλάδα στη Σμύρνη.

Η Ελλάδα κάθισε φρόνιμα. Ποιος ν' αποκριθεί; Ποιος να σηκώσει τη γροθιά του; Ν' ανταποδώσει, τουλάχιστο, τα ίσα, και να καυτηριάσει εκεί στη γένεσή του το κακό; Ο άνθρωπος που πέρασε τα μικράτα του κάτω από την τούρκικη κυριαρχία και που είχε τον αιχέγονο τρόπο του Τούρκου στο αίμα του; Οι παλιότεροι ηγέτες τούτου του τόπου -κι οι αποδώ κι οι αποκεί- μπορεί να είχαν όλα τα κακά. Ένα δεν είχαν. Τη δειλία. Και δι Τούρκοι το ξέραν καλά. Ωστου πέθανε ο στρατάρχης, ο τελευταίος εκείνων των παλιών, δι Τούρκοι δεν είχαν σαλέψει ούτε το φρύδι τους. Το 1955 η «σωφροσύνη», ο «ρεαλισμός», η «ενδοτικότητα», η «σύνεση», το «εφικτόν», το «προσήκων», όλα τα συνώνυμα της δειλίας εγκαταστάθηκαν στην εξουσία. Και από τότε μένουν, συνεχώς καλλιεργούμενα, ανακυκλούμενα και εκλογικευόμενα, ίσαμε σήμερα.

Οι συνέπειες του χτυπήματος εκείνου -του πρώτου μετά το τέλος της Ελληνικής Επανάστασης- και της σώφρωνος αδρανείας της Ελλάδας υπήρξαν τρομερές. Οι Τούρκοι απαλλάχτηκαν με μιας απ' το δεσμευτικό αντίβαρο των μελλοντικώς πολύτιμων γι' αυτούς Μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, και, το σπουδαίωτερο, γραδάρισαν το φρόνιμα των Ελλήνων. Και το είδαν να έχει πέσει στο μιδέν. Τίποτα που να θυμίζει τον εκατόχρονο αέρα, την οδηγία της ελληνικής Επανάστασης. Ό,τι φριβόντουσαν στόνις Ελλήνες, εκείνην την τρόλα, όπως την είπε ο Κολοκοτρώνης, είδαν πως πια δεν υπήρχε. Ο Έλληνες τραβούσαν για αλλού, τους έδερνε άλλουν είδους τρέλα. Οι Τούρκοι σίγουροι μπορούσαν να προχωρήσουν. Την ευκαιρία περίμεναν.

Το δεύτερο χτύπημα δόθηκε στην Κύπρο. Η Ελλάδα παραλυμένη πια εντελώς από μια εγκληματική και βλακώδη στρατιωτική δικτατορία, ανίκανη και γελοιοδώρις ανέτομη, τα έχασε.

Πάει η Κύπρος!

Οι Έλληνες (οι εξ ορισμού Έλληνες πολί-

τες) αντιδράσανε με εξαισια μελαγχολικά τραγούδια: “Χρυσοπόρασιν φύλλο ωιχμένο στο πέλαγος...”

Και η Ελλάδα, χωρίς τίποτα να έχει καταλάβει, όχητηκε αλαλάζουσα να φτιάξει το καινούργιο της πρόσωπο. Νέες ιδέες, οράματα, σημαίες φοβερές ξεδιπλωθήκαν στον αέρα. Ευρωπαϊκή προοπτική, λαϊκή κυριαρχία, κοινωνική δικαιοσύνη, ελληνική Ελλάδα, αντιαμερικανική υστερία, γιγαντιαία ερεθιστική και συγχρόνως αποναρωτική συνθηματολογία, ειρήνη, προπαντός ειρήνη, η ειρήνη του σύμπαντος κόσμου. Οι κακές αιφερκάνικες πυρηνοκεφαλές τρομάζαν από τις μαχές και τα φλάμπουνα των πλακατοπλημμυρισμένων ελληνικών πλατειών και σταματούσαν στα σύνορα του δήμου Δάφνης και των άλλων άποπυρηνικοποιημένων δήμων της Ελλάδας!

Η Ελλάδα, κάνοντας πράξη το εξαίσιο όραμα της ειρήνης, αφοπλίζόταν. Μείωνε με αγαλλίαση τις στρατιωτικές της δαπάνες, ελάττων τους εξοπλισμούς. Λογάριαζε ειρηνόφιλα: Με το κόστος ενός αεριωθούμενου χτίζεται ένα νοσοκομείο, με το κόστος ενός τανκς χτίζονται δέκα δημιοτικά σχολεία. (Και νοσοκομεία βέβαια δε χτίστηκαν, ούτε δημιοτικά σχολεία. Χτίστηκαν όμως άλλα ειρηνικότατα κτίρια και ωραιότατα.)

Η Ελλάδα αφοπλίζόταν ηθικά, απομακρυνόταν από το πνεύμα της Επανάστασης, απ' τον αυτονόητο ηρωισμό, την αυτοθυσία, τη λατρεία της Πατρίδας σαν της μόνης χτισμένης με αίμα πραγματικότητας. Ο ελληνικός λαός κάτω από μια καταγίδα λάμψεων, λαμπρών ιριδισμών, συνθημάτων, ωραιοποίησεων, χαρωπών χορευτικών κινήσεων με ονειρικά διάφανα πέπλα, οδηγήθηκε συστηματικά στο νέο τριψερό κόσμο, στις ωραίες ιδέες, την αγάπη, τη φιλία, τη συναδέλφωση των λαών, την ειρήνη, την καλοπέραση, την πρόοδο, την άνεση, το ζεστό (κάθε πηγής) χρήμα, την απόλαυση, δημιουργήθηκανε οι νέοι ήρωες της ζωής και της ειρήνης, τα νέα ινδάλιμα, οι χτεσινοί όμως που μ' ένα μυστηριώδη ειρηνικό τρόπο βρεθήκανε να είναι πά-

μπλουτοί, γενάρχες νέων (κάθε είδους) τεκαχών, οι ηρωικοί φυγόστρατοι κοπανατζήδες που χτες οι Έλληνες θα τους φτύναν (και θα τους τουφέκιαν) και που σήμερα τους θαυμάζαν και τους επιβραβεύαν με τιμές και με δόξες και με υψηλούς περίοπτους θώκους.

Ο πόλεμος -ο δημιουργησε την Ελλάδα (και τους εξ ορισμού ευαίσθητους ελεύθερους Έλληνες) -η Ελλάδα δε βγήκε από πραθενογένεση- εξορκίστηκε ως το έσχατον κακόν. Η στρατιωτική δύναμη ως βάρβαρο, ανελεύθερο και καταπιεστικό όγκανο βίας και καταστροφής. Μακριά τα δύλια από μας τους χειροίθιμεις και τιθασιούς!

Για όλα τούτα τα ωραία διαμορφώθηκε μια ποιητικόμορφη γλυκερή και ναιρωτική γλώσσα όλο φιοριτούργες και διακοσμητικά πλούσιδια. Δημιουργήθηκανε κλισέ, ιδέες και μιοφύματα, αιμετακίνητα στοιχεία αναφοράς. “Ειρήνη”, “Φιλία”, “Αγάπη”, “Συναδέλφωση”. Ο αγώνας για την ελευθερία της Ελλάδας, ο αγώνας για την απελευθέρωση των ελάχιστων όμων έμειναν υπόδοιλων Ελλήνων θεωρήθηκε εθνικιστική υστερία. Η έστω και άχνα για τους Έλληνες της Βορείου Ήπειρου ήταν φρικαλέα φραιστική πρόκληση. Δημιουργήθηκε μια σειρά από επίθετα υβριστικά, χλευαστικά, σαρκαστικά, ειρωνικά: “φραισίστας”, “εθνικιστής”, “δεξιός”, “πατριδοκάπηλος”, “χυδαίος”, “μισαλλόδοξος”, “ιμπεριαλιστής”, “σκοταδιστής”, όλα αυτά τα κακά και αποφύλια ήταν όποιος αιμαδώρος θυμόταν το πνεύμα εκείνο της ελληνικής Επανάστασης, το μεγάλο όραμα. Εμείς οι “καλοί” οι “αριστεροί” οι “στοχαστές” χαρίσαμε την Ελλάδα στους όντως φραιστες και την πατρίδα στους όντως πατριδοκάπηλους. Μεγάλη μας η δόξα!

Και στο μεταξύ η Τουρκία πάντα εκεί! Ψύχραιμη, υπομονετική, μεθοδική.

Περίμενε. Και ετούμαζόταν.

Ανέγησε κατακόρυφα τις κιόλας μεγάλες στρατιωτικές της δυνάμεις. Σε αριθμόν, σε ποιότητα, σε εκπαίδευση, σε διοικητική μέρι-

μηνα, έφτιαξε δικά της ναυπηγεία, δικά της εργοστάσια όπλων και αεροπλάνων. Η διαφορά της με τη δύναμη της ειρηνόφιλης Ελλάδας συνέχεια μεγάλωνε, έφτασε να γίνει καταθλιπτική.

Η ώρα για το ρεσάλτο ξήγωνε. Την ευκαιρία περίμενε η Τουρκία για να ξεκινήσει. Να μπει πια μέσα στα ίδια τα νερά της Ελλάδας, σ' αυτό το γαλανοπράσινο, όπλο, κλπ. κλπ ποιητικά, Αιγαίο.

Τη βρήκε την ευκαιρία τη στιγμή που η Ελλάδα έφτανε στο έσχατο σημείο της ηθικής αποδυνάμωσης.

Και χτύπησε άμεσα, με μια κίνηση αριστουργηματική, αισθαντικά σε σύλληψη και άφογη σε εκτέλεση. Τίποτα δε θα μπορούσε με λιγότερο κόστος να επιφέρει μεγαλύτερο αποτέλεσμα. Τίποτα δεν μπορούσε να εξευτελίσει περισσότερο την Ελλάδα. Μια τυχαία σημαία μόνο της κατέβασε από ένα θαλασσινό βράχο! Κι η Ελλάδα, ανέτοψη πάλι, ανίκανη πάλι, πάλι τα 'χασε!

Η Ελλάδα, αυτή η αγέρωχη που σαλαγούσε άλλοτε με τα κανόνια ενός μόνο καρφιού της τις τούρκικες πρώμιες στα Διαδανέλια, μάζεψε τα καπουριμένα της κι εγκατέλειψε το πρώτο κομμάτι ζεστής ελληνικής γης, κλαυθιμοίζοντας πανηγυρικά τη μεγάλη νίκη της τής α.π.ε μπλοκής. Τη νίκη της ειρήνης!!!

Ιδού η Ελλάς!...

Κείτεται άνευρη, νοθορή, πάνω στην τελευταία -αν δε βρει τη δύναμη ν' αντιδράσει στροφή του ελεύθερου βίου της. Μακάρια μέσα στον ευδαιμονισμό και την καλοπέραση της, χωρίς φρόνημα, άδεια και απογοητευμένη.

Αγώνες, φλάμπουρα, διαδηλώσεις, μαχές, ελπίδες, μαγεία, λόγια μεγάλα, σπυριθροβόλα συνθήματα, λαμπτροί δούρειοι ίπποι, οράματα σαν πελώριες πολύχρωμες σκηνογραφίες. Πέσανε όλα συντρίμμια, οι ιδέες οι πίστεις, τα όνειρα. Οι τρομερές ανταπάτες. Η πρόδοσία των ιδανικών. Και μείνανε οι Έλληνες άδειοι εντελώς με μια φρόνημη, άφυγη και υποταγμένη ηγεσία, με ένα πνευματικό κόσμο ν' αρμενίζει μιακάριος σε άλλα νερά μέσα στο πούσι των παρθηκασμένων φαντασώσεων, της

αποτυχίας και την ψευδαίσθηση της σπουδαιοφάνειας και του αυτοκορδακισμού.

Κατάπληκτη η Ελλάδα, αντιλαμβάνεται ότι πίσω από όλα τα άλλα, τα μεγάλα και τα σπουδαία και τα απατηλά για τα οποία αγωνίστηκε, παφίμενε η Τουρκία, πάντα πάνοπλη και αμετακίνητη. Και δεν έχει ανάκαρα να αντιδράσει η Ελλάδα, κρύβεται πίσω από τα φρουτάνια της Ευρώπης, και εκλιπαρεί από τους άλλους να εγγυθίσουν τα σύνορά της, την ίδια την ύπαιχξή της.

Οι πυρσοί της εθνικής υπερηφάνειας έχουν σβήσει, τα αντανακλαστικά της Ελλάδας έχουν σκεβδώσει, η θέλησή της για αγώνα μεγάλο έχει οριστικά λυγίσει. Ούτε που διανοείται το αυτονόητο: Ότι οι Τούρκοι, μόνο με τα όπλα και όχι με τις αέναες συζητήσεις φεύγουν από την Κύπρο. Ότι οι Τούρκοι, μόνο με τα όπλα φεύγουν απ' το γκρίζο Αιγαίο. Ότι οι Τούρκοι, μόνο με τ' αεροπλάνα τους κόσκινο να πέφτουν, φεύγουν από τον ελληνικό ουρανό. Και προπαντός, ότι οι Τούρκοι, μόνο με τα όπλα χαμηλώνουντες το φρύδι, και παύουν να ονειρεύονται πότε, μέσα στο κύλισμα του χρόνου, θα μπούνε στην Καλαμάτα!

Ο ελληνικός λαός δεν ξέρει πια τι είναι θυσία. Αν του ειπωθεί πως πρέπει να κόψει το εισόδημά του, το όποιο εισόδημα του, στη μέση: το 100 να γίνει 50, και το άλλο 50 να γίνει αεροιθούμενα, υποβούχια και πύραυλοι, θα επαναστατήσει, είναι η μόνη επανάσταση που καταλαμβαίνει πια ο ελληνικός λαός. Έχει ξεχάσει, τον έχουν οδηγήσει και ποδηγετήσει να ξεχάσει, πως για να γίνει οιδιόπτοτε π φέπει π φώτ' α π' όλα να υπάρχει. Και για να ωτάρξει, με ένα μόνιμο εχθρό δίπλα που σκοπός του αιματάκινητος είναι να τον υποτάξει πάλι, χρειάζεται αγώνας, συνεχής εγκίγορση και θυσία.

Πόλεμος!

Άλλος ένας αρχαίος λαός βρίσκεται σε θέση ανάλογη. Άλλα εκείνου το φρόνημα και η δύναμη ζωής είναι πάντα ακμαίο. Δημιούργησε μετά τη γεμανική Βερμαχτ -τι ιστορική ειρωνεία!- τον ισχυρότερο και ικανότερο στρατό της ιστορίας. Μόλις χτυπήσει ο Άραβας, μέσα σε ώρες όλος ο μάχιμος πληθυσμός του

Ισχαήλ -γιατροί, υπάλληλοι, καλλιτέχνες, οδοκαθαριστές- βρίσκεται στην προκαθορισμένη θέση του και πολεμάει. Σύψυχος. Στην Ελλάδα, μόλις ο Τούρκος κάνει πως σαλεύει λιγάκι, όλος ο ελληνικός πληθυσμός πέφτει σύψυχος στα όρια των σουπερέορκετ.

Δυο είναι τα χράτη επί της γης που απειλούνται ευθέως με πλήρη εξαφάνιση.

Και οι Εβραίοι το ξέρουν. Οι Έλληνες δεν το ξέρουν. Οι Έλληνες γελαστοί και χαρούμενοι πιστεύουν στη συναδέλφωση με τον αδερφό τούρκικο λαό. Και δεν αναρωτιούνται τι πιστεύει, τι νιώθει για τους Έλληνες ο τούρκικος λαός. Γιατί επί τέλους δεν υπάρχει η ελάχιστη εκδήλωση συναδέλφωσης κι απ' τη μερά τη δικιά του. Δεν είναι ο τουρκικός λαός φίλος μας. Για τον Τούρκο είμαστε πάντα οι Γκιαούρηδες -έτοι τον μαθαίνουν από τα γεννοφάσκια του, στα βιβλία του δημοτικού του διδάσκεται το αιώνιο και φλογερό μίσος εναντίον μας- οι Γκιαούρηδες που αποσκιτήσα-

νε από τη Μεγάλη Τουρκία, και που αργά ή γρήγορα θα ξαναγυρίσουμε στη θέση μας, να περνάει εκείνος -ο τουρκικός λαός- καβάλα στο γάιδαρο, και μεις να παραμερίζουμε, να βγάζουμε το σκούφο και να προσκυνάμε.

Και ακοιθώς, για να γίνει αυτό, η Τουρκία, ηγεσία και λαός, περιμένει. Την εικασιδία.

Οι Έλληνες χαμένοι μέσα στη μεγάλη τους αυταπάτη ξεχνάνε, δε βλέπουν, δεν ακούν, δε νοιάζονται. Οι Έλληνικές σημαίες δεν καρφώνονται πια στις κορυφές του ελληνικού ονείρου. Οι Έλληνικές σημαίες καίγονται τώρα στα προσάλια των μεγάλων σχολείων -των ναών του πνεύματος- και υποστέλλονται συνοδεία βιομήνων πολεμικών πλοίων και ευχαριστήριων προστάτες αμερικανούς αίνων.

Η καταιγίδα έρχεται. Η βουή δυναμώνει.

Και οι Έλληνες τραγουδάνε χλευαστικά: «Μη μιλάς... μη γελάς... κινδυνεύει η Ελλάς...»

Και γελάνε...

Υ.Γ. Δε μίλησα για ξένους. Οι ξένοι είναι τούτο και είναι κείνο. Οι ξένοι, δυτικοί κι ανατολικοί, βόρειοι και νότιοι, -συνηθίζουμε να λέμε, με ένα είδος περιφρονητικής επιτίμησης- τα συμφέροντά τους κοιτάζουν, εκείνα υπηρετούν. Λες και υπάρχει κάτι το περίεργο και το απαίσιο σ' αυτό. Η Ελλάδα δεν κινδυνεύει από τους ξένους.

Η Ελλάδα κινδυνεύει από τους Έλληνες.

Επικαιρότητος επίμετρον. Το άρθρο γράφτηκε πριν από καιρό. Στο μεταξύ η Ελλάδα συνέχισε το δρόμο της ειρηνοφίλης αμερικανισίας της. Έκανε για μια στιγμή πως σήκωσε το ανάστημά της. Κάτι σα να την ξαναζέστανε απ' το υπερήφανο πνεύμα. Έφτασε όμως να κινήσει το λιχανό του μόνο ο Κιουταχής, και τα μάζωξε πάλι. Έφιξε το δισάκι με τ' ακάπνιστα άρματα στον άμιο, και, σκυρτή και μυνωρίζουσα, τα πήγε και τα καταχώνιασε στην Κρήτη. Και τ' άφησε το χρυσόπρασινο φύλλο να πλέει έρημο πάντα κι ανήμπορο στο πέλαγο. Κι οι “σαμ” κι οι “κρούς” κι οι “τόμαχόκ”, και τα μαυροντυμένα Σκελθ θετάνε δίπλα μας, κι οι κατακλυμαίες εκρήξεις πλαταγίζουν στον αέρα, και η Λουφτβάφε βομβαρδίζει πάλι το Βελιγράδι, κι ο χάρτης μας φλέγεται στις οθόνες του CNN. Οι Τούρκοι ετοιμάζονται. Η ώρα επλησίασε. Κι οι Έλληνες, αμέριμνοι πάντα και ωραίοι, συνωστίζονται μπροστά στον χρυσούν μύστη της οδού Σοφοκλέους. Η Ελλάδα δίνει τον υπέρ πάντων αγώνα της. Να μπει στην ONE. Και όταν μπούμε στην ONE, ε τότε πια σωθήκαμε οφιστικά. Έτσι και κάνουν πως κουνιούνται οι Τούρκοι, θα πλακώσουν οι παντζεόντιβζιδένες, οι γερμανικές θωρακισμένες μεραρχίες του Ρόμελ και του Γκόντερτερ (μαζί βέβαια και οι Αγγλοί, Γάλλοι, Πορτογάλοι), με τα χρυσοκέντητα φλάμπουνα του Ευρώ να ανεμίζουν στους πυργίσκους τους, και θα μας σώσουν.

Μάλιστα!

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ

Έστησ ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
 Κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
 Και μες στη σκιά που φούντωσε και αλεί δροσιές και μόσχους
 Ανάκουνστος κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
 Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
 Χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
 και περίνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
 Κι' ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
 Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια.
 Εξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα.
 Άλλα στης λίμνης το νερό, π' ακίνητο 'ναι κι άσπρο,
 Ακίνητ' όπου κι αν ιδής, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
 Με μικρόν ίσκιον άγωνδον έπαιξ' η πεταλούδα,
 Πού 'χ ευωδίσει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
 Άλαφοισκιωτε καλέ, για πες απόψε τι δες.
 Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
 Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
 Ούδ' όσο καν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
 Γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μές στη λίμνη,
 Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
 Κι όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του.

(Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι)

Διονύσιος Σολωμός

Ο ΠΟΔΟΠΑΤΗΜΕΝΟΣ

Αλλοίμονο!
 σ' εκείνον που με μεγάλο μόχθο
 άνοιξε δρόμο για τους άλλους,
 γιατί με μίσος θα του πουν.
 - Δε στο ζητήσαμε και δε μας οώτησες!
 Μετά θα τον πατήσουν
 για να βαδίσουν άνετα
 στο δρόμο που τους άνοιξε
 ο πο-δο-πα-τη-μέ-νος!

(Αδημοσίευτο)

ΗΛΙ. YOMONOKIO

ΣΤΑΥΡΩΣΗ

Σ' αγνάντευα και φάνταζες να χτίζουν μικρά πουλιά δεν τροφωλιά στο πνέμα· ηφαίστεια γονατίζουνε στο βλέμμα των θείων σου ματιών και θυμιατίζουν.

Ψαλμοί, Σιών, αχούν, σε νανουρίζουν, μα τ' όνειρό σου πνίγεται στο αίμα.
Ρηχή ψυχή, οηχότερη στο ψέμα,
“ένυξες”· κι αίμα και νερό αναβλύζουν.

Κι ανήσυχο παιδί - λες και μελτέμι - πηδά η φωνή και παίρνει φως η λέξη, που σπάει μες στ' αφτί σαν το μαντέμι:

“Φως στα σκοτάδια της ψυχής να φέξει την ώρα που Αυτός το Γολγοθά ανεβαίνει:
Το Φως μονάχα μες στο Φως πεθαίνει”.

Φάνης Κωστόπουλος
(Αδημοσίευτο σονέτο)

“ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΧΡΙΣΤΟΥ”

Πολλά τα σημεία των έργων σου Κύριε, έως ότου η μυροδόχη το μύρο εκκένωσε στο κενό Σου μνημείο,
και την Πίστη
δρθρου βαθέως ανέστησε. Τότε των μυροφόρων γυναικών η γλυκύτης· της Μαρίας ο θρήνος· των μαθητών η ταραγμένη συνείδηση· του θανάτου τον λίθο εκρήμνησαν, και στη θωπεία του έαρος έψαλλον:
“ανάστασιν Χριστού Θεασάμενοι”
το δρόμο της θέωσης ακολουθήσωμεν χαίροντες.

Ευαγγελία Παπαχρήστου - Πάνου
(Από τα “Ποιήματα”)

ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Ο θάνατος δεν πονάει!
Αντίθετα. Είναι ένα είδος ταξιδιού
με πολυτελές ποταμόπλοιο.
Πρώτη θέση.
Διαδρομή Αχερούσια!

Ο θάνατος! Απλώς σπουδή απουσίας
απ' τους διπλανούς.
Δεν μπορεί ο καθένας
να πλεύσει προς τη Κόρινθο.
Εγώ απεκδύομαι της επιθυμίας...

Η Κόρινθος είναι ένα τραύμα
που αιμοραγεί αναμνήσεις και μούστο.
Το δρόμο προς τη Κόρινθο
μου τον φράζουν οι πολλοί τάφοι
των φίλων που ταξίδεψαν.

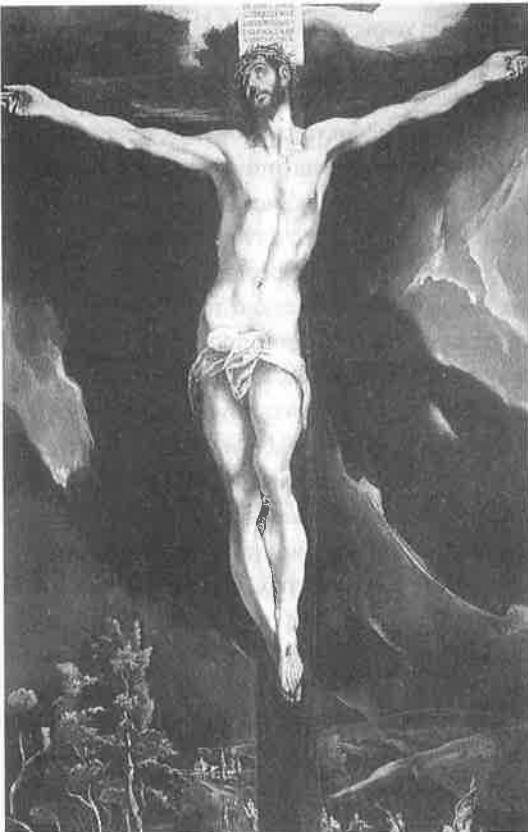
Δεν αντέχω πλέον
να μετράω κυπαρίσσια.
Βιάζομαι να γίνω κι εγώ
ένα κυπαρίσσι.
Για συντροφιά!...

(Από τη συλλογή “Αδυσώπητο μώβ”)

Μιχάλης Χελιώτης

Ηλίας Β. Οικονόμου
Καθηγητής
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο σταυρός ως όργανο θανάτου και ως σύμβολο ζωής*

Ο "άγιος των ελληνικών γραμμάτων", ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, έγραψε τη Μεγάλη Παρασκευή του 1887: "Μεγίστην, ουχί αιλώς μεγάλην, όπως τας ἀλλας ημέρας της εβδομάδος των Παθών, ἐπρεπε να καλώμεν την σήμερον ημέραν, καθ' ην η θυσία του Γολγοθά ετελέσθη, η εξ ολοκλήρου το πρόσωπον του κόσμου μεταβαλούσα και επί των τυχών της ανθρωπότητας τηλικαύτην ασκήσασα επιρροήν".

Ο Σταυρός του Χριστού με το Χριστό επάνω του είναι γεγονός, που ορθώνεται 600 μέτρα περίπου έξω από τα τείχη της τότε Ιερουσαλήμ και πάνω στο ύψωμα του Γολγοθά (σήμερα είναι κτισμένο πάνω του το παρεκκλήσιο του Γολγοθά, που είναι ασφαλισμένο μέσα στο αρχιτεκτονικό σύμπλεγμα του Ναού της Αναστάσεως με τους ακοίμητους Έλληνες φρουρούς του και λειτουργούς της "Αγιοταφιτικής Αδελφότητος"). Η σταύρωση είναι το πιο αδιαφρισβήτητο σημείο της Ιστορίας του Χριστού, είναι το "μαθηματικό σημείο" (punctum mathematicum) της ιστορικότητάς του, όπως είπαν. Είναι το όργανο του μαρτυρικού θανάτου του Χριστού και το σύμβολο, που υπολογίζεται σε δισεκατόμμυρια αντίτυπα από το ευτελέστερο υλικό ως την πολυτιμότερη πέτρα και μέταλλο. Οι πιο πολύτιμοι είναι οι σταυροί, που είναι αόρατοι και ιανεξίτηλα "χαραγμένοι" στην καρδιά και στη βούληση των ανθρώπων.

Τρία είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποινής του σταυρικού θανάτου: η έκθεση του μελλοθανάτου σε κοινή θέα, ο συνδυασμός βασανιστηρίου και θανατώσεως και, τέλος, η

Ο Σταυρωμένος Χριστός
(Εργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου,
Μαδρίτη, Συλλογή Zuloaga)

* Από "Το ημεροδρόμιο της Μεγάλης Εβδομάδος" (Έκδοση της Αποστολικής Διακονίας, 1996)

Θανάτωση χωρίς να μεσολαβεί άμεσος δήμιος. Ο θάνατος του εσταυρωμένου δεν προέρχεται, όπως ανεκάλυψε η επιστημονική έρευνα, από την αιμορραγία, που προκαλούν τα τραύματα των χεριών και των ποδιών, ούτε από το λόγχισμα του Ρωμαίου στρατιώτη στο πλευρό του Ιησού. Ο βιασανιζόμενος στο σταυρό, τοποθετείται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε το βάρος του σώματός του αισκείται πάνω στους βραχίονές του. Το συνεχές τράβηγμα προς τα κάτω τεντώνει τους μύες των ώμων, του θώρακα, της κοιλιάς και τοδιάφραγμα, ολόκληρο δηλαδή το μυϊκό σύστημα που ρυθμίζει την αναπνοή. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, οι πνεύμονες ακινητοποιούνται στη θέση της συνεχούς εκπνοής, από την οποία ο εσταυρωμένος προσπαθεί να ξεφύγει, για λόγο, στηριζόμενος στα πάδια του. Στηρίζεται με κόπο σ' αυτά, ανασηκώνεται, αναπνέει λίγο αέρα και πέφτει πάλι στην προηγούμενη θέση, νικημένος από τον πόνο, που του προκαλούνται οι ποδιών του. Και η διαδικασία της ασφυξίας ξαναρχίζει αμέσως. Ο εσταυρωμένος περνά διαδοχικές φάσεις πόνου και ασφυξίας, έως ότου εξαντληθεί πλήρως και με μια γενική σύσπιση των μυών επέλθει ο θάνατος. Για να περιορίσουν το χρόνο του μαρτυρίου και επιταχύνουν το θάνατο του εσταυρωμένου, του σπάζουν τις κνήμες, ώστε να μη μπορεί, πλέον, να ανασηκωθεί και να εξουδετερώσει, έστω και προσωρινά, την ασφυξία.

Αυτά συνέβησαν και με τη σταύρωση του Χριστού, μόνον που οι Ρωμαίοι "κατέαξαν τα σκέλη" των δυο "συσταυρωθέντων" ληστών και όχι του Χριστού, γιατί είχε πεθάνει. Προφανώς επειδή δεν είχε τη σωματική ευρωστία των ληστών. Ο νυγμός με τη λόγχη τεκμηριώνεσ, αδιάλυψευστα, το θάνατο, γιατί "εξήλθεν αίμα και ύδωρ": ο λιποθυμισμένος δεν παρουσιάζει αυτό το φαινόμενο. Ο Ιησούς πέθανε στο σταυρό, πιστοποιήθηκε ο θάνατός του και έτσι ολοκληρώθηκε η δικαιοτική απόφαση. Έκλεισε ο φάκελος του Ιησού, του "βασιλέως των Ιουδαίων" και άνοιξε ο φάκελος του Χριστού. Η σταύρωση ήταν το τέλος του ενοχλητικού για τους άρχοντες του Ισραήλ Ιησού, αλλά η αρχή του Χριστού της παγκόσμιας ιστορίας, του υπερθνικού Σωτήρα.

Η σταύρωση αποδείχτηκε απρόσφορο μέσο για την εξουδετέρωση του Ιησού ως παράγοντος της ιουδαϊκής ιστορίας: η απόρριψή του τον μετέβαλε σε παράγοντα της παγκόσμιας ιστορίας: "Λίθινον απεδοκίμιασαν οι οικοδομούντες -είχε επαναλάβει- ούτος εγενήθη εις κεφαλήν γωνίας".

Το πάθος, η οδύνη, η αδικία και ο θάνατος είναι συνιστώσες του ανθρώπου και όχι του πολέτη μιας χώρας, ή μιας εθνικοφυλετικής ομάδας. Το πάθος φέρνει τον άνθρωπο στον εαυτό του και του απομακρύνει κάθε ξένο και μη ανθρώπινο στο οποίο αυτός ζητάει να βρει την γνήσια ανθρώπινη ουσία του. Και αυτό γίνεται με τη διάρροης όλων των δεσμών, που τον δένουν με τον κόσμο: την υπέρβασή τους και τη σχετικοποίησή τους μπροστά στο απόλυτο της ουσίας του ανθρώπου. Έτσι τα παθήματα και οι πιο σκληρές δοκιμασίες του ανθρώπου γίνονται πηγή δυνάμεως, γιατί αναπτύσσουν σ' αυτόν μια εσωτερική δύναμη, που είναι ανώτερη από κάθε τυχαίο. Ο γνήσιος άνθρωπος έχει ανόθετη την ανθρώπινη φύση, επειδή συγκροτήθηκε "κατ' εικόνα του Θεού".

Ο Χριστός στο σταυρό είναι η αντικειμενική προύποδθεση, που προκαλεί την υποκειμενική τοποθέτηση. Είναι η μυστηριακή ανάπλαση του γένους "άνθρωπος", στην απόλυτη και τέλεια σύνθεσή του με το Θεό, στο πρόσωπο του Θεανθρώπου, του ουσιαστικά Υιού του Θεού, που αποκαλύπτει το γεγονός της ομοιώσεως του ανθρώπου προς το Θεό. Είναι το μυστικό της θεοανθρωπολογίας, που έφερε ο Χριστός. Ένα μυστικό, που, κατά τρόπο ριζοσπαστικό, αρνείται κάθε μισθρή ζωοανθρωπολογικής κατανοήσεως της ανθρώπινης ουσίας. Έναι μυστικό, που κηρύσσει ταυτόχρονα ότι κάτω από τα φαινόμενα του γήινου και με την έννοια

την κοσμολογική και με την έννοια την ηθική) υπάρχει ο άνθρωπος του Σύμπαντος (και με την κοσμολογική και με την ηθική έννοια), με τις ευρύτατες προοπτικές και τις άπειρες δυνατότητες. Υπάρχει ο παγκόσμιος άνθρωπος, που η γη είναι το προσωρινό χρονικά οίκημά του και η βάση της φυσικής και της ψυχικής του εκτοξεύσεως στο χώρο του απέιδου και του αχρόνου.

Η σταύρωση του Χριστού είναι το ιστορικό γεγονός, που αμφιστήτει όλες τις αξίες, αποδεικνύει τη σχετικότητά τους, τις αναδιαρρόωνται με αφετηρία το γεγονός της σταυρώσεως του ανθρώπου στο πρόσωπο του Θεανθρώπου. Γιατί ο Θεός και ο άνθρωπος ενωμένοι σταυρώθηκαν. Ο μη γνήσιος άνθρωπος σταύρωσε τον γνήσιο στην ουσία του άνθρωπο, που ήταν ο "τέλειος θεός και τέλειος άνθρωπος", δηλαδή Θεάνθρωπος.

Αυτό το παράδοξο γεγονός και νόημα της σταυρώσεως εδίχασε τους θεατές του σταυρωμένου. Άλλοι, πιστοί στον παραδοσιακό τους τρόπο θεωρήσεως του ανθρώπου και της ουσίας του, το θεώρησαν "σκάνδαλο" και άλλοι γοητευμένοι από το κριτήριο της σοφίας, με το οποίο ερμήνευσαν τον άνθρωπο και την ιστορία του, το θεώρησαν "μωρία". Αλλά τι δεν είναι "σκάνδαλο" και τι είναι "μωρία" είναι κάτι, για το οποίο δεν κατόρθωσαν ποτέ να συμφωνήσουν οι άνθρωποι για πολύ καιρό στη μακραίωνη ιστορία τους. Η σταύρωση του Θεανθρώπου, του Χριστού, δεν εντάσσεται στην κατηγορία του θαύματος, που θα ικανοποιούσε τους Ιουδαίους, ούτε στην κατηγορία του φιλοσοφικού δόγματος, που θα ικανοποιούσε τους ανθρώπους με την εκλεπτυσμένη σκέψη, αλλά ανήκει στην κατηγορία του θείου και είναι, για τους ανθρώπους που αναγνωρίζουν το σταύρωμένο Χριστό, "Θεού δύναμις και Θεού σοφία".

Μπροστά στο Σταυρωμένο ο άνθρωπος βλέπει την ιστορία του, ως παρελθόν και παρόν, και ενοράται το μέλλον του. Και αυτό είναι δικαίωμα κάθε ανθρώπου και δεν απαιτεί ιδιαίτερα προσόντα, η ιδιαίτερη σοφία. Οι άνθρωποι διαμόρφωσαν και έζησαν το παρελθόν, θα διαμορφώσουν και θα ζήσουν και το μέλλον. Και αυτοί, σιφοί και άσοφοι, πρέπει να διαλέξουν το κριτήριο όλων των κριτήρων και την αξία όλων των αξιών. Και ο Σταυρωμένος με το πολυδιάστατο έργο του, το λόγο του και την πράξη του είναι στο σταυρό με ανοικτά τα χέρια του για να συμβολίζουν την ετοιμασία να αγκαλιάσει ολόκληρο τον κόσμο. Έτσι τον γράλλει η Ορθόδοξη ευσέβεια σήμερα: "επί σταυρού τας αχράντους σου χείρας εξέτεινας, επισυνάγων πάντα τα έθηνη, κράζοντα· Κύριε, δόξα σοι". Και το, "φοβερόν και παράδοξον μνηστήριον ενεργούμενον καθοράται".

Από το πνεύμα και τη γραφίδα του Ιωάννη του Χρυσόστομου προέρχεται μια εξαίρετη σύνοψη της χρήσεως του συμβόλου του σταυρού, η εξής:

"Το καταραμένο αυτό, το ανεπιθύμητο, το σύμβολο της έσχατης τιμωρίας ἐγίνεν τάρα επιθυμητό και αξιαγάπητο. Επειδή ἔνα βασιλικό στέμμα δεν στολίζει τόσο το κεφάλι όσον ο σταυρός, που είναι πολυτιμότερος από κάθε κόσμημα... Θα μπορούσε κανείς να τον δει να περιφέρεται παντού, στα σπίτια, στις αγορές, στα ακατοίκητα μέρη, στους δρόμους, στα βουνά, στα δασοφέμενα φαράγγια, στους λόφους, στη θάλασσα και τα πλοία και τα νησιά, στα κρεββάτια, στα ενδίματα, στις αίθουσες, στα συμπόσια, στα αισημένια κατασκευάσματα, στα χρονιά, στα μαργαριταρένια, στις τοιχογραφίες... Τόσο περιζήτητο σ' όλους έχει γίνει το θαυμαστό αυτό δώρο, η ανέκφραση αυτής ίχαγ. Κανείς δεν το πρέπεται, κανείς δεν το αποφεύγει με την σκέψη, ότι αυτό είναι το σύμβολο του καταραμένου θανάτου, αλλ' όσοι το χορηγούμενοι ως κόσμημα περισσεύονται από τα στεφάνια και τα στέμματα και αναριθμητά μαργαριταρένια περιδέραια".

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Νίκος Ματσανιώτης
Της Ακαδημίας Αθηνών

H MANA

KAI

H ΑΓΚΑΛΙΑ ΤΗΣ

Μητέρα και παιδί

(Έργο του Γεωργ. Ιακωβίδη. 1889)

Η μάνα

Μπορεί να φαίνεται παράξενο, αλλά δεν είναι λίγες οι φορές που νέες γυναίκες, ειλικρινείς και αισθόμητες, λίγες μέρες μετά τη γέννηση του πρώτου παιδιού τους μιου εξομιλογούνται με διάχυτο αίσθημα ενοχής, που δύσκολα προσπαθούν να συγκαλύψουν: γιατρέ μου, δεν αισθάνομαι ότι αγαπώ το παιδί μου όσο νόμιζα ότι θα το αγαπούσα πριν γεννήσω. Σπεύδω, βέβαια, να τις καθησυχάσω λέγοντας πόσο συχνά ακούω την ίδια εξομιλόγηση και παράλληλα εξηγώ, ότι το μητρικό φύλτρο μόνο σε μικρό ποσοστό είναι ενστικτώδες. Η αγάπη της μάνας για το παιδί της αυξάνεται προοδευτικά και ποτέ δεν κορυφώνεται. Η αύξηση είναι συνεχής και δε διακόπτεται παρά μόνο με το θάνατό της. Ο γάλλος ποιητής Ζαν Ριστέν άλλωστε στο τόσο γνωστό ποίημά του προεκτείνει την αγάπη της μάνας και μετά το θάνατό της με τον ανεπανάληπτο εκείνο στίχο της ξεριζωμένης καρδιάς της μάνας «μήπως χτύπησες αγόρι μου;».

Η πρώτη συγκεκριμένη ενσάρκωση του περιβάλλοντος για το βρέφος είναι η μάνα. Και τι δεν του χαρμέι. Την ίδια τη ζωή, την αύξησή του με τη διατροφή και την ψυχική ανέλιξή του με την αγάπη της. Διατροφή, ασφάλεια κι αγάπη είναι ο τρύποδας των πρωταρχικών αναγκών του βρέφους, που τόσο τέλεια καλύπτονται από τη μάνα. Άλλα και γι' αυτήν επιφυλάσσει το βρέφος το θεϊκό δώρο του πρώτου χαμόγελου. Η μάνα συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία που μέσα από μια ωκληρή και δύσκολη διαδικασία επιλογής χιλιάδων αιώνων, καλλιέργησε η φύση για να διασφαλίσει τη συνέχεια της ζωής. Για τον πατέρα το παιδί αποτελεί προέκταση της πνευματικής προσωπικότητάς του. Για τη μητέρα το παιδί είναι η προέκταση όχι μόνο της πνευματικής, αλλά κυρίως της φυσικής της προσωπικότητας. Δε γραφόμαστε στα πατρώα αλλά στα μητρά. Και το έμβρυο στη μήτρα μεγαλώνει. Κι ο αδελφός και η αδελφή από τη δελφίδα, την αρχαϊκή ονομασία της μήτρας,

προέρχονται. Με τη γέννηση, η άψεση φυσική κηδεμονία της μάνας με το παιδί διακόπτεται. Υπάρχει όμως η χρυσή γέρφυρα που αναπληρώνει τη φυσική κηδεμονία. Ο θηλασμός. Τα πλεονεκτήματα του μητρικού θηλασμού είναι αναμφισβήτητα και δεν πρόκειται να τα αναπτύξω εδώ.

Η αγκαλιά της

Αλλά αν το παιδί γεννιέται από την κοιλιά της μάνας, άνθρωπος γίνεται στην αγκαλιά της. Τίποτα δεν είναι πιο θεμελιακό στην ειδολογική ολοκλήρωση του ανθρώπου από τη μάνα. Η ωριμοτούς επέδρωσή της είναι αναντικατάστατη, μοναδική. Αυτή επωμίζεται το κάνθιτο βάρος της ανατροφής του παιδιού και τον κύριο ρόλο του φρονέα της οικογενειακής παραδόσης. Είναι αλήθεια ότι στην παιγνιάζαντα και παιδόντα μας η σημερινή μητέρα δεν αισθάνεται την ασφάλεια που είχε η μάνα της παραδοσιακής οικογένειας. Εκείνη χρησιμοποιούσε το ένοστικτο, το μέτρο και το παράδειγμα. Και ήξερε πολύ καλά ότι χωρίς το προσωπικό της παράδειγμα καμιά νουθεσία δεν μπορούσε να πάσει τόπο. Βέβαια, και η σημερινή μάνα έχει ένοστικτο και μέτρο και δεν της λείπει, τις περισσότερες φορές, το παράδειγμα, ο υποδειγματικός τρόπος ζωής. Άλλα συχνά βρίσκονται σε σύγχυση από τις διάφορες παιδαγωγικές θεωρίες, που συνήθως φτάνουν στα αυτιά της παραμυθοφιλένες. Και με το άγχος της μερικές φορές τις διαστρεβλώνει ακόμη περισσότερο. Θα ήθελα να συστήσω, να δίνετε μηχανή σημασία στις θεωρίες και στις λεπτομέρειες της ανατροφής. Σημασία έχει ν' αποφεύγονται τα μεγάλα σφάλματα κι όχι τα μικρά. Και τα μεγάλα σφάλματα προέρχονται από τον τρόπο της ζωής μας, όχι από τις προσπάθειές μας, τις εσφαλμένες έστω, για ν' αναθρέψουμε το παιδί μας.

Μικρά και βραχυχρόνια σφάλματα κάνουμε όλοι. Δεν έχουν διυμενή επέδραση πάνω στο παιδί. Κακώς σας δημιουργούν πλέγματα ενοχής. Η ψυχή του παιδιού ξεχνάει εύκολα και συγχωρεί πάντοτε. Με μια προϋπόθεση όμως. Ότι η αγάπη μας για το παιδί δεν είναι εγωιστική κι ότι το προσωπικό μας παράδειγμα δίνει το μέτρο του ηθικού μας αναστήματος.

Αν ρίξουμε μια ματιά στις φύζες της οικογένειας θα δούμε ότι αυτές χάνονται στα βάθη των αιώνων, εκεί που εξαντλείται η ταξινομική εποπτεία του χρόνου. Οι λόγοι της δημιουργίας της υπήρχαν αναμφισβήτητα ζωτικοί κι ελάχιστα φομαντικοί. Την στήριξαν οι αιμοβιάλες υπηρεσίες των μελών της και γρήγορα έγινε μια αυτοσυνηρρούμενη παραγωγική μονάδα. Η ενδοοικογενειακή, όμως, αιμοβιαύτητα υπηρεσιών άρχισε να κλονίζεται από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης και σιγά σιγά όλο και χαλαρώνει. Η πατριαρχική οικογένεια του παρελθόντος ήταν σχολείο ζωής. Έδινε ασφάλεια και τα μέσα επιβίωσης, όχι μόνο στις καλές αλλά και στις δύσκολες στιγμές του ατόμου. Έδινε νόημα στη ζωή και στη διαιώνισή της. Σ' αυτήν χαλκεύθηκαν οι πρώτες βασικές ηθικές αξίες.

Θεμέλιο της οικογένειας

Η διαλυτική επέδραση που είχε η εποχή μας στην πατριαρχική οικογένεια φωτίζεται από τη θεμελιακή μεταβολή της θέσης της γυναίκας – μητέρας, στην οικογένεια. Χιλιάδες χρόνια ήταν η γυναίκα η σπονδυλική στήλη του σπιτιού. Ήταν σύγχυγος, μητέρα, νοσοκόμια, δασκάλα. Έγνεθε το μιαλλί, ύφαινε το ύφασμα, έκοψε κι έραψε τα ρούχα. Καλλιεργούσε λαχανικά για την κοιζίνα της και φυτά για το φαρμακείο της. Διατηρούσε τις τροφές για τις δύσκολες μέρες του χειμώνα, έριτανχε το σαπούνι και τα κεριά. Ζύμισε, φροντίζε, μαγείρευε, έπλενε. Έκανε χύλια πρόγιματα για την άνεση και την ευτυχία της οικογένειας. Έκανε παιδιά και ήταν περήφανη γι' αυτά. Εργαζόταν σκληρά, ώρες ατελείωτες. Είχε όμως κι ατέμητες αιμοβιές. Ήξερε καλά ότι όχι μόνο την αγαπούσαν αλλά ότι ήταν κι απαραίτητη. Είχε το αίσθημα της δημιουργίας, της επι-

τυχίας και την ανάλωσής της για τους αγαπημένους της.

Είναι περίπου βέβαιο ότι η πατριαρχική οικογένεια δε θ' αναβιώσει. Υπηρέτησε τον άνθρωπο χρήσιμα γι' αμέτρητα χρόνια. Την κοινωνία που άλλαξε, και συνεχώς αλλάζει, δε φαίνεται ικανή να την υπηρετήσει με την αρχική της τουλάχιστον μορφή.

Στις ιστορικές αυτές στιγμές του αναπροσανατολισμού της ελληνικής οικογένειας προς άλλες μορφές κοινωνικής εξέλιξης είναι ζωτικό να μη μεταβληθεί και η μάνα σ' ένα εξίσου ενδοοικογενειακό κατεστημένο με τον πατέρα. Την ιδανική αυτή θέση της, το προνόμιο να επικοινωνεί με τον νου, αλλά κυρίως με την ψυχή του παιδιού της, δεν πρέπει ποτέ να το αλλοτριώσει. Αλίμονο στο ανθρώπινο γένος, αν χαθεί το μητρικό αυτό προνόμιο. Γι' αυτό και σήμερα που ο νέος άνθρωπος αρνείται κάθε αυθεντία, που σ' ένα στάδιο της ξωής του τη συνταυτίζει με τον πατέρα, ο ρόλος της μητέρας δεν είναι απλώς χρήσιμης σημασίας, είναι μιναδικός. Στη μάνα πέιρτε σήμερα ο βαρύς, αλήρος να συντηρήσει τους δεσμούς του νέου με την οικογένεια, δηλαδή με τις ηθικές, πολιτιστικές και εθνικές του ρίζες.

Η παρθένα και η άτεκνη γυναίκα, όση φλόγα κι αν έχουν, μόνο φωτιά μπορούν ν' ανάψουν. Δεν μπορούν να δημιουργήσουν εστία. Ιέρεια της εστίας είναι μόνο η μάνα. Θεά της καρποφρούμιας, η Δήμητρα, η Δημήτωρ. Κι όταν βγαίνει από τον Άδη η κόρη της η Περσεφόνη χαίρεται η Δήμητρα, η φύση αγαλλιάζει, τα πάντα λουλουδίζουν και καρπίζουν, φθάνει η άνοιξη.

Στη μιθολογία, τη συλλογικότερη αυτή μορφή της τέχνης, η γυναίκα έχει σημαντική θέση. Όμως συγκλονιστική θέση έχει μόνο η μάνα. Ο Αγαμέμνων και η Κλυταιμνήστρα ήταν αγαπημένο πραγματικά ζευγάρι. Όταν, ωστόσο, ο πατέρας αποφάσισε να θυσίασε την κόρη του για το καλό της φυλής, η μάνα δε δίστασε να στρέψει εναντίον του τον Αχιλλέα. Κι όταν απέτυχε, ο πόνος της μάνας γιγάντωσε την εκδίκησή της. Ο ερωτής της ο Αίγυσθος δεν ήταν γι' αυτήν πηγή χαράς, αλλά όργανο εκδίκησης, που τελικά την πήρε με τα ίδια της τα χέρια.

Στην τέχνη της αναγέννησης η Μαδόννα κυριαρχεί. Και στη βιζαντινή τέχνη τύποτα δεν ξεπερνάει την ανεπανάληπτη μορφή της μάνας - Παναγίας. Στη λαϊκή παράδοση τύποτα δεν είναι φοβερότερο από την κατάρα της μάνας, που συγκεκριμενοποιεί την τεράστια δύναμη της ηθικής της επιβολής κι εξουσίας. Τι άλλο, παρά την ασύγκριτη δύναμη της πάνω στο παιδί της, τον Θεάνθρωπο, υποδηλώνει το "ταῖς πρεσεδείαις τῆς Θεοτόκου Σῶτερ σῶσιν ἡμάς"; Τη μεσολάβησή της ζητάει ο άνθρωπος για τη σωτηρία του. Κι αυτήν επικαλείται μπροστά στον κίνδυνο. Μάνα μου, Παναγιά μου. Άλλα πως να μην την επικαλεσθεί, όταν ξέρει τι κρύβει η ψυχή κι ο νους της μάνας. Γράφει ο ποιητής:

(...) που να σε κρύψω γιόκα μου
να μη σε βρύσκουν οι κακοί¹
σε ποιά γονιά τ' ωκεανού
σε ποιά κορφή ερημική...

Οι σχέσεις αυτές, οι ακατάλυτες σχέσεις μάνας και παιδιού, προσδιορίζουν τον κυριαρχικό ρόλο της για τη διαμόρφωση μιάς καλύτερης οικογένειας, μιάς καλύτερης γενιάς. Κλίνω ευλαβικά το κεφάλι μου μπρός στη μάνα μου, στη μάνα των παιδιών μου, στην Ελληνίδα μάνα, στη μάνα όπου κι αν βρίσκοταί.

Σ.Σ. Το κείμενο αυτό του καθηγητή της Πανεπιστημίου Ακαδημαϊκού κ. Ν. Ματσανώτη είναι από διάλεξή του για τη γιορτή της μητέρας και περιέχεται στο κλασικό στο είδος του βιβλίο του. "Εμείς και το παιδί μας".

Σπύρος Κ. Μιχόπουλος

ΞΕΝΟΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ ΣΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ

LA CARAVANE.

DE MYCÈNES A NÉMÉE.

**Φωτογραφικές μαρτυρίες
του Fréderick Boissonas
και
περιγραφικές αφηγήσεις
του Daniel Baud - Bouy
για το Ήράκλειο και το Μπότσικα
της Νεμέας**

Στα δύο προηγούμενα τεύχη του “Αίπυτου” παρουσιάσαμε όσα κατέγραψε με το φακό του ο Φρεντ. Μπουασονά και περιέγραψε ο φίλος του Μπώ-Μποβίζ για τη Στυμφαλία, το Φενέο και το Ζεμενό, όπου και έμειναν για μικρό διάστημα.

Από αυτές τις παρουσιάσεις έμειναν έξω για λόγους πληρέστερης έρευνας τα αναφερόμενα στο Ήράκλειο και το Μπότσικα, χωριά της περιοχής της Νεμέας, που σήμερα λέγονται Αρχαία Νεμέα το πρώτο και Αηδόνια το δεύτερο. Και τα δύο αυτά χωριά είναι πλέον πολύ γνωστά, γιατί στην Αρχαία Νεμέα, όπου και ο ναός του Νεμείου Διός, ετελούντο να “Νέμεα”, που εδώ και δυο χρόνια έχουν αναβιώσει και πάλι, και στα Αηδόνια ανακαλύφθηκε τα τελευταία χρόνια ο περιλάλητος Μυκηναϊκός θησαυρός των Αηδονιών.

Στο χώρο αυτό των Αηδονιών, όπου η αρχαιολόγος **Καλλιόπη Κρυστάλλη - Βότση** έκαμε τις ανασκαφές στους εκεί Μυκηναϊκούς τάφους, τοποθετεί και την ομηρική Αραιθυρέα. (Βλέπε σχετικό αφιέρωμα στο περιοδικό “Αίπυτος”, τεύχος 10-12 του έτους 1996).

Με την παρουσίαση αυτή των αναφερομένων στην περιοχή της Νεμέας συμπληρώνεται ο κύκλος των περιηγήσεών τους στην Κορινθία με μια πορεία που άρχισε από τις Μυκήνες, όπως βεβαιώνει η λεζάντα “La caravane, de Mycenes a Nemee” (το καραβάνι από της Μυκήνες προς τη Νεμέα) της φωτογραφίας που επαναλαμβάνεται εδώ από προηγούμενο τεύχος.

Στο Ήράκλειο.

Όπως δείχνουν τα στιγμιότυπα που αποθανάτισε ο Μπουασονά και οι περιγραφές του Μπώ-Μποβίζ, ήταν εποχή θέρους και οι γεωργοί αλώνιζαν. Ας αφήσουμε

όμιως τον ίδιο να μας διηγηθεί τα καθέκαστα μέσα από τα γλαφυρότατα κείμενά του*.

«...Αφήσαμε το ξενοδοχείο της Ωραίας Ελένης του Μενελάου και ύστερα από μια όχι και τόσο κουραστική πορεία φθάσαμε στο χάνι του Ανέστη που βρίσκεται μέσα σε μια συστάδα δένδρων. Ψηλότερα, στο Κορακοβούνι, και σε μικρή απόσταση από το χάνι ήταν η σπηλιά που κατοικούσε ο Λέων της Νεμέας.

Προσχωρήσαμε και από την κορυφή ενός λόφου είδαμε μια πεδιάδα περιτριγυνουμένη από χαμηλά φαλακρά βουνά. Το ψηλότερο ήταν ο Φουκάς. Εδώ δεν ήταν η πόλη Νεμέα αλλά ένα ιερό άλσος, όπου άλλοτε υψώνοταν ένας ναός και πλησίον του υπήρχε το στάδιο δύο που τελούνταν οι αρχαίοι αγώνες.

Από τον λαμπτόρα αυτό ναό του Δία, μιας εξαιρετικής ομορφιάς ναό, όπως λέει ο Πανσανίας, παρ' όλο που είχε καταρρεύσει η σκεπή του όταν τον επισκέφθηκε, δεν απομένουν πια σήμερα παρά τρεις γκρίζες δωρικές κολόνες. Πολύ κοντά είναι και το μικρό χωριό Ηράκλειο και οι χωρικοί αλόνιζαν τα γεννήματά τους. Στο λιθόστρωτο αλώνι τα άλογα και τα γαϊδούρια εκάλπαζαν πλάι πλάι και έφερναν κύκλους πάνω στα θερισμένα στάχνα, ζεμένα στα ντουγένια με τις σιδερένεις λάμες, και οι “γηίοχοι”, άντρες, γυναίκες και παιδιά, στέκονταν επάνω και ωροροπούσαν κρατώντας τα χαλινάρια και σαλάγιζαν τα ζώα με τις φωνές τους και τα μαστίγια.

Στη βάση λοιπόν των τριών αυτών ωραίων και μελαγχολικών κιόνων του αρχαίου ναού που εξειγενίζουν το τοπίο, αυτές οι φωνές και αυτοί οι καλπασμοί μάς έφεραν στο νου τις αρματοδρομίες που γίνονταν εδώ σ' αυτόν το ίδιο τόπο είκοσι τρεις αιώνες πριν.

Την ίδια μέρα στήσαμε της σκηνές μας στο Μπότοικα, ένα χωριό στους πρόποδες του βουνού που μας χώριζε από τη λίμνη της Στυμφαλίας και εκεί περάσαμε τη βραδιά μας...»

* Η απόδοση στα Ελληνικά των γαλλικών κειμένων που αναφέρονται στο Ηράκλειο και το Μπότοικα της Νεμέας έγινε σε ελεύθερη μετάφραση από την κ. Φιφή Λύτινα - Μιχοπούλου.

Στο Μπότσικα

Το χωριό Μπότσικα - Αηδόνια σήμερα, όπως είπαμε, βρίσκεται σε απόσταση πέντε περίπου χιλιομέτρων από την πόλη της Νεμέας. Στο κάτω μέρος, σε μια γραφική τοποθεσία που και σήμερα λέγεται "χάνια", υπήρχαν πράγματι χάνια στο Μπότσικα, δηλαδή πανδοχεία εκείνης της εποχής. Τέτοια πανδοχεία, όπου στάθμευναν για ξεκούραση ή διανυκτέρευση οι ταξιδιώτες, υπήρχαν πολλά στην Πελοπόννησο, συνεπώς και στην Κορινθία, και κυρίως σε σημεία κεντρικών οδικών αρτηριών.

Όμως ο Μπουασσονά σημειώνει ότι σπάνια κατέλυναν σ' αυτά, γιατί οι υπηρεσίες που προσέφεραν ήταν κακής ποιότητας, γι' αυτό και προτιμούσαν να μένουν σε σκηνές που, όπως λέει, κουβαλούσαν πάντα μαζί τους. Έτσι και στο Μπότσικα διανυκτέρευσαν σε σκηνές που βλέουμε στη φωτογραφία να στήνουν κάπου κοντά στα χάνια.

Μια χαρακτηριστική περιγραφή για τα χάνια κάνει και ο Σπυρίδων Παγανέλης στο βιβλίο του "Πέραν του Ισθμού", που πέρασε από εκεί γύρω στα 1880, δηλαδή είκοσι περίπου χρόνια πριν από τον Μπουασσονά, και την οποία θα βρείτε σε επόμενες σελίδες.

Να γυρίσουμε όμως στην περιγραφή του Μπώ-Μποβύ, ο οποίος δεν παραλείπει να πλέξει το εγκώμιο του Έλληνα συντρόφου τους Φύλιτπου. Ήταν λέει ένας σπιρτόζος και εύθυμιος άνθρωπος, που είχε γίνει πλέον φίλος τους και τον χρησιμοποιούσαν ως οδηγό, ξεναγό και διερμηνεά και μοιράζονταν μαζί του τις εμπειρίες και τις περιπέτειες του ταξιδιού. Μαζί τους ήταν και ένας Ελβετός γιατρός, στον οποίο, όπως θα δούμε, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά, χωρίς όμως να σημειώνεται το όνομά του.

Η βραδιά τους εκείνη στο Μπότσικα κύλησε επεισοδιακή. Είχαν γίνει βιαφτίσια στο χωριό και οι Μποτσικιώτες ετοιμάζονταν για γλέντι, όπου και συνέβη ένα σπαρταριστό γεγονός, το οποίο ο ίδιος ο Μπουασσονά περιέγραψε σε επιστολή του που έστειλε σε κάποιο φίλο του στην Ελβετία.

Το περιστατικό αυτό το είχα ακούσει, μικρό παιδί, από τη μάνα μου που ήταν από το Μπότσικα, σαν παλιά ευτράπελη ιστορία του χωριού της και έμεινα κατάπληκτος όταν ίστερα από μισόν και πλέον αιώνα το βρήκα στο κείμενο του λευκώματος "EN GRECE PAR MONTS ET PAR VAUX" (Στην Ελλάδα μέσα από τα βουνά και τα λαγκάδια) του Μπουασ-

σονά, όπου στις σελίδες 40-43 της γαλλικής έκδοσης παρατίθεται η επιστολή του εκείνη.

Ας αφήσουμε όμως καλύτερα να διηγηθεί ο ίδιος το περιστατικό μέσα από την επιστολή του που έστειλε στο φίλο του στην Ελβετία.

«... Όσα συνέβησαν εκείνη τη βραδιά στο Μπότσικα ήταν τόσο ζωντανά και τόσο αληθινά που δε διστάζω να σου τα περιγράψω. Θα σου δώσουμε μια ιδέα για δόσα απρόσοπτα περιουμένουν στην Ελλάδα τον ταξιδιώτη. Φτάσαμε γύρω στις επτάμιση το βράδυ. Στήσαμε τη σκηνή μας κι ενώ άλλαξα τις πλάκες της μιχανής μου μέσα σ' ένα κελάρι, ακούω απέξω τις φωνές των συντρόφων μου ανακατεύμενες με τραγούδια των αγωγατών μου και των χωρικών. Σε λίγο ακούστηκε ένα κλαρίνο να παιζει και ένα νταούλι να το συνοδεύει ρυθμικά. Και μέσα στο πανδαιμόνιο κάποιος φώναξε δυνατά: Ξήτω ο Μπονασσόν! Πετάχτηκα έξω φωνάζοντας κι εγώ ξήτω. Το νιχτερινό θέαμα, αληθινός πίνακας του Ρέμπραντ, με άφησε άναιδο. Δέκα παλικάρια με φοινικανέλλες χόρευαν μέσα σε παφαλήρημα. Το κλαρίνο και το τύμπανο έπαιξαν δυνατά, τα σκυλιά γάργυζαν και όλο το χωριό ήταν στο πόδι. Σε λίγο καταφθάνουν δυο χωροφύλακες κι ο ένας απ' αυτούς πιροβούλιούσε συνεχώς, σχεδόν κάτω από τη μύτη μας. Οι λάμψεις του όπλου του μπερδεύονταν με το ισχνό φως ενός φαναριού που ήταν επάνω στο τραπέζι και μιας λάμπας που κάπνιζε και τρεμόσβητη κρεμασμένη σε κλωνάρι μιας μουριάς.

Τότε ο Φίλιππος, καταχαρούμενος, μου “σφύριξε στ' αυτή”: πρόσεξε τον τρίτο χορευτή. Είναι ένας ληστής! Το κεφάλι του είναι επικηρυγμένο για 5.000 δραχμές, που θα δοθούν σ' όποιον των παραδώσει. Οι χωροφύλακες που ήρθαν τον καταζητούν αλλά δεν τον γνωρίζουν και χορεύουν μαζί του.

Σκεφθείτε με τι μάτια έβλεπα ένα λεβέντη, ένα λυγερόκορμο παλικάρι με βλέμμα σπινθηροβόλο να τραγουδάει και να χορεύει. Είπα το μυστικό στους συντρόφους μου. Η ιδέα ότι οι χωροφύλακες συμπετείχαν επίσημα με πιστολιές στην ευθυμία αυτής της λαϊκής γιορτής και χόρευαν μαζί με το ληστή που καταζητούσαν, αυτή η ιδέα ήταν τόσο κωμική, ευτρόπελη και αστεία που μας έκανε όλους να πνήγουμε ένα τρελό και αβάσταχτο γέλιο.

Εκφράζω εν τούτοις αμφιβολίες, γιατί δεν μπορώ να πιστέψω σε κάτι τέτοιο που μοιάζει περισσότερο με φάρσα. Όμως ο Μπιζάνης με βεβαίωσε στο λόγο της τιμής του ότι γνώριζε προσωπικά το ληστή. Είχε σκοτώσει για λόγους τιμής κάποιον που διέφθειρε την αδελφή του, ήστερα ακολούθησαν και άλλα φονικά και από τις δύο μεριές (βεντέτα), και αυτό το παλικάρι αναγκάστηκε να “βγει στο βουνό”. Κι απόψε είχε έλθει στο Μπότσικα καλεσμένος του Μπιζάνη, σε μια βάφτιση που γινόταν εδώ, και σίγουρος ότι δε θα τον “πουλήσουν”, ανακατεύτηκε στη γιορτή και γλεντούσε μαζί τους.

Ωστόσο οι χοροί, τα τραγούδια, οι φωνές, οι προπόσεις και οι ευχές δημιουργούν μια ατμόφαρμα μαγευτική. Αδελφοποιούνται, αγκαλιάζονται, τσουγκρίζουν τα ποτήρια, τα σπάνε. Τσουγκρίζω κι εγώ με το ληστή και τους χωροφύλακες και οι σύντροφοί μου χοροπηδούν από τη χαρά τους. Και τότε ο γιατρός δεν κρατιέται. Ορμάει μέσα στον κύκλο και χορεύοντας αποκαλύπτεται αμέσως ένας δαιμόνιος χορευτής.

Ο διονυσιακός οίστρος που τον κυριεύει, τον παρασύρει και τον κάνει να πηδάει ψηλά, να στροβιλίζεται, να λυγίζει, να τεντώνεται. Πάλλεται σαν ελατήριο, περιστρέφεται, γλιστράει, καλπάζει, παφαληρεί. Χορεύει φαραντόλα. (*il farandole*)

Τα παλικάρια θαμμάζουν τα απίθανα “ανδραγαθήματα” αυτού του Ελβετού γιατρού που δεν μπορεί πλέον να κρατηθεί και ασθμαίνοντας δίνει τα χέρια του στο ληστή. Και τότε ξεσπάει ένας κεραυνός από χειροκροτήματα κι ένα ξεφωνητό από την έκσταση ολόκλη-

ρου του χωριού. Παλικάρια, ληστές, χωροφύλακες, όλοι τους θέλουν να τον αγκαλιάσουν και να τσουγκρίσουν το ποτήρι τους μαζί του.

Είναι περίπου μεσάννυχτα. Τα ποτήρια είναι άδεια, τα λαρύγγια άφωνα και στεγνά και πηγαίνουμε να κοιμηθούμε. Τι ύπνος! Σκέψτομα: Όλος αυτός ο λαός, ο νησιώτικος και ο στεριανός, ο φαράς της Αίγινας, ο αρχότης της Αργολίδας, ο βοσκός του Χελμού και του Παρνασσού, όλος αυτός ο λαός έχει ένα πνεύμα θαυμαστής προσήνειας και ένα πολύ δυνατό και ασύγαστο πάθος για την ελευθερία. Λατρεύει βαθιά το παρελθόν του, την ιστορία του και είναι πολύ δυνατό το δέσμο του με τις παμπάλαιες, τις αρχαίες συνήθειές του...”

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι μαρτυρίες και οι αφηγήσεις του Μπουασσονά μ' έφεραν πολλά χρόνια πίσω, στα γυμνασιακά, που τα πέρασα στη Νεμέα. Συμμαθητής μου και φίλος μου από τα χρόνια εκείνα ο Θανάσης Παπαϊωάννου από το Ηράκλειο της Νεμέας - έτσι το λέγανε τότε το χωριό του - κάτι παραπάνω ξέρει σήμερα από μας τους άλλους για “τον αμπελώνος τους βότρυνες” και για το “νεμεάτικο” που ο Αργείος ποιητής Στέφανος Δάφνης το τραγουδάει σ' αυτό τον το ποίημα. Ο “Αίπυτος” και ο “μπάρμπα” - Σπύρος του το αφιερώνει. **“Ψυχής ιατρείον”** “μπάρμπα”- Θανάση.

Σ.Κ.Μ.

Ψυχής ιατρείον

Γυναίκα, λέω να βάλουμε κ' ένα βαρέλι με κρασί,
που το χειμώνα θάρχωνται κ' οι φίλοι μας να πιούνε!
Στο υπόγειο νάν το βάλουμε, με τη δροσιά την περισσή,
νάναι από κέδρο οι ντούγιες του και να μοσκοβίολούνε!

Απ' τη Νεμέα θα φέρουμε μούστο θυμώδη και ξανθό,
σαν το λιοντάρι του Ήρακλή, που θάχη την ορμή του!
Ανήμερα τ' άι- Δημητρού - και με τον άγιο βοηθό-
θ' ανοίξουμε τον πεύρο του να πιούμε την ψυχή του!

Τη νύχτα - που τα κούτσουρα θα καιν στο παραγώνι,
τα κάστανα θα ψήνωνται στη θράκα - από τη χώρα,
με ρούχα ογρά, που θα μωρίζουν άνεμο και χιόνι,
θάρχονται οι φίλοι μας πιστοί, καλόβολοι όπως τώρα.

Μέσα στο σπίτι το ζεστό θα λάμπουν τα ποτήρια,
τα λόγια θάναι της καρδιάς και της φιλίας σπονδές,
και γύρω, πίσω απ' τα κλειστά του κήπου παραθύρια,
βουβοί οι θεοί μας θ' αγρυπνούν με τις σκιές...

Γι' αυτό σου λέω να βάλουμε κ' ένα βαρέλι με κρασί,
γλυκόπιοτο, αρετσίνωτο, φερμένο απ' τη Νεμέα,
για το χειμώνα το σκληρό, πούρχεται φέρνοντας μαζί¹
την πίκρα, την ανάμνηση και την κακήν ιδέα.

Στέφανος Δάφνης

Τα χάνια

Ο Σπύρος Παγανέλης, Έλληνας περιηγητής και συγγραφέας του περασμάτων αιώνα, πέρασε κάποτε από τη Νεμέα πορευόμενος προς Στυμφαλία και Φενεό. Προφανώς διανυκτέρευσε σε κάποιο από τα χάνια στο Μπότσικα και την εμπειρία του εκείνη καταγράφει σε λόγια γλώσσα στο κεφάλαιο “ΣΤΥΜΦΑΛΙΑ” του βιβλίου του που έχει τίτλο “ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΙΣΘΜΟΥ” και που εκδόθηκε το 1891. Επειδή η περιγραφή αυτή έχει κάποια σχέση, ή μάλλον, συμπληρώνει κατά κάποιο τρόπο τα προηγούμενα κείμενα του Μπώ-Μποβύ και του Μπουνασσονά, την παρεθέτω πλαισιωμένη με μια χαρακτηριστική φωτογραφία του Μπουνασσονά, όπου εικονίζεται ένα χάνι όχι στο Μπότσικα αλλά σε κάποιο δρόμο προς τη Σπάρτη. Το υπόλοιπο κείμενο του Παγανέλη, που αναφέρεται στη Στυμφαλία, θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος.

Σ.Κ.Μ.

«...Αφήκα τήν Νεμέαν. Διά τῆς ἀμπελοφύτου νεμεατικῆς πεδιάδος ἔχώρησα πρός δυσμάς, διευθυνόμενος πρός τήν Στυμφαλίαν. Δεξιόθεν ἔβλεπον τάς θέσεις καὶ τοὺς γηλόφους, ὅπου ἡ ἡ ἀρχαία Φλιοῦς. Ξηρα ἦσαν τά ύψωματα, ἔνθα ἐφύοντό ποτε τα ὥραῖα καὶ ιερά κυπαρίσσινα ἄλση, ἐκ δέ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἡβῆς καὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔτι οὐδέν ἡδυνάμην πόρρωθεν νά διακρίνω, καὶ καθ' ἦσσονα λόγον τό μαντεῖον τοῦ Ἀμφιαράου μετά τοῦ “Ομφαλοῦ” τῆς Πελοποννήσου, ὃν οἱ Φλιάσιοι, αὐθαιρέτως πως, ἔθετον εἰς τήν χώραν των.

Διαβάντες τόν Ἀσωπόν, τό ὕδωρ καὶ αἱ ὅχθαι τοῦ δποίου οὐδαμῶς ανταποκρίνονται εἰς τήν φήμην του, ἐτράπημεν πρός το χωρίον Μπότσικα καὶ το διμώνυμον χάνιον. Οἱ ταξιδεύοντες τό ἐσωτερικόν τῆς Ἐλλάδος ποιούνται συνεχώς μνείαν τῆς λέξεως ταύτης καὶ δικαίως διότι δεν υπάρχει δόδος χωρίς χάνιον, οὔτε δόδοιπόρος μή σταματῶν παρ' αὐτό.

Τό χάνιον είναι τό ἐντροφήμα τοῦ ἀγωγιάτου καὶ ὁ πολικός ἀστήρ, πρός ὃν διαιρκῶς στρέφεται τό πνεῦμά του κατά τήν δοδοιπορίαν. Τό χάνιον είναι υυνήθως καλύβη τις ἡ ἡρειπιωμένος λίθινος οἰκίσκος, μέ φρέαρ ἡ κρήνην καὶ ἐνίοτε μέ τινα δένδρα. Ἐάν διμως τό “χάνι” ἐξωτερικῶς οὐδέν παρουσιάζῃ τό περιέργον, ἐσωτερικῶς είναι ἀξιοπερίεργον. Ἐντός αὐτοῦ συναγελάζονται ζῷα μικρά μετά μεγάλων καὶ ἔντομα ποικίλα ίδιαιτέρων τρέφοντα συμπάθειαν πρός τό ανθρώπινον αἷμα. Τό χάνιον είναι ἡ κιβωτός τοῦ Νῶε, ἐν ἡ Νῶε μέν είναι ὁ χαντζῆς, πληθυσμός δέ τῆς κιβωτοῦ ἡ σύζυγος μετά τῶν τέκνων τοῦ χαντζῆ καὶ τά παντοῖα τετράποδα, πτερωτά δίποδα καὶ πολύποδα, ἀφ' ὧν οἰκίζεται ἀφθόνως τό χάνι. Ἐντός τοῦ χανίου ἰσοπεδούνται, ἐν τελείᾳ δημοκρατικῇ ἴσοτητι, τά ἀνομοιότατα εἶδη. Ἐκεῖ ὑπάρχουσι πρός τούτοις καφές καὶ μαστίχα καὶ λουκοῦμι· περί ποιότητος δέν πρέπει νά ἐξετάξῃ τις, διότι περί τοῦ χανίου δύναται νά λελεχθῇ τό “τρῶγε καὶ μή ἐρεύνα”. Εἰσέρχεσθε εἰς τό χάνι καθ' ἦν ὥραν ὁ χαντζῆς πεταλώνει ἀδάμαστον ἡμίονον, ἀπειλοῦσαν νά θραύση τούς δόδόντας τοῦ χαντζῆ διά κρατεροῦ λακτίσματος. Ὁ ἀγωγιάτης σφίγγει ἵσχυρῶς τάς σιαγόνας καὶ τά χείλη τοῦ ὑποξυγίου παροτρύνων διά θρηνώδους φωνῆς τό ζῆρον νά ἡρεμῇ. Ἡ

“Αν και φτωχό,
αυτό το χάνι στο
δρόμο προς τη
Σπάρτη δίνει
στον ταξιδιώτη
την εικασία
για ένα ποτήρι
κρασί ενώ
ο γαιδιαρός
του πέρνει
κι εκείνος μια
μπουκάλια φαῦ.”
χράφει η λεξάντα
στην Αγγλική
έρδοση
του λευκώματος

ἐκφώνησις αὗτη εἶναι, φραίνεται, ἀλεξιτήριον κατά τοῦ κινδύνου τοῦ χαντζῆ, ὅστις παροριᾷ διαφράξ τὸν ἀγωγιάτην νά προσέχῃ, ἐνῷ ἐκτελεῖ ἐμβούλως τὴν ἀνατεθείσαν αὐτῷ πεταλωτικήν λειτουργίαν. Έάν τὴν στιγμὴν ἔκείνην ὁ ἄρτι καταφθάσει δδοιπόρος ζητήσῃ μαστίχα ἢ λουκοῦμι, ὁ χαντζῆς ἀποθέτει τὴν ὄπλην τοῦ ζώου καὶ διά τὴν ἵδιων ἀκαθάρτων χειρῶν λαμβάνει τό λουκοῦμι, ὅπερ ὁ ἀπρόσεκτος δδοιπόρος τρέχει τὸν κίνδυνον νά καταπίῃ. Ἐν τῷ χανίῳ παρελαύνουσι πάντα τὰ γένη καὶ εἰδη καὶ πρότον ὁ χαντζῆς τασσόμενος εἰς τὰ δίποδα ἀπτερα. Είτα τά πτερωτά, κότται, κλῶσσαι μέ τοὺς νεοσσούς, χῆνες, νῆσσαι, περιστεραί. Τά τετράποδα ὀκολούθως κόνικλοι, ἵπποι, ἡμίονοι, ὄνοι, βόες. Είτα σκύλοι, γάτται, καὶ εἴ τι ἄλλο κατοικίδιον.

Πάντα ταῦτα ἀναμίξ. Ἐπί τῆς τραπέζης εἶναι αἱ φιάλαι τῶν πνευματωδῶν”, ποτῶν καὶ παρ’ αὐτάς “τό κουτί μέ τά λουκούμια”. Ὁρυζα, γλυκάνισον, ἐνίοτε σάπων, πυρεία, σπάγγος, κρόμμια, τσηρώτο συμφύρονται περαιτέρω. Ἀναρτῶνται καὶ κουλοῦραι ἀρχαίαι ὅσον ἡ Δήμητρα καὶ τοσοῦτον σκληραί, ὥστε δῆλα τά λακτίσματα δλων τῶν ἡμιόνων ὅμοι νά μή δύνανται νά τάς θραύσωσιν. Ἐπί τοῦ ἑδάφους πέταλα καὶ ἥλοι, ἐπί τῆς ἐστίας ἔνδια καπνίζοντα καὶ λέβητης μικρός, ἀμφιβόλως κεκασσιτερωμένος, ἐπί δέ τῆς ἀτμοσφαιρίδας τοῦ Χανίου ὁσμή δυσπροσδιόριστος, πάσης ἀναλισεως καὶ πάσης κατατάξεως ὑπερτέρα...”

Στυρίδων Παγανέλης

Ξένια Χρυσάφη – Ζωγράφου

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΣΤΗΝ
ΚΟΡΙΝΘΙΑ

Οι πύργοι της Κορινθίας

Εικ. 1

Οι πύργοι της Κορινθίας είναι από τα λιγοστά σωζόμενα και σχεδόν κατεστραμμένα και αλλοιωμένα κτίρια, που ξεχωρίζουν με την αυτοδύναμη αρχιτεκτονική τους.

Πρόκειται για μοναχικές οχυρωμένες κατοικίες με φρουριακά στοιχεία στη λειτουργία και στη μορφή τους, για την άμυνα και προστασία από τις επιδρομές κυρίως των πειρατών¹ και από τα πολεμικά γεγονότα.

Οι ιδιοκτήτες τους σπάνια ήταν Έλληνες στους οποίους είχαν παραχωρηθεί ειδικά προνόμια και συνήθως Τούρκοι γαιοκτήμονες. Ο περιηγητής Bernard Randolph² περιγράφει πολύ χαρακτηριστικά τους πύργους. Αναφερόμενος στους Τούρκους του Μοριά, σημειώνει ότι "μέσα στ' αγροκτήματα τους έχουν κτίσει πύργους 9 μέτρων με την πόρτα τρία μέτρα πάνω από την επιφάνεια του εδάφους. Απέναντι απ' αυτή σ' απόσταση τριών μέτρων υπάρχει ένας τοίχος με σκαλοπάτια,όπου μια κινητή γέφυρα ενώνει τον τοίχο με το κατώφλι της πύλης του πύργου, και κάθε βράδυ από τον τρόβο των πειρατών ανυψώνεται η γέφυρα".

Αρκετοί είναι οι περιηγητές που αναφέρουν πύργους στη Μοσιά³, στο Κούτο⁴, στο Καμάρο⁵,

1. O B. Randolph (*K. Σμόπουλος*, *Op. cit.*, τόμ. A', 683) πληροφορεί ότι η Κόρινθος μαστίζεται από τις επιδρομές των πειρατών. Τα καλοκαίρια καταφέννονται με τα μπριγιαντίνα τους στον Ισθμό, για λαριγκαργία και αρπαγή ανθρώπων. Γι' αυτό οι κάτοικοι καταφέγγουν κατά τους θερινούς μεσημέριους στον Ακρόπολινθο.

2. K. Σμόπουλος, *op. cit.*, τόμ. A', 684.

3. O Leake που ταξίδεψε στη Φενεόδ αναφέρει πως στη Μοσιά, σ' ένα τοιφλό που ανήκε στο Νοιφίμπετη της Κορινθίου και απαριέδτων από 20-30 οπέτια, είδε ένα λευκό πύργο. Την πληροφορία αυτή αναφέρονται κι άλλοι περιηγητές. Ο πύργος αυτός αναγράφεται σε χωρογραφικό πίνακα του I. Σφηκόπουλον σαν πύργος του κινητού Νycholas Moché. Βρισκόταν στη θέση του σημερινού χωριού Μεσούνο και η Μοσιά πήρε τ' όνομά της από τον ομώνυμο πάροχο, Βλ. T. Μπονγκόνου - Φενεάτη, "Η Φενεόδ ανά τους αιώνες" Τομ. B., σ. 47, 48.

4. O A. Μηλιαράκης (*Οικογένεια Μεμονών*, Αθήνα 1902, 83) αναφέρει ότι στον Κούτο υπήρχε πύργος ερειπωμένος. Ερείπια πύργου στον Κούτο σώζονται μέχρι σήμερα.

5. Ludwig salvator, *Eine spazierfahrt im golfē von Korinth*, ἔκδ. Διον. Καραβίας, Αθήνα 1983, 217.

στο Σοφικό⁶ κ.α. ενώ σ' απεικονίσεις της Κορίνθου διακρίνονται πυργοειδή κτίσματα⁷. Μέχρι σήμερα άλλωστε στο νομό υπάρχουν τοπωνύμια που πήραν την ονομασία τους από τους πύργους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το χωριό Πύργος του πρόην δήμου Εβροστίνας καθώς και οι Αγ. Θεόδωροι, που παλιότερα ονομάζονταν "Κουλαντζίκι"⁸ από τη λέξη κουλέδες ή κουλάδες⁹, όπως ήταν γνωστοί οι πύργοι που μόνο ερείπια τους σώζονται.

Τους πύργους, ανάλογα με το σχήμα κάτωψης τους, μπορούμε να τους διακρίνουμε σε τρεις κατηγορίες: σε σχήμα κυκλικό, σε σχήμα περίποιον τετράγωνο και σε σχήμα του (Τ).

Παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας αποτελεί ο μοναδικός σωζόμενος στην Κορινθία πύργος στη Δροσοπηγή¹⁰ (Μπάσι) (Εικ. 1). Χτίστηκε για να ελέγχει το δρόμο από Ταρσό – Φενέο – Στυμφαλία. Είναι διώροφος με πάχος τοίχου 2,8 μέτρων και το ισόγειο στερείται παραθύρων, έχει δύοις αεραγωγούς που μιούζουν με πολεμίστρες. Το εσωτερικό του ισογείου έχει δομηθεί κατά το ισόδομον με ορθογωνισμένους πορολίδους και τούβλα – κεραμίδια στους αρμούς και στη βάση σχηματίζει χαμηλή προεξοχή της λιθοδομής που χρησίμευε και ως κάθισμα. Ο επάνω όροφος σήμερα είναι κατεστραμμένος. Οι δύο όροφοι συγκοινωνούσιν με άνοιγμα στην οροφή του ισογείου και η ίδρευση εξασφαλίζοταν από κυλινδρική δεξαμενή που υπάρχει δεξιά του διερχομένου την είσοδο, στο ευωτερικό του τοίχου του Πύργου. Εξωτερικώς η δόμηση είναι ισόδομος με πλακοειδές σχεδόν ακατέργαστους λίθους, γνώριμη τουχακή τουχοδομία.

Παραδείγματα της δεύτερης κατηγορίας, σήμερα βρίσκονται σε κατάσταση ερειπίων, και στοιχεία γι' αυτούς έχουμε κυρίως από τις πηγές. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί ο κατεστραμμένος πύργος που εικονίζεται σε σχέδιο του ταξιδιώτη Th. Du Moncel στην κάτω πόλη της Κορίνθου (εικ. 2). Συγχρόνια οι πύργοι αυτοί είχαν ισόγειο και διο όροφους. Ανοίγματα στο ισόγειο δεν υπάρχουν παρά μόνο μικρές πολεμίστρες. Η είσοδος, που από πάνω της είχε συνήθως καταχύστρα, βρισκόταν στον όροφο και επικοινωνούσε εξωτερικά με μια χτιστή σ' απόσταση από

Εικ. 2

6. α) O Leake αναφέρει πως εκτός από τη Μοσιά ιπτήχε ένας άλλος πύργος, ενώπιον μιλι βιοφεύτερα, στην πλαγιά του βίουνού και διο άλλοι μικρότεροι, ακόμα μικρότερα, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες. Βλ. T. Μπουγιούκον - Φενάτη, Op. cit., 47.

β) Ο Ανδρός Νοταράς έχτισε στην Κάτω Συνοικία Τρυπάλων μεγάλο πύργο. Βλ. Στ. Κουτίβα, Οι διο Αγιοι Νοταράδες των Τρυπάλων Κορινθίας, έπο. Συλλόγον Ανεγέρσας Ναού Αγ. Γερασίμου, χτ., χ.χ., 45.) Λεύκινα κατεστραμμένων πύργων υπάρχουν στην Αρχαία Κόρινθο (παλάτια των Κιαφιώλ), στον Κούτο, στο Ζάρακα Στυμφαλίας (Φυάγκο Μοναστήρι των Κιατοερκανών) κ.α.

7. Σύμφωνα με προφίλικες πληροφορίες κατοικών της Αρχαίας Κόρινθου, η οικογένεια των Ρέντηδων κατοικούσε σε πύργο στην περιοχή που σήμερα ονομάζεται Ρενταΐκα.

8. Δ. Πόλλας, "Οδοιπορικό Γερασίμου", Κορινθιακή Πρωτοχρονιά, 1960.

9. Σε πολλά μέρη των Βαλκανίων συναντούμε τους πύργους αυτούς από το 10ο μέχρι το 19ο περίπου αιώνα, που τους ονομάζουν "Κούλες", "Κούλιες" ή "Κούλάδες" Βλ. N. Μουτσόποιλον, Μακεδονική Αρχιτεκτονική, Συμβολή εις την Μελέτην της Ελληνικής Οικίας, (β' κύκλος), Θεσσαλονίκη 1971, 30.

10. Ιστορική και αρχαιολογική περιγραφή των πύργων Μπασίδων κάνει ο Ιωάννης E. Πέπλας στο βιβλίο "Μεσαίωνικές Στλίδες της Κορινθίας και Μορέως" (οελ. 190) και στο περιοδικό "Αίπυτος" (τ. 6-7 οελ. 159).

Εικ. 3

τον τούχο σκάλα¹¹. Παρόμιοις πύργος φαίνεται πως ήταν του Λυκούργου Φραντζή στα Τρίκαλα Κορινθίας, κατεστραμμένος και αλλοιωμένος σήμερα. Οι χώροι στον τελευταίο δρόφο χρησίμευαν για κατοικία και άλλοτε μόνο γι' αμυντικούς λόγους και παρατηρητήρια. Ενδιαφέρον παράδειγμα πύργου – παρατηρητήριου είναι ο σωζόμενος σήμερα πύργος στη νότια κορυφή του κάστρου του Ακροκόρων (εικ. 3). Ο πύργος αυτός, αρχετά κατεστραμμένος σήμερα, παρουσιάζει ενδιαφέρουσες ιδιομορφίες κατασκευαστικά. Αποτελείται από το μοναδικό του χώρο, όπου βρίσκεται και η είνοδός του, στο δώμα. Εξωτερικά στη ΝΑ πλευρά διατηρούνται υπολείμματα της κυριακής προεξοχής, "κλουβί", που συχνά υπήρχε στις γωνίες γι' αμυντικούς λόγους. Γύρω του διαφοριώνεται μικρός περίβολος ο οποίος εντάσσεται στο ευρύτερο σχέδιο άμυνας του φρουρίου.

Της τρίτης κατηγορίας παραδείγματα

πύργων, σε σχήμα Τ, σώζονται δυο σήμερα, οι οποίοι έχουν αρχίσει να καταρρέουν. Ο ένας βρίσκεται στη Σικιά και είναι ο πύργος των Σγουραίων (σήμερα Μεταξά) που αρχικά ανήκε, κατά προφορικές μαρτυρίες, στον Κιαμήλ μπέη. Πρόκειται για ένα μικρό κτίσμα, ισόγειο και δροφοριο, που έχει υποστεί πολλές επεμβάσεις σήμερα. Χαρακτηριστικά της μορφής του είναι τα μικρά τοξωτά ανοίγματα που υπήρχαν μόνο στον δρόφο και η λιθοδομή στις στενές πλευρές, δύο τονίζεται ο άξονας με τη διακοσμητική προεξοχή του τζακιού.

Αλλά το πιο χαρακτηριστικό και επιβλητικό παράδειγμα πύργου στην Κορινθία είναι ο πύργος των Μαμιωνάδων¹², πύργος Κορδή σήμερα, στο χωριό Πύργος. (εικ. 4) Ο πύργος αυτός χτίστηκε στα τέλη του 17ου αιώνα¹³ και έχει πολλές οικοδομικές φάσεις. Χαρακτηριστική είναι η αρχή της συμψετός που υπάρχει τόσο στην κάτοψη όσο και στις όψεις του. Αποτελείται από ισόγειο και δυο ορόφους. Στο ισόγειο τρέις θολωτοί χώροι χρησιμοποιούνταν για αποθήκες. Ανοίγματα δεν υπήρχαν παρά μόνον μικρές πολεμίστρες και μια πόρτα στον άξονα περίπου. Η πόρτα αυτή, όπως και η κήλια είσοδος στον δρόφο, προστατεύονταν εξωτερικά μέσω μιας ξύλινης κινητής σκάλας και στη συνέχεια με μια πέτρινη κτιστή στην αλληλοτομία θόλου και τούχου. Όταν αποσυρόταν η ξύλινη σκάλα απομινωνόταν το ισόγειο από τον δρόφο.

11. O.B. Randolph (K. Σμιόποντλος, Op., cit., τόμ. A', 684) αναφέρει ότι μερικοί πύργοι έχουν μόνο μια σκάλα που ανατίθεται τη νήστα στο εσωτερικό.

12. Ο.Α. Μηλιαράκης (op. cit., 80) γράφει ότι δύο Μαμιωνάδες υπήρχεσαν στη σημερινή ισημερία της Βενετίας έφηραν από την Κόρινθο και συμπλοκώθηκαν με τα ενετικά ίθη και τη γλώσσα. Όσοι απέμειναν υπέψυχαν στον τοντούκο ζυγό, αλλά διαστήθησαν τα ελληνικά ίθη και έθυμα, τον πλούτο τους και την τοπική υπεροχή και δύναμη.

13. Ο.Α. Μηλιαράκης (op. cit., 81) αναφέρει: "Ο Γεωργάκης Μαμιωνάς γιος του Ρόδη έμενε στο χωριό Πύργος κατοικών στον πάγκο του τον οποίο έκτισε επί Ενετοκρατίας".

Στον όροφο ο διαχωρισμός των χώρων ήταν όμοιος μ' αυτόν του ισογείου. Οι πλάγιοι χώροι, που ήταν μεγαλύτεροι, χρησίμευναν για τη διαιφλονή της οικογένειας, το καλό δωμάτιο και μαγειρείο, και είχαν αντίστοχα από ένα τζάκι. Στο μεσαίο χώρο, αντιδιαιμετρικά από την κύρια είσοδο, ένα μικρό άνοιγμα οδηγεί σ' ένα μικρό χώρο που προεξέχει αξονικά από τον κοριδό του υπόλοιπου κτίσματος. Ο χώρος αυτός, που καλυπτόταν με δώματα, χρησίμευε για παρατηρητήριο¹⁴ και είχε μικρά ανοίγματα στις πλευρές του. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον μορφολογικά στοιχείο αποτελεί το τέσο που σχηματίζεται εξωτερικά στην πρόσοψη του χώρου αυτού και θυμίζει την Ενετοκρατία.

Μια ξύλινη σκάλα οδηγεί στο β' όροφο. Ο β' όροφος είναι μεταγενέστερα επισκευασμένος και διαμορφωμένος με πολλές οικοδομικές φάσεις και καλύπτεται με στέγη. Τα χαρακτηριστικά ίχνη που υπάρχουν σήμερα φανερώνονται ότι κάποτε υπήρχε στη ΒΑ πλευρά του ξύλινος εξώστης¹⁵ και μέρος του εξωτερικού τούχου ήταν από τσατμά, κατασκευή που προφανάς μιμείται την αντίστοιχη κατασκευή που συνηθίζόταν στον τελευταίο όροφο των αρχοντικών. Ο όροφος αυτός αποτελείται από τέσσερα δωμάτια διαμονής με κοινό διάδρομο, ο οποίος οδηγεί απόντα προχειροφτιαγμένο και πολύ μεταγενέστερο άνοιγμα στο δώμα του παρατηρητηρίου, που πων λόγια χρόνια ήταν διαμορφωμένο σε σκεπαστή βεράντα.

Εσωτερικά ο πύργος χαρακτηρίζεται από λιτότητα. Μια κάποια προσπάθεια διακόσμησης υπάρχει στο καλό δωμάτιο, στον όροφο, μ' απλά σκαλίσματα στα φύλλα των ντουλαπιών, στην πόρτα, στο ταβάνι, που όμως δεν κάνουν την εικόνα του λιγότερο αισθητή. Το κτίριο έχει από χρόνια εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες του και έχουν αφαιρεθεί δύο πράγματα είχαν διασωθεί από διάφορα πολεμικά γεγονότα. Σήμερα έχει αρχίσει να καταρρέει. Ο πύργος περιλαμβανει και άλλα βιοηθητικά προστιθύματα καθώς και μια τοξική βρύση που σώζεται μέχρι σήμερα. Παρόλες τις νεωτερικές επεμβάσεις που έχει κατά καιρούς υποστεί (πόρτα στο ισόγειο στην Α πλευρά, εξώστης στον όροφο, πρόσθια κτίσματα, αποχωρητήρια κ.α.), που έχουν αλλοιώσει την εξωτερική του μορφή, εξακολούθει να διατηρεί την επιβλητικότητά του και ν' αποτελεί ένα ενδιαφέρον κτίσμα από ιστορική και μορφολογική πλευρά.

Εικ. 4

14. Πολλές φορές στο οπέτι προσωριτάται ένας πύργος που διευκόλυνε την άμινα. Λεν αποκλείεται ο πύργος (είτε σαν δευτερεύον στοιχείο είτε σαν ιδέα διαπλάνης των λόιου των οπίτου) να σχετίζεται με τους τρόπους που έφεραν οι Φράγκοι καταστήμένους στον τόπο. Βλ. X. Μπούρα, "Βιέναντινές κατοικίες", ορ. cīt., 46.

15. Στα πινγοειδή κατασκευάσματα των 17ου και 19ου αιώνων, στον αιώνατο όροφο εμφανίζεται εξώστης, χαρακτ.

Σ.Σ. Το κείμενο αυτό της χ. Χρυσάφη είναι από το τεύχος "ΚΟΡΙΝΘΙΑ της αειράς "Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική" του Εκδοτικού οίκου "ΜΕΛΙΣΣΑ".

Δημήτριος Ν. Λύρας

Φενεάτικοι θρύλοι και παραδόσεις

Ορισμένα παλαιά γεγονότα στους μεταγενέστερους καιρούς ο λαός τα άγγιξε με μια υπέρμετρη φαντασία αναγάγοντας πολλές φορές τους συντελεστές τους στη σφαίρα του υπερφυσικού. Οι διηγήσεις που έπλασε για τούτα διαμορφώθηκαν με βάση τις δοξασίες, τους πόθους και τις ελπίδες του. Αυτά τα συνέδεσε με ορισμένους τόπους, συνήθως ιστορικούς, και τα συχέτισε με όντα, ανθρώπινα ή μη, εκπληκτικής δύναμης και αντοχής. Η ενέργειά τους πολλές φορές ξεπερνούσε και τα όρια του φυσικού χώρου. Εκείνες οι διηγήσεις που τις δέχτηκε σαν αληθινές αποτελούν τις παραδόσεις και τους θρύλους του, με την εξειδικευμένη του όρου έννοια, και είναι πάμπολλες για κάθε Ελληνική περιοχή.

Κι εγώ καθώς αναφέρομαι στη Φενεάτικη γη, που έχει ένα πλούσιο ιστορικό παρελθόν από τη μυθική ακόμη εποχή, θα παραθέσω μερικούς από τους θρύλους της, που κυκλοφορούσαν παλαιότερα από στόμα σε στόμα μεταξύ των γεροντότερων. Τα περισσότερα από εκείνα τα παραδομένα ή θρυλούμενα είναι ελάχιστα γνωστά στη νεώτερη γενεά, που ζει σήμερα στην παραπάνω περιοχή. Για τούτο η συλλογή τους σ' αυτές τις λίγες σελίδες αποβλέπει στο να μην επικαλυφθούν και τούτα από την αιθάλη της συντελούμενης πολιτισμικής μας αλλοτρίωσης, που συσσωρεύεται και μαυρίζει τα πάντα. Κι ακόμη για να μη παρασυρθούν στη δίνη της λησμονιάς και χαθούν τελείως μαζί με τη γενεά αυτή εκείνη την τελευταία, που τα εντερονίστηκε και τα διαφύλαξε.

Αρκετοί από εκείνους τους θρύλους έχουν τόπο αναφοράς το Παλιοχώρι δηλαδή τον παλαιό Ταρσό, που σύμφωνα με τις πενιχρές ιστορικές μαρτυρίες ήταν κάποτε σπουδαίο βιζαντινό πόλισμα. Διατηρήθηκε φθάνοντας στους νεώτερους χρόνους και πέρασε στη φαντασία των ντόπιων, περισσότερο λόγω της αντίστασης των κατοίκων του στον Τούρκο εισβολέα στο φερδώνυμο κάστρο, παρά σαν χώρος δημιουργίας και ευμάρειας είτε στους βιζαντινούς είτε στους κατοπινούς δύστυχους αιώνες της σκλαβιάς. Υπάρχουν ακόμη παραδόσεις που αναφέρονται στη λίμνη Φενεού, καθώς και πάρα πολλές άλλες που σχετίζονται με μεταφυσικά φαινόμενα και ξεκινούν από θρησκευτικές δοξασίες, που εμπεριέχουν κατάλοιπα του παγανισμού σε συνδυασμό με νεώτερες χριστιανικές αντιλήψεις.

Στην ενδεικτική καταγραφή ορισμένων από εκείνες τις Φενεάτικες παραδόσεις, θέλω να τονίσω ότι κάθε απόπειρα αξιολόγησης και ερμηνείας τους, όπως συμβαίνει γενικά με όλες τις παραδόσεις του Ελληνικού λαού, πρέπει να στηριχτεί στις παρακάτω παρατηρήσεις: Κατά πρώτον πολλές απ' αυτές βρίσκονται στο πιο πρωτόγονο επίπεδο, όπου τα κακοποιά πνεύματα της φύσης (νεράιδες κ.λ.π.) μόλις και μετά βίας μπορούν να συμπεριληφθούν στη χριστιανική θεώρηση των πραγμάτων. Κατά δεύτερο λόγο μερικές άλλες είναι φανερό ότι έχουν προκύψει ή διαμορφωθεί μέσα από τους παλαιούς βίους των Αγίων, που ήσαν γεμάτοι από αναφορές σε δαίμονες που στοίχειωναν στην ύπαιθρο. Η ευρύτατη ανάγνωση των βίων εκείνων στις συνάξεις των ανθρώπων των παλαιών κοινωνιών εξήπτη τη φαντασία τους μέσα στα περιορισμένα πλαίσια των αντιλήψεων, που είχαν για τη θεότητα,

τη ζωή και τον κόσμο. Έτσι με την προσέγγιση τούτη μπορούμε να πούμε ότι ενισχύεται η άποψη της δημιουργίας ανάλογων παραδόσεων, όπως εκείνες οι Φενεάτικες, με στοιχειά και κακοποιά πνεύματα. Για την επίρρωση των παρακάτω ισχυρισμών πρέπει να αναφερθεί, ότι η βυζαντινή αντίληψη, όπως προκύπτει από τα διάφορα λαϊκά αναγνώσματα των αιώνων εκείνων, που μιλούν για στοιχειωμένες τοποθεσίες ή για σημεία που έβριθαν από πονηρά πνεύματα, έχει ατόφια επιβίωσει στις τοπικές παραδόσεις μας. Ενδεικτικό στοιχείο αυτής της αναφοράς είναι το γεγονός, ότι εκείνες οι παραδόσεις φέρουν τα δαιμονικά ή τα φαντάσματα να εμφανίζονται το μεσημέρι ή μετά το ηλιοβασίλεμα, απαράλαχτα όπως τα ήθελαν εκείνα τ' αναγνώσματα του μεσαίωνα. Για τούτο πέρα από κάθε άλλη εκτίμηση οι παρατηρήσεις που έκαναν, απλά και μόνιμα επιβεβαιώνουν το γεγονός, ότι μέσα από τις συγκεχυμένες θρησκευτικές δοξαίσες και τις ρυθμιστικές δεισιδαιμονίες υπαγορεύσεις της παλιάς ζωής αποκαλύπτονται τα ουσιαστικότερα βιώματα και οι μεταφυσικές φοβίες των ανθρώπων. Με την καταγραφή τους διασώζεται ολοζώντανη από πολιτιστικής πλευράς η εικόνα μια ορεινής Ελληνικής κοινωνίας σε σκυθρωπούς και αξεδιάλυτους καιρούς. Αυτή μπορεί να ισχυριστούμε ότι είναι σε μικρογραφία και η εικόνα του Ελληνικού κόσμου για τις ίδιες αντίστοιχες εποχές, που υποτίθεται ότι πλάστηκαν αυτές οι παραδόσεις.

Από όλη εκείνη την πληθώρα των παραδόσεων ή θρύλων, εξατίας του περιορισμένου χώρου, θα γίνει λόγος τώρα μονάχα για δύος θρύλους αναφέρονται στο Παλιοχώρι. Αυτοί ήσαν γνωστοί μεταξύ των παλαιών κατοίκων των χωριών του Φενεού, κυρίως όμως της Γκούρας, της Συβίστας και του Ταρσού, αφού κοιτίδα τους υπήρξε ο αρχαίος εκείνος οικισμός και έχουν έτοι:

A) Της Ζαχάρως

Εκεί που τελειώνει ο κάμπος στο ρίζωμα του βιουνού, αρχίζει ο δρόμος που ανηφορίζει για το Παλιοχώρι. Τον καιρό που έρχονταν οι Τούρκοι, όσοι ήσαν εκεί τριγύρω έφευγαν για να σωθούν. Και η Ζαχάρω μια χήρα κι αδύναμη, με δυο μικρά παιδιά είχε πάρει αργά εκείνο το δρόμο πηγαίνοντας στο κάστρο που μαζευόταν ούλος ο κόσμος. Άλλα την πρόφτασαν και την έσφαξαν μαζί με τα παιδιά της κι εκεί κοντά δείχνανε το μνήμα τους. Την τοποθεσία την λένε ακόμα “Στη Ζαχάρω” και στα παλιά χρόνια μια παπαδιά που ξερίζωνε με την ξινάρα πουρνάρια για να ψήσει το ψωμί της, έδιωξε μερικές πέτρες και φάνηκαν κάτι κόκκαλα. Ήταν εκείνο το μνήμα τους που πάνω του είχαν φυτρώσει άγρια κλαδιά. Σ' εκείνο ακόμα το μέρος κάποιες νύχτες ανάβουν τρία μικρά φώτα, που προχωράνε κατά που πάει ο δρόμος για τα πάνω. Λένε πως είναι η Ζαχάρω με τα παιδιά της, που ανηφορίζοντας προσπαθούν να βγουν στο Παλιοχώρι και να φτάσουν στο κάστρο της Ωριάς (Ταρσού) για να γλυτώσουν από τους Τούρκους.

B) Του Ρόκα

Ο Ρόκας ήταν ένας δυνατός άντρας, γεροδεμένος και πολύ ψηλός που ζούσε στο Παλιοχώρι (Ταρσό) στα χρόνια της Τουρκιάς. Μια μέρα έφτασε εκεί ένας Τούρκος σπαής (φροροεισπράκτορας) για να πάρει το χαράτσι. Οι κάτοικοι που βρίσκονταν σε μεγάλη φτώχεια δεν είχαν να το πληρώσουν και ο Τούρκος τους φοβέρισε ότι θα τους κόψει, αν μέχρι την άλλη μέρα δε μαζέψουν το φόρο. Επειδή όμως ήθελε και να γελάσει με τη δυστυχία τους έκα-

νε τούτο το χωρατό. Είχε μιαζί του ένα γενίτσαρο, που ήτανε παλαιστής και καθώς φεύγαν οι πρωτόγεροι στενοχωρημένοι τους είπε πως θα χάριζε το χαράτοι αν βρισκόταν ένας Ρωμαίος, που θα νίκαιε εκείνον τον Τούρκο στο πάλεια. Το είπε αυτό γιατί ήταν σύγουρος πως κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να συμβεί. Σαν τ' άκουσε ο Ρόκας, την άλλη μέρα ήρθε μπροστά στο σπαή και του είπε ότι θέλει να παλέψει με το γενίτσαρο. Εκείνος παραξενεύτηκε και γέλασε. Βλέποντας όμως την αποφασιστικότητά του και παρατηρώντας το μπόι του κατάλαβε πως δεν ήταν και τόσο αιστεία η αποκοτιά του. Όφισε λοιπόν στην ώρα του καταφεσήμερου να γίνει ο αγώνας στο προαύλιο της εκκλησίας των Αγίων Ταξιαρχών. Πρώτα ο Τούρκος έβγαλε τα ρούχα του και μένοντας ολόγυμνος αλείφτηκε με λάδι παντού, ενώ ο Ρόκας στάθηκε όπως ήταν. Όταν άρχισε το πάλεια και σαν προσπαθούσε ο Ρόκας να τον πιάσει, εκείνος ξεγλυτρώνει και έφευγε επειδή ήταν αλευμένος με λάδι. Αυτό έγινε πολλές φορές χωρίς αποτέλεσμα. Άλλα και ο Τούρκος δεν μπορούσε να τον λυγίσει. Κάποια όμως στιγμή ο Ρόκας σκύβοντας γλήγορα τον έπιασε από το κότο (τον αστράγαλο) και τινάζοντάς τον πέρα τον έριξε κάτω και τον έκαψε ζάπι (τον νίκησε). Όταν είδε αυτό που είχε συμβεί ο σπαής, τα έχασε, γιατί δεν το περίμενε και ντροπιασμένος όπως ήταν πήγε τους ανθρώπους του και έφυγε από το Παλιοχώρι δίχως να πάρει το χαράτοι. Ο Ρόκας έγινε ο ήρωας του χωριού και το κατόρθωμά του μαθεύτηκε σε ούλη τη γύρω περιοχή. Έπαιξε τη λύρα του διασκεδάζοντας τον κόσμο και έπαιρνε μέρος με όλους τους νέους του χωριού στ' αγωνίσματα, που ήταν το τρέξιμο, το πάλεια και το λιθάρι και έβγαινε πάντοτε πρώτος. Μια μέρα όμως εκεί που ρίχνανε το λιθάρι εκείνος δεν πρόσεξε, και καθώς το πέταγε κάποιος άλλος τον βρήκε στο κεφάλι. Έτσι ετοιμοθάνατος που ήταν, του φέρανε ένα γιατρό να τον γιάνει. Ο Ρόκας που μόλις μπορούσε να μιλήσει του είπε:

γιατρέψει με βρε γιατρέ και πάρε ότι θέλεις.

Κι ο γιατρός καθώς ήταν βέβαιος ότι εκείνος θα ξεψυχούσε αφού ήτανε πολύ βαρεμένος του απάντησε:

δε γιατρεύεσαι βρε Ρόκα, τι είναι τα μυαλά σου σκόρπια.

Έτσι πέθανε ο Ρόκας και τον θάφανε κοντά στο ιερό της εκκλησίας του Παλιοχωριού και το μνήμα του το δείχνανε σε όλα τα ύστερα χρόνια και είχε μάκρος δώδεκα πόδια.

Εδώ τελειώνει ο θρύλος του Ρόκα και πρέπει να σημειωθεί ότι μια άλλη παραλλαγή τουτου λέει πως ο παραπάνω ήρωας δεν πάλεψε, αλλά παραβγήκε στο τρέξιμο με τον Τούρκο και τον νίκησε. Εδώ όμως νομίζω ότι γίνεται σύγχυση ή σύμφυρση μ' έναν άλλο θρύλο της περιοχής, δηλαδή με αυτόν του Καντρή, που κυκλοφορούσε στη Γκούρα από τα πολύ παλιά χρόνια. Εκείνος νίκησε τον Τούρκο, που ήταν καβαλάρης, με τη γρηγοράδα των ποδιών του όπως αναφέρεται στη συνέχεια:

Γ) Του Καντρή

Ο Καντρής ήταν αντρειωμένος και πολύ γλήγορος στην πιλάλα και ζούσε στουν Γκούρα τότε που ήταν οι Τούρκοι και είχαν ούλο τον κάμπο δικό τους. Επειδή πείναγαν τα παιδιά του, κατέβηκε ένα βράδυ από το βουνό νά κόψει ψάνη (στάχνα από μεσωμένο χλωρό στάχνη) για να τους πάει να φάνε. Τον είδε όμως ο Τούρκος αγάς και τον κυνήγησε με τ' άλογό του, μέχρι τα οιζά του βουνού. Δεν μπόρεσε όμως να τον φτάσει, γιατί ο Καντρής καθώς έτρεχε γλήγορα πρόσφρασε και κόλλησε στην πλαγιά και χάθηκε μέσα στο δάσος. Ο Αγάς που θαύμασε τη γληγοράδα του έστειλε να ψάξουν να τον βρουνέ. Όταν τον φέρανε μπρο-

στά του, του πρότεινε να τρέξουν πάλι, εκείνος με τ' άλογό του και ο Καντρής με τα πόδια του και θα του έδινε ούλο το μέρος, δηλ. όσο έπιανε από εκεί που θα ξεκίναγαν μέχρι εκεί που θα τερματίζαν, αν δεν τον ξεπέρναγε, αλλιώς θα του έκοβε το κεφάλι.

Έτσι κι έγινε, και τρέξανε πάλι ο Τούρκος καβάλα σ' άλογό του και εκείνος όπως ήταν. Καθώς ο Τούρκος δεν τον έφτανε του φόναξε από μακριά: Σταμάτα ρε Καντρή! Γιατί θα μου φας ούλο τον κάμπο! Εκεί που σταμάτησε βάλανε σημάδι και από τότε η τοποθεσία εκείνη λέγεται “Στο Σύνορο” και βρίσκεται μέσα στα όρια του κάμπου της Γκούρας.

Δ) Του βοσκού που τον πιάσανε οι κλέφτες

Στο Παλιοχώρι τα παλιά χρόνια ήταν ένας παπάς που λειτούργαγε εκεί και είχε μια θυγατέρα που τη λέγανε Μαριά. Αυτός είχε κι έναν υπηρέτη, για να βόσκει τα πρόβατά του. Εκείνος ο βοσκός αγάπαγε τη Μαριά και όπως ήταν πολύ ερωτευμένος, όταν γύριζε στις πλαγιές βόσκοντας τα πρόβατα, έπιανε κάθε φορά και μια ραχούλα και έπαιζε τη φλογέρα του. Και ήταν οι σκοποί που έπαιζε ο βοσκός πολύ παθιασμένοι. Η Μαριά, που την είχε βαλαντώσει κι εκείνη η αγάπη, τον άκουγε να παιζει και να τραγουδάει και η καρδιά της ραγίζόταν.

Μια μέρα όμως έτσι όπως γύριζε το κοπάδι του στο απέναντι βουνό της Ζήρειας, στην πλαγιά που τη λένε Καλογερέτι, ήρθαν κλέφτες χαρακηδές και μαζέψανε τα πρόβατα για να τα πάρουν. Σαν πιάσανε και τον ίδιον και ήταν έτοιμοι να τον σκοτώσουν, εκείνος τους παρακάλεσε να μην τον χαλάσουν αμέσως, αλλά να τον αφήσουν για τελευταία φορά να παιξει τη φλογέρα του. Ήθελε, όπως είπε, ν' αφήσει στερνό αποχαιρετισμό (τους μπενετάδες) στη ζωή και στη νεότητα αλλά και στα βουνά, που έζησε και περπάτησε τόσα χρόνια. Εκείνοι του κάμανε το χατίρι και ενώ στρώθηκαν κάτω για να φάνε κάτι, αυτός ανέβηκε στην κοντινή ραχούλα και έπιασε μια μεγάλη πέτρα και άρχισε να παιζει τη φλογέρα όπως το συνήθιζε. Έπαιζε τη φλογέρα και τραγουδαγε παραπονεμένα και θρηνητικά, λέγοντας τούτο το τραγούδι:

Μας πήρανε τα πρόβατα, μιωρ' Μαριά
κλέφτες πιάσαν το κοπάδι αχ! Μαριά,
και το πήρανε και πάνε, μιωρ' Μαριά
και ποιος ξέρει που το πάνε, αχ! Μαριά.

Η Μαριά που άκουγε τη φλογέρα και το τραγούδι, κατάλαβε από το σκοπό που έπαιζε, πως κάτι κακό του συμβαίνει και ειδοπούνσε τον πατέρα της και τους άλλους χωριανούς για να πάνε να τον γλιτώσουν. Έτσι τρέξανε όλοι οι γοργοπόδαροι Παλιοχωρίτες προς τα πάνω να προφτάσουν. Κάποιος δύνατος από τους κλέφτες κατάλαβε πως με το τραγούδι και το παιχνίδι του ο βοσκός έστελνε χαμπέρι απέναντι, και πηγαίνοντας να τον πάρει για να φύγουν, του έκοψε το μικρό δάκτυλο με το γιαταγάνι. Είχαν όμως αργήσει γιατί οι Παλιοχωρίτες τους φτάνανε. Οι κλέφτες φύγανε και γλύτωσε και ο βοσκός και το κοπάδι του.

Αυτοί είναι οι κυριότεροι Φενεάτικοι Θρύλοι, όπως εγώ τους άκουσα και θα ήθελα προεξαγγελτικά να είπω πως ο λόγος τουτος συνεχίζεται με τοπικές παραδόσεις της ίδιας περιοχής. Απ' αυτές, καθώς ειπώθηκε, άλλες αναφέρονται στη λίμνη του Φονιά ενώ άλλες έχουν αντικείμενο εξωπραγματικά περιστατικά ή φαινόμενα μεταφυσικής υφής, δηλ. στοιχεία, αράπηδες, νεφάλιδες, δαιμονικά κ.λπ.

**Εν “κύματι θαλάσσης” αναδυόμενες
“γοργόνες”, “νεράϊδες” και “αφροδίτες”
του Κώστα Πανιάρα**

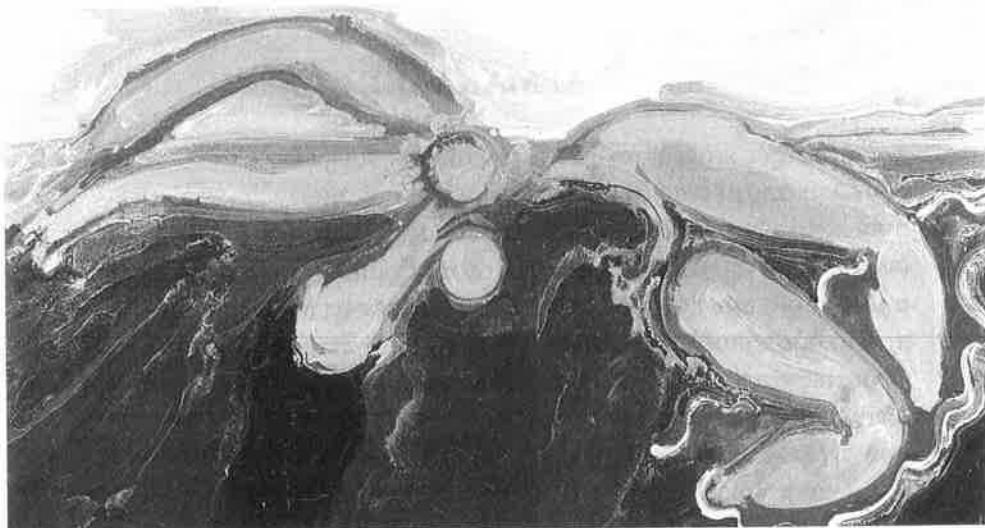
Τους καινούργιους ζωγραφικούς πίνακές του, παρουσιάζει ο συμπολίτης μας (από το Κιάτο) Κώστας Πανιάρας στη γκαλερί “Νέες Μορφές”, που εγκαινιάσθηκε στις 27 Απριλίου. Το σημαντικό αυτό εικαστικό γεγονός στην Πρωτεύουσα, παρουσιάσαν όλες οι αθηναϊκές εφημερίδες και το χαράρετησαν με ενθουσιώδη σχόλια και κριτικές, κάτιο ποτέ τίτλους όπως: *Έγκαινια με νεράϊδες, Η ανθρώπινη μορφή μέσα απ' τα κύματα, Οι αναδύομενες του Πανιάρα, Αινιγματικές αφροδίτες, ο Πανιάρας σε νέες μορφές, Οι φειγαλέες γυναικείες μορφές του Πανιάρα κ.α.*

Η θάλασσα, ή καλύτερα να λέμε ο Κορινθιακός, όπως γράφαμε και παλαιότερα (“Αίπυτος” τ. 10-12 σελ. 121-128) είναι για τον Πανιάρα ένας καημός και μια μεγάλη αγάπη. Και από αυτή τη θάλασσα του Κορινθιακού με τα ιδιόμορφα θαλασσινά τοπία, αναδύονται μέσα απ' τα κύματα, γυναικείες μορφές, “γοργόνες, νεράϊδες, αφροδίτες” με στοιχεία εξπρεσιονιστικά. Πώς έγινε αυτό, το εξηγεί ο ίδιος σε μια de profundis “εξομολόγηση” προς την ιδιοκτήτρια της γκαλερί κ. Τζούλια Δημακοπούλου, που περιέχεται στον υψηλής αισθητικής στάθμης κατάλογο που περιλαμβάνει τα έργα την οποία και παραθέτουμε:

Σ.Κ.Μ.

To 1963, είχα εκθέσει στις Νέες Μορφές μια σειρά από αφηρημένους πίνακές μου. Πέντε χρόνια νωρίτερα, το 1958 στο Παρίσι, είχα κιδάσ πάψει οριστικά να ζωγραφίζω ανθρώπινες φυγούρες...

Εικοπιτεσσάρων χρόνων τότε, απαλλαγμένος επί τέλους από τον ερμητικά κλειστό κόσμο

της σχολής καλών τεχνών της Αθήνας, ανοίχτηκα για σαράντα συνεχή χρόνια στον καταλυτικό παριπλό μοντερνισμό και στον αμερικανικό εικαστικό παροξυσμό εκείνων των δεκαετιών, εξορκίζοντας συστηματικά την παραστατική τέχνη...

Με συνεπή δοιλειά τόσων χρόνων, έφτασα εδώ που έφτασα και σήμερα, παραξενεμένος και γη ο ίδιος, ανακαλύπτω νέα στοιχεία που “αναδύονται” κυριολεκτικά και “επιπλέουν” στα έργα που για δική μου χρήση ονομάζα “θάλασσες”, διαφοροποιώντας τα από άλλα στάδια της ζωγραφικής μου, που έχουν προηγηθεί.

Από πέρσι ήμως, μεγάλες υπανικτικές πινελιές, σαν ανθρωποειδές μορφές χωρίς ξεκάθαρη ένδειξη φύλου, άρχισαν να ξεχωρίζουν στα έργα μουν και σιγά - σιγά από τελάρο σε τελάρο, οι φενγαλέες αυτές μορφές κατάληξαν σε γινναικεία κορμά που κυριαρχούν στα ιδιόμορφα θαλασσινά τοπία μουν και σηματοδοτούν πλέον όλους τους πρόσφατους πίνακές μουν.

Μπορεί να είναι υποσυνείδητες αναφορές στις γυναίκες που κάποτε αγαπήσαμε, στα κορίτσια των τελευταίων εφηβικών καλοκαιριών μας, στις φίλες - γοργόνες του Κορινθιακού που μιας ρωτούσαν και ξαναρωτούσαν για μας τους ίδιους, σαν άλλους Αλέξανδρους, στις εξαίσιες Αφροδίτες που δεν έπαφαν ποτέ να ξαναγεννιώνται μέσα από το παραμυχό κοχύλι ή στις ανιποψίαστες Σουζάννες που πάντα θα λούζονται στα ασημογάλανα νερά, απόμακρες, απόρθητες από οποιονδήποτε παρέσακτο μάρτυρα του λουτρού τους...

Πάντως, αυτό που γίνεται τώρα στη ζωγραφική μου, ενσυνείδητο ή όχι και παρά τους εξορκισμούς των δεκαετιών που πέφασαν, δεν μου προξενεί το παραμυχό αίσθημα ενοχής. Τι αξέια θα είχαν οι όγκοι χωρίς την πρόσκληση και την απόλαυση της επιφοράς;...

Μήπως άλλωστε δεν έχει αποδειχθεί από την ιστορία της ότι η τέχνη, αν και ακολούθησε σχεδόν πάντα λογικούς και εξελικτικούς δρόμους, ξαφνικά και απροειδοποίητα προτιμά πολλές φορές άλλες πορείες αυθαίρετες και ανιγματικές, αλλά εκ των προτέρων δικαιωμένες, αφού, η ίδια η τέχνη έχει το πρωταρχικό και αναφαίρετο γνώρισμα, να επιτρέπει τα πάντα στον ενατό της και σε όσους την υπηρετούν;

Και εφόσον οι περιορισμοί των σχολών, των κυνηγάτων ή των κατατάξεων των θεωρητικών έχουν πάει περίπτωτο, δέχομαι με ευχαρίστηση αυτό που “συμβαίνει” στην τέχνη μυο και με πηγαίνει συναυτθηματικά σαράντα ολόκληρα χρόνια πίσω, τόσα ακριβώς, όσα συμπληρώνουν φέτος και οι Νέες Μορφές...

Κώστας Πανιάρας

ΑΡΜΑΚΑΔΕΣ

Σωροί πέτρες κατά διαστήματα, αρμακάδες τους λένε,
δεν είναι από μετεωρίτες ούτε χαλάσματα οικισμών
ούτε κατά την ετυμολογία της λέξης έρμαξ-έρμακος
σωροί λίθων σχηματισμένοι κοντά στους Ερμήδες
από λιθάρια που πέταγαν οι διαβάτες· και δεν τις μάζεψαν
παιδιά δρακόπουλα του τόπου για να παίξουν πετροπόλεμο:
χωριάτες και πειρατές, χωριάτες και τουρίστες, χωριάτες και εξωγήινοι·
είναι απ' τη γύρω κοκαλιάρα πλάτη της γης
που την ξεπέτρισαν σε βάθος, καθώς ήτανε μισή μισή
χώμα και πέτρες για να την κάμιουν χωράφια: μία μία βάζαν τις πέτρες,
σε χαλικολόγους και τις άδειαζαν στον αρμακά·
πολύ μετά πάνω στους αρμακάδες έλιαζαν σταφύλια,
σανά, όσπρια, ό,τι έβγαζε τελοσπάντων το χτήμα.

Έχουν λοιπόν ανθρωπολογικό ενδιαφέρον οι αρμακάδες,
αν μάλιστα αναλογιστούμε πως πέτρα ούτε μια δεν είναι μέσα στο σωρό
που να μην την άγγιξε χέρι ανθρώπου· θα έχουν σύγουρα
και εικαστικό· για ποιητικό ενδιαφέρον δεν ξέρω: πώς άλλωτε
να δώσεις το ισοδύναμο του πράγματος με λέξεις, ένα σωρό έστω
μικρές, μεγάλες, ακανόνιστες, ριγμένες στο χαρτί φύρδην μύγδην
ή να αποδώσεις το κροταλιστό περπάτημα πάνω στον αρμακά
ή βγάζοντας μια λέξη-κοτρόνι από χαμηλά να κάμεις
τον αρμακά όλο με λυτούς αρμούς να κατρακυλήσει.

Σε ό,τι με αφορά, καλύτερα έχω να περιφράξω το δικόνεμου αρμακά,
ένα από τα έρημα έρματα που μου απομένουν,
ανάμεσα στο αρχαϊκό αιμπέλι μιας και στου μπάρμπα-Σταυρή
όπου αράζαμε με την κατσικούλα μου στο γέρμα της μέρας
για δυο τελευταίες μπουκιές, αγριοκορομητιλά και κισσό,
και να 'ναι κάτω από κάθε πέτρα κι ένα χέρι θαμμένο ή σκορπιός
- και μηρυκάζοντας τέλος το χρόνο, στον ουρανό φανερώνονταν
ο Μέγας Αρμακάς του Γαλαξία· κι από κει άλλα χέρια αόρατα
μιας πετροβόλαγαν μ' άηχους διάπτοντες χαλαζίες.

Αριστείδης Βουγιούκας

(Από τη συλλογή του "Η μικρή πατρίδα μέσα μου")

Από
τις
παλιές
εφημερίδες

Έτος Α'. = "Ν. Κορίνθων 50 Νοεμβρίου 1874 = Άριθμ. 32

KORINTSIAKOS ASTHROS

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΣΗΣ

ΤΙΜΗ ΣΤΑΘΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΤΙΚΑ.
Περιοδικό έτονος Αριθμ. 8.
Τιμή ετησίας περιοδικού 10.
Επιτροπή Απορρήσεων Κρήτης.

ΤΙΜΗ ΣΤΑΘΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΤΙΚΑ.
Επιτροπή Απορρήσεων Κρήτης.
Επιτροπή Απορρήσεων Κρήτης.
Επιτροπή Απορρήσεων Κρήτης.

"Εκδόσεις άκα; τις ισθμούδες"

Ερανίσματα από την Εφημερίδα «Κορινθιακός Αστήρ» του περασμένου αιώνα "προς τέρψιν και σκέψιν".
(Επιλογή: Σπ. Κ. Μιχόπουλος)

Ἐν τῷ Ἀδῃ

Καὶ περὶ τὸ ἐν ίσχυει Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος (Ἄρθρον 102 Δ.Σ.) διατάξαν τήν ἴκανοποίησιν τῶν ἀγωνιστῶν του 1821, παρῆλθον δῆμος ἔκτοτε δέκα ἔτη, καὶ ἐπιτροπαὶ ἐπὶ ἐπιτροπῶν διωρίσθησαν, πρωτόκολλα καὶ μητρόδα συνετάχθησαν, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὡσας θά σταλῇ πρός αὐτούς ἐν τῷ Ἀδῃ, ἐνθα μὲ βεβαρυμένην καρδίαν πρός τήν ἀχάριστον πατρίδα καταβαίνουσιν δὲ εἰς κατόπιν τοῦ ὥλλου, ἔνεκα τῆς προβεβηκεῖας, ἡλικίας μὴ ἔχοντες οὔτε τά πρός ταφήν ἔξοδα.

(Από το φύλλο αρ. 25 της 2ας Οκτωβρίου 1874)

Ἐκπαίδων ἐκφαυλισμένων

Αἱ Ἀθῆναι συνηθέστατα πάσχουσιν οὐχί μόνον ἐκ παίδων ἐκφαυλισμένων, ἀλλά καὶ ἐκ φοιτητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου δόποταν ἔξανίστανται κατά τῆς ἔξουσίας. Τά πετροβολήματα, οἱ λογχισμοί, τά τσαλαπατήματα ἵπτεων ἀνδρῶν, τά μεμελανωμένα ὕδατα καὶ εἰ παντοειδεῖς ἀκαθαρσίαι ἢς βάλλουσι κατά πρόσωπον Ἀθηναίων, εἰναι ποιναὶ ἐντελλόμεναι ὑπό τοῦ Νόμου, ἐπειδὴ δέ ἡ ἀστυνομία ἀπαντᾷ πολλᾶς τάς δυσχερείας εἰς σύλληψιν τῶν διεφθαρμένων τούτων παίδων, φρονοῦμεν ὅτι συντελεστικώτατον μέτρον ἔσται... ἡ μαστίγωσις, δέσμευσις καὶ φυλάκισις τῶν γονέων, μέχρις ἂν οἱ ἀχρεῖοι παῖδες αὐτῶν σωφρονήσωσιν. Ἐν τούτοις, τόν ἀφελέστατον τοῦτον ἀστεῖσμόν, ὑποστηρίζει καὶ ωρτή διάταξις τοῦ Ποινικοῦ νόμου ἐν ἄρθρῳ 507 δι οὐ, «οἱ γονεῖς, ἐπίτροποι καὶ διδάσκαλοι σχολείων καθίστανται ὑπεύθυνοι διά τά πταίσματα καὶ τά ἐγκλήματα, ὡς πρό τά ἀνήλικα τέκνα, τούς ἐπιτροπευομένους καὶ τούς μαθητάς». Τίς δὲ ἀρνούμενος ὅτι, ἡ ἀσυνεσία αὐτῶν τῶν γονέων ἐκφαυλίζει τά τέκνα, ὡς καὶ οἱ μωροί ἀνδρες διαφθείρουσι τάς συζύγους αὐτῶν; Καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ σύζυγοι, πρῶτοι λαμβάνουσιν τάς παροχάς γῆς ἢν ἐγεώργησαν.

(Από το φύλλο αριθ. 18 της 7ης Αυγούστου 1874)

Ἐφόνευσαν ἐπικεκυρηγμένον ληστήν

Κατά τηλεγράφημα ἐκ τῆς Νομαρχίας Φθιωτιδοφωκίδος, βλαχοποιμένες τινές ἐφόνευσαν εἰς Ὁξείαν Ἀγράφων τόν ἐπικεκυρηγμένον ληστήν Λάμπρον Καλύβαν. Ο ληστής οὗτος πρό ἐνός ἐτους ἀποχωρισθείς ἐκ τῶν λοιπῶν συμμιοριῶν, περιήρχετο μόνος ἀπό τῶν Αγράφων μέχρι τῆς ἐπαναχίας Ἀρτης. Ἐσχάτως δῆμος εὗρε τόν θάνατον, παρ' ἐκείνοις οἵτινες ἄλλοτε ἐτροφοδότουν αὐτόν καὶ ἄλλους ληστάς.

(Από το φύλλο αριθ. 29 της 1ης Νοεμβρίου 1874)

ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΚΑ

ΦΕΝΕΑΤΙΚΑ

& αλλα...

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΙΑΜΟΥ

Προς το έβδομο έτος

Με το τεύχος αυτό ο “Αίπυτος” μπαίνει στον έβδομο χρόνο της ζωής του, αφού πέρασε και περνάει αφάνταστες οικονομικές δυσκολίες, δηλαδή μια αρρώστια που θα τον είχε ξαναστέλει στον άγνωστο τάφο του στη Ζήρεια, αν δεν του παρείχε γενναία και αποτελεσματική “ιατροφαρμακευτική περίθαλψη” το Πολιτιστικό και Τεχνολογικό Ίδρυμα της Ε.Τ.Β.Α. Η βοήθεια που του προσφέρει -τον έχει σχεδόν υιοθετήσει- του επέτρεψε όχι μόνο να επιβιώσει απλώς, αλλά κυρίως να έχει, όπως τουλάχιστον λένε οι αναγνώστες του, μια παρουσία απαγγελτικής γραφής και ποιότητας ώστε να μη περνάει απαρατήρητος και βεβαίως να αποφεύγει τον πειρασμό των διαφημίσεων που δεν τις “πάει” καθόλου. Γι' αυτό και από τη θέση αυτή εκφράζουμε εκ βαθέων ευχαριστίες στον συμπολίτη μας Διοικητή της ΕΤΒΑ κ. Γεώργιο Κασιμά και τη Διευθύντρια του Ιδρύματος κ. Ασπασία Λούβη - Κίζη που μας νοιάζονται και μας φροντίζουν υλικοτεχνικώς.

Το αφιέρωμα

Δεν είναι η πρώτη φορά· το έχουμε ξανακάνει. Λέμε βέβαια “Στυμφαλίας και Φενεού” στο λόγοτυπο, όμως αρκετά κείμενα και αφιερώματα, βγαίνουν έξω από τα ορεινά γεωγραφικά μας όρια και αναφέρονται σε γενικότερα κοινωνιακά θέματα, κάτι που γίνεται στο παρόν τεύχος, εκ του λόγου ότι μέσα στη χρονική περίοδο που ανατρέχει, βρίσκεται και η επέτειος της εθνικής μας παλιγγενεσίας.

Τα πολεμικά γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης του '21 που διαδραματίστηκαν στην Κορινθία, με κορυφαίο εκείνο της καταστροφής του Δράμαλη στα Δερβενάκια, έκριναν, ως ένα βαθμό μπροστίμιε να πούμε, την τύχη του Αγώνα. Σ' αυτά τα γεγονότα, και στους ήρωες που πρωτοστάτησαν και απεικονίστηκαν στην τέχνη και στο λόγο, θεωρήσαμε ικόπιμο να αφιερώσουμε αρκετές σελίδες του τεύχους αυτού.

Το θέμα βεβαίως είναι τεράστιο και έχουν ήδη γραψεί τόμοι ολόκληροι, χωρίς να έχει εξαντληθεί. Ούτε κι εδώ επιχειρείται κάτι τέτοιο. Α:λλά προσπαθούμε να το προσεγγίσουμε από μια άλλη “οπτική γωνία”, με κείμενα που δίνουν μιαν άλλη διάσταση στο θέμα, κείμενα διαφορετικά από τα γνωστά και καθιερωμένα επετειακά με τις “εθνοπρεπείς ορ-

τορείες” και τους “πανηγυρικούς λόγους” που συνήθωσ τους παίρνει ο άνεμος.

Το μικρό αυτό αφριέδωμα αρχίζει, το είδατε ήδη, με ένα απόσπασμα από Κορινθιακό ιστορικό δημοτικό τραγούδι για το Γιάννη Νοταρά, το Αρχοντόπουλο όπως τον έλεγαν στην Κορινθία, που σκοτώθηκε στα εικοσιδύο του χρόνια, στη μάχη του Ανάλατου (24 Απριλίου 1827) στην Αττική, και κλείνει με τον «πειρασμό», ένα απόσπασμα από τους «Ελεύθερους Πολιορκημένους» του Σολωμού, που ξεχνάει για λίγο τον πόλεμο στο Μεσολόγγι για να υμνήσει τον έρωτα και την άνοιξη.

“Μια φορά ήταν ένας μόνος του”

Νομίζω πως είναι τίτλος κάποιου βιβλίου του γνωστού συγγραφέα Γιώργου Σκουρτη, Κορίνθιου αν δεν κάνω λάθος. Τον χρησιμοποιώ όμως εδώ για να ευχαριστήσω όσους στέλνουν γράμματα στα οποία συγχαίρουν τη συντακτική μας επιτροπή και να τους πληροφορήσω ότι το περιοδικό αυτό, ευτυχώς ή δυστυχώς, δε διαθέτει συντακτική επιτροπή. Το συντάσσει και το επιμελείται “ένας μόνος του” που κάνει ο ίδιος και όλες τις άλλες δουλειές, από την επιλογή των κειμένων, τα σημειώματα και τα σχόλια που γράφει, τις διορθώσεις που κάνει, την επιλογή των φωτογραφιών και το στήσιμο του κασέ, μέχρι τη διεκπεραίωση και την ταχυδρόμιση, δηλαδή και όλη τη “λάντζα”.

Τώρα αν η περίπτωσή του σας θυμίσει την παροιμία που λέει “απ’ την παραθάρια χάνεται κανείς κι όχι απ’ τη μονάξια του” ή την άλλη που συμβουλεύει “μοναχός σου χόρευε κι όσο θέλεις πήδα”, ίσως να του δικαιολογήσετε τη ...μετριοφροσύνη.

Άνοιξη και φθινόπωρο

“Τοιμηνιαία έκδοση μη κερδοσκοπική” δηλώνεται στην ταυτότητα του περιοδικού από της εκδόσεώς του, αλλά είναι λίγες οι φορές που τηρούμενε το πρώτο δηλωτικό. Οι λόγοι γνωστοί σε όλους, ας μην τους επαναλάβουμε.

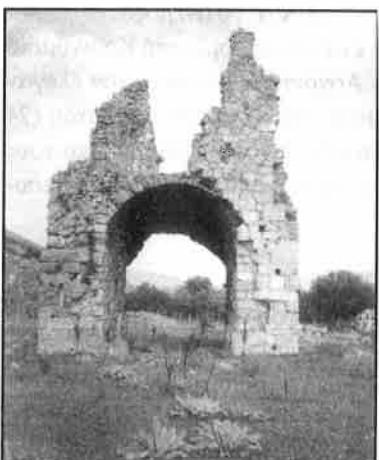
Όμως “ίνα μη το κακόν” συνεχίζεται, η έκδοσή του από εδώ και στο εξής θα γίνεται με περισσότερες σελίδες δύο φορές το χρόνο, κάθε άνοιξη και φθινόπωρο.

Βέβαια τα περιοδικά του είδους αυτού, συνήθως κυκλοφορούν Ιούνιο και Δεκέμβριο, δηλαδή χειμώνα και καλοκαίρι, όμως ο “Αίπυτος” προτίμησε την άνοιξη και το φθινόπωρο για να μη σας πέφτουν όλα μαζί. Επιπλέον γιατί εκτός από την πασχαλινή επικαιρότητα, στις εποχές αυτές έχουμε τις δύο ισημερίες, τις δύο μεγάλες εθνικές εορτές και τους δύο αγαπημένους του τόπου μας καβαλάρηδες αγίους, τον Αη - Γιώργη και τον Αη - Δημήτρη. Και αν όλοι αυτοί οι λόγοι δεν αρκούν ως δικαιολογία για την απόφαση, να προσθέσω και έναν ακόμη, ότι οι μαθητές θα παίρνουν το περιοδικό πριν κλείσουν και μόλις ανοίξουν τα σχολεία.

Στυμφαλίας εγκώμιο

Το τεύχος του “Αίπυτου” που θα κυκλοφορήσει τον Οκτώβρη, το λέμε από τώρα, θα είναι εξ ολοκλήρου αφιερωμένο στη Στυμφαλία και τους ανθρώπους της. Κάτι παρόμοιο δηλαδή που έχουμε ήδη κάνει, όπως ξέρετε, και για το Φενεό.

Στόχος μας είναι, το αφιέρωμα να περιλαμβάνει ενδιαφέροντα κείμενα που θα επιλεγούν από ένα ευρύτερο κύκλο τοπικών θεμάτων. Ενδεικτικά σημειώνουμε: τη μυθολογία μας, την αρχαία και τη νεότερη ιστορία του τόπου και τα μνημεία του, την ιστορία των χω-

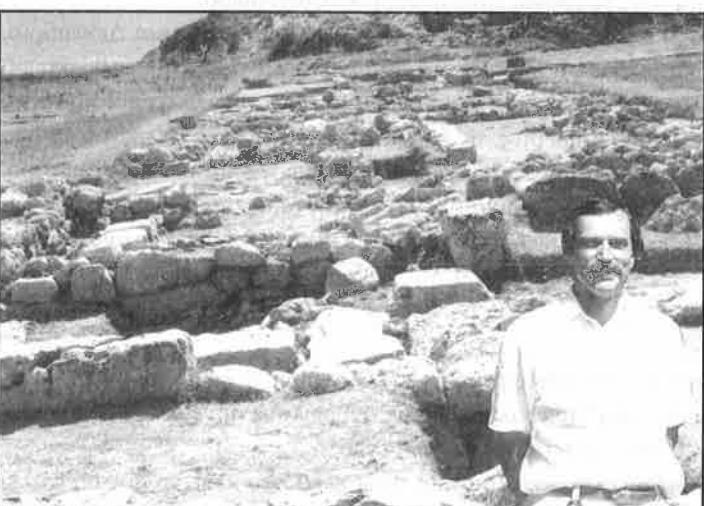
ριών, τις εκκλησίες και τα ξωκλήσια, τους νερόμυλους και τις νεροτριβές, τα σιδεράδικα και τα κεραμιδοκάμινα, τους κάλιθε λογής μαστόδους και τα επαγγέλματα που υπήρχαν παλαιότεροι τρόπους ζωής που κοντεύουν να ξεχαστούν, στοιχεία από τον πνευματικό και υλικό βίο των κατοίκων που εντάσσονται στη λαϊκοφανία του τόπου και βέβαια θέματα για τη χλωρίδα και την πανίδα και για διά αποτελούν αντικείμενο μελέτης του κέντρου περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των μαθητών των σχολείων της Στυμφαλίας.

Το αφιέρωμα μπορεί ακόμη να περιλαμβάνει αναφορές σε πρόσωπα, όπως λόγου χάρη στους παπάδες, τους δασκάλους και του γιατρούς που έζησαν παλαιότερα και υπηρέτησαν με αυταπάρνηση αυτόν τον τό-

πο, αλλά και σε πρόσωπα που διακρίθηκαν, επιστήμονες, πολιτικούς, στρατιωτικούς, καλλιτέχνες κ.ά. που ανάδειξε ο τόπος αυτός.

Για τη συγκέντρωση του υλικού που, εκτός από εκείνο που θα περιληφθεί στο αφιέρωμα, το υπόλοιπο θα αποτελεί πηγή άντλησης για τα επόμενα τεύχη, απευθυνόματε στους Στυμφάλιους μαθητές και φοιτητές, στους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, στους επιστήμονες και λογοτέχνες, Στυμφάλιους ή μη, που συνδέονται με τον τόπο, αλλά και στους μη “γραμματιζούμενους” Στυμφάλιους, ιδιαίτερα στους παλαιότερους που κοντάλανε μαζί τους ανεξάντλητες μνήμες από περισσές επιοχές ή έχουν στα χέρια τους παλαιά έγγραφα, “ταπιά”, παλιές φωτογραφίες ή ό,τι άλλο νομίζουν ότι θα είναι χρήσιμο να παρουσιάστε. Ελπίζουμε περιμένοντας ή περιμένοντας ελπίζοντας.

Οι ανασκαφές και ο καθηγητής

Όπως μου έγραψε ο κ. **Hector Williams**, καθηγητής της αρχαιολογίας στο βρετανικό πανεπιστήμιο Κολούμπια του Καναδά, που εδώ και αρκετά χρόνια ανασκάπτει το χώρο της αρχαίας Στυμφαλίου, θα συνεχίσει τις ανασκαφές με ομάδα αρχαιολόγων και ειδικών ερευνητών και κατά το ερχόμενο καλοκαίρι.

Τα μέχρι τώρα ευρήματα, όπως τα περιγράφει στις εκθέσεις και τις επιστημονικές εργασίες του, είναι ιδιαι-

τέρως σημαντικά και σ' αυτά θα έχουμε την ευκαιρία να αναφερθούμε στο προσεχές τεύχος.

Ιδιαίτερη χαρά μου προϊσέννησε και το γράμμα του Κορίνθιου αρχαιολόγου κ. Γιάννη Λώλου, που διδάσκει στο Πανεπιστημίο του Μίτσιγκαν της Αμερικής, με το οποίο μου γνωρίζει ότι, στις φετινές ανασκαφές της αρχαίας Στυμφάλου θα συμμετέχει και ο ίδιος με μερικούς φοιτητές τουν. Ελπίζουμε ότι η σύμπραξη τόσων επιστημόνων στις φετινές ανασκαφές θα φέρει σημαντικά και άκρως ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Να γνωρίσουμε όμως για λόγο στο σεμνό και σοφρό καθηγητή κ. Hector Williams. Φρονούμε ότι η προσφρού του στον τόπο και την ιστορία του είναι σημαντική και γι' αυτό θα έπρεπε η τοπική αυτοδιοίκηση να τον είχε τιμήσει με κάποιο τρόπο. Όμως ποτέ δεν είναι αργά. Θα προτείναμε στο νεοσύντατο Δήμο Στυμφαλίας να τον ανακηρύξει επίτιμο δημότη του. Είναι το ελάχιστο που θα έπρεπε να είχε γίνει.

Στυμφαλία - Natura 2000 data forum

Στις ειδικές ζώνες προστασίας και διατήρησης που προβλέπει το πρόγραμμα “Δίκτυο φύσης 2000” που εκπονήθηκε από επιστήμονες της Ευρωπαϊκής Ένωσης- το έχουμε αναφέρει και παλαιότερα-, περιλαμβάνεται και η λίμνη της Στυμφαλίας.

Στο αγγλικό κείμενο που έχουμε στη διάθεσή μας, έχουν καταχωριθεί όλα τα στοιχεία που αναφέρονται στον γεωγραφικό και οικολογικό προσδιωρισμό του τόπου, στις πληροφορίες για όλα τα είδη της χλωρίδας και της πανίδας του οικοσυστήματος και στην ποιότητα και σπουδαιότητα του τόπου, αλλά σ' αυτά θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο επόμενο τεύχος.

Όμως κάπου (Κεφ. 4.3, Vulnerability) γίνεται λόγος και για τα “τρωτά”, δηλαδή τους κινδύνους που απειλούν τη λίμνη και αυτά τα δυσάρεστα θα παρουσιάσουμε εδώ σε μετάφραση που έκαμε για τον “Αίπυτο” η φίλη του Κωνσταντίνα Κωνσταντακοπούλου φοιτήτρια της Αγγλικής Φιλολογίας Αθήνας. Μεταφράζει λοιπόν η Κωνσταντίνα:

“Το τρωτόν”

“Το νερό της λίμνης δε μειώνεται μόνο από τις φυσικές καταβόθρες που υπάρχουν εκεί, αλλά στη μείωση αυτή συμβάλλει επίσης η εντατική άντληση για την άρδευση των καλλιεργειών που υπάρχουν στην ενδύτερη περιοχή. Συνηθισμένο φανόμενο είναι η μερική κατά περιόδους αποξήρανση έφορων εδαφών που χρησιμοποιούνται για την εξασφάλιση προσωρινής, αλλά πολύ γόνιμης και αποδοτικής καλλιεργήσαμης γης.

Προσπάθειες για να μπορέσει να χρησιμοποιηθεί το νερό της λίμνης για την άρδευση των άνυδρων παραλιακών περιοχών της Κορινθίας, έχουν γίνει από την εποχή του αυτοκράτορα Αδριανού (128 μ.Χ.) και μερικώς εφαρμόζονται ακόμα και σήμερα.

Μια άλλη, φυσική αυτή τη φορά, απειλή για το οικοσύστημα της λίμνης είναι η συσσώρευση λάσπης και η επακόλουθη ραγδαία ανάπτυξη κοινοτήτων από υδρόφιλα φυτά (κυρίως καλάμια) η οποία σταδιακά οδηγεί στη μείωση της ελεύθερης επιφάνειάς της.

Εκτιμάται ότι σήμερα η έκταση που καλύπτεται από καλαμιώνες ανέρχεται στο 55,06% ενώ το 1945 καλυπτόταν μόνο το 33,75% και το 1960 το 38,44%.

Το εντατικό κυνήγι, νόμιμο ή παράνομο, αποτελεί την κύρια απειλή για την πλούσια ορνιθοπανίδα της περιοχής, κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες. Επομένως η αποτελεσματική προστασία της ορνιθοπανίδας κρίνεται απολύτως αναγκαία και αποτελεί σήμερα άμεση προτεραιότητα. Οι γεωργικές και κτηνοτροφικές ενασχολήσεις στην περιοχή, έχουν μικρή εύση μέτρια επίπετωση στο οικοσύστημα της λίμνης.

Πάθη Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου, επικεκλημένου του “Φονέως”

Ασφαλώς και δεν πρόκειται ο Αη - Γιώργης να “φονεύσει” κανένα από όσους έχουν κατά καιρούς κακοποιήσει το μοναστήρι του στο Φενεό, εκτός από τον γνωστό δράκοντα της εικόνας του, που και αυτόν τον σκότωσε για άλλους λόγους. Άλλωστε η επίκληση “του Φονέως” δεν έχει να κάνει με φρόνους αλλά μόνο με το χωριό Φονιά-Πανόραμα σήμερα- στην περιοχή του οποίου και βρίσκεται.

Όμως, όπως διαβάσαμε στην τοπική κορινθιακή εφημερίδα “Σήμερα”, στο μοναστήρι εξακολουθούν να γίνονται αυθαίρετες εργασίες και κατασκευές χωρίς τη μελέτη, τις υποδείξεις και την έγκριση της Υπηρεσίας Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων, η οποία βρίσκεται σε αδυναμία να ελέγχει την κατάσταση, γιατί δε

βρίσκει, όπως ισχυρίζεται η εφημερίδα, ανταπόκριση από τη Μητρόπολη.

Ο προϊστάμενος ιερέας της εκκλησιαστικής επιτροπής, καταγγέλει η εφημερίδα, “έχει πάρει κασμά, μυστρί και φτυάρι και γκρεμίζει και χτίζει ό,τι του αρέσει”. Από ό,τι γνωρίζουμε, παλιότερα έριξαν τσιμέντα στις πέτρινες κολόνες του και αντικατέστησαν τα σανιδένια πατάρια με παρκέτα σαλονιού. Τώρα με τις επεμβάσεις που γίνονται κινδυνεύει να πάθει ζημιές μη αναστρέψιμες που θα αλλοιώσουν το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του μοναδικού αυτού διατηρητέου ιστορικού μνημείου της ορεινής Κορινθίας.

Το θέμα πριν από καιρό είχε απασχολήσει και τη Βουλή και είχε δεσμευτεί ο υπουργός πολιτισμού ότι θα προστατεύσει το μοναστήρι, αλλά όπως φαίνεται δεν έγινε τίποτα. Τι να

ειπεί κανείς! Η μάλλον το μόνο που μπορεί να ειπεί είναι, ο Αη -Γιώργης να βάλει το ...κοντάρι του μήπως και το γλιτώσει.

“Επίσημοι δια τοιαύτας κακουργίας”

...Και πού θα λημεριάσουμε, Νταβέλη, θα μας πιάσουνε
πού θα στήσουμε λημέρι, Κακαράπη και Νταβέλη...

λέει το δημοτικό τραγούδι που χρόνευαν οι λεβέντες τσάμικο στα πανηγύρια και στα γλέντια, και με την καταφυγή στο Φενεό και την Καστανιά των ληστών της Τράπεζας της γειτονικής μας Κλειτορίας, “εμνήσθημεν ημερών αρχαίων”.

Σε μια αναφορά τους προς τον κυβέρνηση Καποδίστρια οι δημογέροντες των χωριών του Φενεού έγραφαν: *Εμαξωχτήκαμε όλα τα χωριά και επήγαμεν εις την Λυκούριαν διά να τους πιάσουμε αλλά δεν τους ήρθαμε εκεί επειδή ήσαν εις τον Γκούρα διά να πάρουν μίαν τσιούπαν στανικώς· δεν σώνει τους όπου εκαταρρούπησαν τα σπίτια μας και εγύμνωσαν και γυμνώνουν τα χωριά μας, ακούμπησαν και εις την υπόληψή μας και την ζωήν μας και αν αυτοί οι άνθρωποι δεν λάβουν θάνατον, πρέπει να φύγωμεν ημείς από τα σπίτια μας.*

Σε δημόσια έγγραφα της εποχής εκείνης “επίσημοι δια τοιαύτας κακουργίας” αναφέρονται ο Γιάννης Καραχάλιος από τη Γκούρα, ο οποίος λήστεψε και τον περιώνυμο “προμηθευτήν τροφίμων των κατά την Ανατολικήν Ελλάδα Τογμάτων” Ιωάννη Φεΐζόπουλο και οι Γιώργης Σαγιάς, Κωνσταντής Παραπούλης και κάποιος Τζάρδος, όλοι τους από τα χωριά του Φενεού.

Στα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου Α' εμφανίζονται στην Πελοπόννησο οι ληστρικές ομάδες των Λύγκου και Κίτου Νυφίτσα των οποίων η δράση επεκτείνεται και στη Στερεά, με πρώτο όνομα του αρχιληστή Μήτσου Λαφαζάνη από το Μπάσι, ο οποίος και απήγαγε το βουλευτή Τριψυλίας, πρώην υπουργός και μετέπειτα πρωθυπουργός Σ. Σωτηρόπουλο και τον άφησε ελεύθερο ύστερα από 36 ημέρες, αφού πήρε ως λύτρα 60 χιλιάδες χρυσές δραχμές. Άλλοι “επίσημοι” που αποτελούσαν την ομάδα του Λαφαζάνη ήσαν οι Χαραλάμπης Μπάζος και Θοδωρής Κούστας, επίσης από το Μπάσι.

Οι σημερινοί ληπτές της Κλειτορίας, που με την περιπλάνησή τους στα χωριά μας, και που εξαιτίας του γεγονότος αυτού έγιναν γνωστά στο πανελλήνιο από τα Μ.Μ.Ε., δεν ήσαν ντόπιοι και επομένως δε συντρέχουν αταβιστικοί λόγοι και δε συνδέονται με τους παλαιούς δικούς μας ληστές ούτε και “παίρνουν τσιούπες στανικώς” (με το στανιό). Γι' αυτό και την εποχή εκείνη τους κυνηγούσαν τα αποσπάσματα της Χωροφυλακής και οι κάτοικοι των χωριών. Τους σημερινούς ληστές του κυνηγούν τα ...ελικόπτερα.

Στα ραδιόφωνα του κόσμου

Σε ένα διεθνή διαγωνισμό μορφωτικού περιεχομένου, αφιερωμένο στα 850 χρόνια από την ίδρυση της Μόσχας που είχε προκηρύξει η Κρατική Ραδιοφωνία της Ρωσίας, πρώτος νικητής αναδείχτηκε ο συμπατριώτης μας -από το Φενεό- Θανάσης Δρούγκας.

Το τιμητικό δίπλωμα, συνοδευμένο και από ένα ιστορικό λεύκωμα της Μόσχας, του απονεμήθηκε στη Ρωσική Πρεσβεία της Αθήνας σε επίσημη τελετή στην οποία και προσκελήμένος παραβρέθηκα.

Η 340 σελίδων εργασία του για την οποία βραβεύτηκε περιελάμβανε κείμενα, ποιήματα και φωτογραφικό υλικό για τον ιδρυτή της Μόσχας Ντολγκορούκι, τον Αη -Γιώργη που

είναι και το έμβλημα της πόλης, τους κλασικούς της ρωσικής λογοτεχνίας, το δήμο της Μόσχας, το μετρό, την Αεροφλότ, τον αστροναύτη Γκαγκάριν κ.ά.

Ο Θανάσης, που επί 22 ολόκληρα χρόνια έχει το ασυνήθιστο χόμπι να ακούει μετα μανίας ξένους ραδιοσταθμών, έχει πάρει μέρος σε 260 μέχρι τώρα διεθνείς διαγωνισμούς ραδιοακροατών από όλον τον κόσμο, έχει κερδίσει πολλές φορές διάφορα έπα-

θλα και έχει επιβραβευθεί με δωρεάν ταξίδια στις πόλεις των ραδιοσταθμών του εξωτερικού που οργανώνουν τους διαγωνισμούς. Ο “Αίπυτος” συγχαίρει το συμπολίτη μας για τις επιτυχίες του και του εύχεται να συνεχίσει ακούσαστος το ωραίο χόμπι του.

Μανιφατούρα...

Ο ευγενέστατος και φίλτατος Περικλής, ταβερνιάρης από τους λίγους, παρασκευαστής τηγανητού μπακαλιάρου ασυναγώνιστος και, τώρα πια στα εβδομήντα του, ώρμος θυμόσοφος που... ήδη εκατάλαβε οι Ιθάκες (και οι φάκες) τη σημαίαν, όταν τον θέτεις απέναντι σε ξήτημα πολύπλοκο, απ' αυτά που φέρνουν πονοκέφαλο και στρώνουν πολλή συζήτηση, παρατηρεί μονολεκτικά και στερεότυπα: “Μανιφατούρα, αγαπητέ!”! Δεν προσπαθεί να αποφύγει την κουβέντα. Κάθε άλλο. Εννοεί -και κατανοεί- απολύτως και με τον τρόπο του πως η υπόθεση είναι “μανιφατούρα”, “στημένη μηχανή” και “μην ψάχνεις παραπέρα”...

Είμαι βέβαιος πως αν πήγαινα απόψε στην ταβέρνα του και τον ωτούσα, πως βλέπει αντά που τρέξανε για τον Οτσαλάν ανάμεσα στο Ναϊρόπιτη, την Αθήνα, την Αγκυρα, τις Βρυξέλλες, την Ουάσιγκτον... πάλι θα απαντούσε (σαν να τον βλέπω): “Μανιφατούρα!” και θα γέμιζε τα ποτήρια... Άντε να δούμε τώρα πως θα... αδειάσουμε το ποτήρι που γεμίσαμε και πρέπει να το πιούμε ως τον πάτο με... διπλωματική υπερηφάνεια. (...)

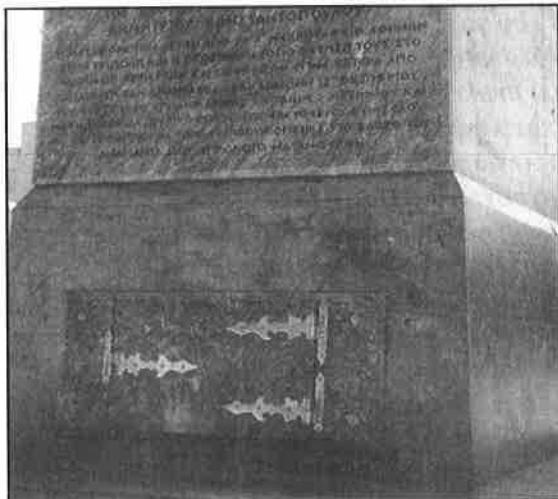
Πέτρος Μανταίος

Σύγουρα θα αναφωτηθεί ο Πέτρος Μανταίος της Ελευθεροτυπίας, από όπου και το απόσπασμα από ομότιτλο κείμενό του στο φύλλο της 17-2-99, τι σχέση μπορεί να έχει ο Αίπυτος με τη “μανιφατούρα”, λέξη που χρησιμοποιεί πολύ συχνά και βεβαίως αλληγορικά ο Περικλής από παλιά. Ασφαλώς και δεν έχει. Έχει όμως με τον ίδιο τον Περικλή και την ταβέρνα του, γιατί εκτός από συγχωριανός μου είναι και ξάδερφός μου και όταν του είπα κάποτε να ονομάσει την ταβέρνα αυτή “Περικλής”, “Μανιφατούρα” λίγο έλειψε να με ...δείρει.

Να ειπώ όμως στο δημοσιογράφο Μανταίο ότι, η ταβέρνα του Περικλή “μετακόμισε” στην οδό Κοιλης 2 στα Πετράλωνα από το χωριό μας το Μπάσι (Δροσοπηγή σήμερα) όπου ήταν ένα μικρό καφενεδάκι που το έλεγαν “Στενή” και το είχε ο παπούλης του ο Γερο-Περεκλής. (Το δεύτερο έψιλον δεν είναι τυπογραφικό λάθος). Εκεί οι Μπασιώτες της Αθήνας κάνουμε τις συνελεύσεις του Συνδέσμου μας, βρίσκουμε τις πατροπαράδοτες νοστιμίες, αναδεύουμε τις μνήμεις του χωριού μας και κάπου κάπου ξεφαντώνουμε κιόλας.

Να ειπώ ακόμη στο φίλτατο Πέτρο ότι, ο Περικλής (Νίκας) είναι απόγονος, και δίκαια κα- μαρώνει γι' αυτό, του χιλιάρχου Παπανίκα, ενός παπά - πολέμαρχου του '21, φίλου και συμπο- λεμιστή του Κολοκοτρώνη, που τον “εφάγαν” κι αυτόν οι “μανιφατούρες” της εποχής του.

Πού κοιμάται;

“ΣΙΓΑ ΔΙΑΒΑΤΗ
ΕΔΩ ΚΟΙΜΑΤΑΙ Ο ΓΕΡΟΣ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ
ΤΟΝ ΥΠΝΟ ΤΟΥ ΜΗ ΤΟΥ ΤΑΡΑΞΕΙΣ”

γράφει, όπως βλέπετε και στη φωτογραφία, το επιτύμβιο στο βάθρο του αγάλματος που παριστάνει καθιστό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη σπου τάφρο δύποι είχε ταφεί στο Α' νεκροταφείο της Αθήνας, άγαλμα που θυμίζει μάλλον καλοζωισμένον τσέλιγκα παρά τον πολεμιστή θρυλικό Γέρο του Μοριά.

Από ό,τι έμαθα, το άγαλμα στήθηκε εκεί με πρωτοβουλία της Παγγοργυιακής Ένωσης, με δαπάνες του εξ Αρκαδίας μεγάλου ευγέρτη κ. Π. Αγγελόπουλου, και τα αποκαλυπτήρια έγιναν από το δήμαρχο Αθηναίων κ. Δ. Αβραμόπουλο την άνοιξη του 1995.

Αναφωτιέται όμως κανείς γιατί η απόκρυψη της ιστορικής πραγματικότητας και η παραπλάνηση του κόσμου από το επύγραμμα, αφού η αλήθεια είναι ότι, το 1930 έγινε ανακοινωθή των οστών του Κολοκοτρώνη από το Α' νεκροταφείο στην Τρίπολη και τα συνόδευψε εκεί ο ίδιος ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πρωθυπουργός τότε.

Ας δούμε όμως καλύτερα τι λέει το ενημερωτικό για τον επισκέπτη ενεπίγραφο κείμενο πάνω από την κρύπτη, όπως φαίνεται και στη φωτογραφία (επάνω αριστερά) όπου το ποθετήθηκαν τα οστά του Γέρου στο βάθρο του έφιππου ανδριάντα του, έργο του γλύπτη Φάνη Σακελλαρίου, που έχει στηθεί στην πλατεία Άρεως στην Τρίπολη. Λέει λοιπόν η επιγραφή:

ΕΔΩ ΦΥΛΑΣΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΟΣΤΑ
ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΤΟΠΟΘΕΤΗΘΙΚΑΝ ΤΗΝ 25η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1993 ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΟΣΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟ Α' ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΤΗΝ ΤΡΙΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ

ΜΝΗΜΕΙΟ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΚΡΙΤΩΝ ΕΓΙΝΕ ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ

ΑΠΛΙΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΑΡΚΑΣΩΝ ΤΗΝ 12η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1930 ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΙΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΕΡΙΝΟΥ ΚΑΙ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΝΑ ΤΟΠΟΘΕΤΗΘΟΥΝ ΟΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟ ΒΑΘΡΟ ΤΟΥ

ΑΝΑΡΙΑΝΤΑ ΠΟΥ ΕΠΡΟΚΕΙΤΟ ΝΑ ΑΝΕΓΕΡΘΗ.

Εκείνο συνεπώς που κάνει εντύπωση στους γνωρίζοντες την πραγματικότητα είναι, όχι το ότι έστησαν άγαλμα του Κολοκοτρώνη στο Α' Νεκροταφείο της Αθήνας όπου ήταν θαμμένος μέχρι το 1930 - η αισθητική πλευρά του συγκεκριμένου έργου είναι άλλο ζήτημα- αλλά το ότι δεν έγραψαν στο βάθρο την αλήθεια, όπως έκαμπαν λόγου χάρη οι Κερδυραίοι για το Σολωμό, όπου στον κενό τάφο του στην Κέρκυρα διαβάζουμε: "Εδώ η γη μας στοργικά εκούμισε τον ποιητή από τη θανή του, 1857 ως την ανακομιδή 1863, στη Ζάκυνθο".

Στις εφημερίδες είχα διαβάσει παλαιότερα ότι το άγαλμα, έστω και κακόγουστο, στήθηκε στο Α' νεκροταφείο γιατί για τους Αρκάδες της Αθήνας έχει κάποια συναισθηματική σκοπιμότητα. Ουδείς ψύγος. Άλλα, αφού ο Κολοκοτρώνης δεν είναι πια εκεί, προς τι το σκανδαλώδες κείμενο του επιγράμματος στο βάθρο; Μανιφατούρα θα ξανάλεγε ο συγχωριανός μου ο Περικλής, αν του έθετες το ερώτημα.

Ωστόσο καλά κάνει ο επιγραμματοποιός και αποτρέπει τους διαβάτες από το να ταράξουν τον ύπνο του Γέροντος, γιατί έτσι και σηκωθείς καταλαβαίνετε τι "νίλα" έχει να ξαναγίνει και βέβαια αυτή τη φορά όχι του Δράμαλη.

Κορινθιογραφίας το ανάγνωσμα

Αν ανοίξετε κάποιο από τα έγκυρα εγκυροπαιωντικά λεξικά στο λίμπια Κορινθία - Κόρινθος, θα δοκιμάσετε έκπληξη. Θα βρεθείτε μπροστά σε ένα πλήθος ουσιαστικών, ρημάτων και άλλων τύπων που παραγόνται από τη λέξη αυτή, αλλά και σ' ένα πλήθος εννοιών που προσδιορίζονται με το επίθετο κορινθιακός -ή-δ. Πρόκειται για θέματα που παρουσιάζουν μεγάλο "κορινθιακό" ενδιαφέρον και θα μπορούσε καθένα από αυτά να αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης.

Και μόνο για το κορινθιακό κιονόκρανο λόγου χάρη που οι παραλλαγές του σε όλο τον κόσμο είναι πάρα πολλές θα μπορούσε να γραφεί βιβλίο ολόκληρο. Ίσως και να υπάρχει. Το ίδιο και για την κορινθιακή τριήρη που κατά τον Θουκυδίδη (Βιβλ. Ι Κεφ. 13) ναυπηγήθηκε για πρώτη φορά το 704 π.Χ. στην Κόρινθο, από τον περίφημο Κορίνθιο ναυπηγό Αμεινοκλή, ο οποίος αμέσως μετά ναυπηγήσε αλλεξ τέσσερες κατά παραγγελία και για λογαριασμό των Σαμίων. Άλλα δεν είναι μόνον αυτά.

Από την τέχνη και τον πολιτισμό υπάρχουν: ο κορινθιακός ρυθμός, τα κορινθιακά αγγεία, “αἱ κορινθιακαὶ γλύφαι” οι κορινθιακοί κάδοι, τα κορινθιακά έθιμα, η κορινθιακή διάλεκτος, οι προς Κορίνθιους δύο επιστολές του Παύλου και ακόμη ο Κορινθιακός πόλεμος, το κορινθιακό κράνος, η Κορινθιακή συμμιαχία, οι κορινθίες εταίρες, κ.ά. Α! να μη ξεχάσουμε τον Ακροκόρινθο με τη δική του μυθολογία και ιστορία, αρχαία και νεότερη, και τον βαθύτερο και μακρύτερο ελληνικό κόλπο, τον Κορινθιακό, και βέβαια τη γλυκύτατη και νόστιμη κορινθιακή σταφίδα.

Τώρα γιατί τα θυμήθηκα και τα αναφέω όλα αυτά; Μα από τη φόρα που έχω πάρει σε προηγούμενο σημείωμα για τη Στυμφαλία και από όσα έγραψα για το παρόν μικρό αφρέωμα του περιοδικού. Ποιος ξέρει καμιά φορά, όλο και κάποιος μπορεί να βρεθεί που θα έχει και αυτός το “ψώνιο” ώστε να αισχοληθεί με αυτά και το περιοδικό μας να πληρώσει, δια φιλοξενίας, του εγχειρήματος τα... επίχειρα.

Η Κόρινθος και ο Αντιφών

Ο Γιώργος Σταματόπουλος της “Ελευθεροτυπίας” - και δικός μας, καθ’ ότι Στυμφαλίος - μας δίνει για την Κόρινθο της αρχαιότητας μια εκπληκτική πληροφορία.

Στο σημείωμα του με τίτλο **“Ματαιοδοξία και παρανόηση”** στην τακτική κατά Σάββατο στήλη του ΑΠΟ-ΣΤΑΣΕΙΣ (Ε. 20-3-99) αναφέρει ότι ο σοφιστής Αντιφών (5ος αι. π.Χ.) ίδρουσε στην Κόρινθο την πρώτη ψυχιατρική κλινική όπου “περί παντός εἰπών ὃν πεῖσαι νηπενθεῖς ἀκροάσεις ἐπήγγειλεν”. (Φιλόστρατος. Βίοι Σοφιστών. 1,15,2).

Να σχολιάσω ότι, ο Αντιφών ίσως να προτίμησε την Κόρινθο με δεδομένο το ότι, με τις περίφημες εταίρες που διέθετε (ο Στράβων λέει ότι ήσαν περισσότερες από χίλιες) ήταν η κατ’ εξοχήν πόλη του έρωτα και ως γνωστόν “το γαρ πολύ του έρωτος γεννά παραφροσύνην”. Άν λάβουμε τώρα υπόψη μας και την “άγρια τάση για πλουτισμό, εξουσία και δρᾶ” που κυριαρχούσε στην “Αφνειό” Κόρινθο, τι άλλο ήθελε. Το έδαφος ήταν πλέον κατάλληλο για ένα τέτοιο εγχείρημα. Άλλο ότι δεν τα βγαλε πέρα και τα παράτησε, όπως λέει ο Πλούταρχος, “Ἐν Κορίνθῳ τε κατεσκευασμένος οίκημά τι παρά την αγοράν προέγραψεν, ότι δύναται τοὺς λιποιμένους δια λόγων θεραπεύειν· καὶ πυνθανόμενος τάς αἵτιας παρεμθείτο τοὺς κάμνοντας· νομίζων δέ τὴν τέχνην ἐλάττω η καθ’ αὐτὸν είναι ἐπί ρητορικήν ἀπειράπη”. (Πλουτάρχου Ηθικά. Βίοι Δέκα ρητόρων. Αντιφών 833, C, D)

Καλύτερα όμως να διαβάσουμε το ξέχοι αυτό κείμενο του συμπολίτη μας δημοσιογράφου. Το παραθέτουμε αυτούσιο.

“Ο καθείς είναι έτοιμος, ανά πάσα στιγμή, να εκραγεί. Η παρανόηση έχει εισβάλει φυσιολογικώς σχεδόν στις πράξεις μας και τη συμπεριφορά μας. Στους δρόμους και τα γραφεία, λες και δεν κυκλοφορούν άνθρωποι, αλλά τεντωμένα νεύρα, ενδεδυμένα με ανθρώπινα προσωπεία. Ο λόγος απονισάξει, νικημένος από τα χαμηλά ένοτικτα που ηλεκτρίζουν την ατμόσφαιρα. Χαλεποί καιροί. Ο Θεός να βάλει το χέρι του ή ο Διάβολος, ή όποιος τέλος πάντων που μπορεί να “δει” με οίκτο και αγάπη τ’ ανθρώπινα. Η Φυσική και η Χημεία σκορπίζουν τον τρόμο με τις (ανέλεγκτες) δινατάτητες εφαρμογής τους στον οργανισμό του είδουνς. Ο έρωτας, ο μέγας δυνάστης κι απελευθερωτής, κατακρημνίστηκε στο ημιτελές κενό του. (Τι σημαίνει “ημιτελές κενό” του έρωτα;). (Έλα ντε). Η πολιτική προσπάθεια ήγουν να συνυπάρξουμε ειρηνικά, τελματώθηκε στην αδαμοσύνη και ολιγότητα αυτών που την βιάζουν καθημερινά. Ο λόγος (ποίηση, σοφία), η πολιτική (ειρήνη, δικαιο-

σύνη, ισότητα) και ο έρωτας (ανύψωση ή ταπείνωση, πάντως έκσταση) υπέκυψαν σε μια αλλόκοτη, αλλόφρονη και υλόφρονη φιλοσοφία. Κι έτσι η λύπη και η κατάθλιψη δείχγουν τα δόντια τους στους αφελείς και τους αισιόδοξους· στους χαζοχαρούμενους που θέλουν να πεισθούν, και να μας πείσουν, ότι η ζωή είναι ένα αδιάκοπο πανηγύρι. Ο σοφιστής Αντιφών, που ίδρυσε την πρώτη ψυχιατρική κλινική στην Κόρινθο για να θεραπεύει όσους πάσχουν από κατάθλιψη χρησιμοποιώντας ως μέσο τον λόγο, γρήγορα τα παρατάσεις. Πιθανώς διότι συνειδητοποίησε ότι οι άνθρωποι προτιμάνε την παρανόηση από την επικοινωνία· στη μεν πρώτη δεν έχουν να δώσουν λογιασμό σε καινέναν (επιπλέον έλκουν την προσοχή πολλών λόγω της υποτιθέμενης ιδιαιτερότητάς τους), στη δε δεύτερη όφειλαν να είναι συνεχώς εν εγοηγόρσει και να έχουν γνώμη· να επικοινωνούν. Όσο κι αν ο Αντιφών “ηγενθείς ακροάασεις επήγγειλεν”, ουδέν αποτέλεσμα είδε. Διότι κυριαρχούσε η άρριανος για εξουσία και δόξα και πλουτισμό. Και όταν αυτά δεν μπορούσαν να αποκτηθούν η ματαιοδοξία μετατρέποταν σε αγιάτρευτη θλίψη. Τι διαφορετικό συμβαίνει σήμερα;
ΥΓ: Ουδέν καινόν”.

Η Κόρινθος και η συνθήκη του Κάρλοβιτς.

και τον Ακροκόρινθο, ενώ από το πίσω μέρος του φαίνονται να αποχωρούν τα τουρκικά στρατεύματα.

Μερικά χρόνια αργότερα αποκούσθησε η συνθήκη του Κάρλοβιτς, η οποία μεταξύ άλλων ορίζει και τα εξής: “Ο Μορέας με όλας αντού τας πόλεις, όλα τα φρούρια και χωρία, βουνά, ποταμούς, δάση, λίμνας, λιμένας και όλα τα άλλα πρόγραμματα, τα ενρισκόμενα εντός της περιοχής αντού ως είναι και ενρισκεται εις την κατοχήν της γαληρωτάτης δημιουργίας της Ενετίας, παρεμένει ειρηνικώς υπό την κυριαρχίαν αυτής από της θαλάσσης και του Εξαμιλίου της Κορίνθου όπου φαίνονται τα ίχνη του παλαιού τείχους, ούτως ώστε ούτε, από του Μορέως προς την Στερεάν να είναι δυνατή εδαφική επέκταση, ούτε αντιθέτως από της Στερεάς πέραν των συνόρων του Μορέως”.

Τώρα γιατί τα θυμήθηκα όλα αυτά;

Έτοι για την ιστορία, γιατί σήμερα “αι Ηνωμέναι δυνάμεις της Χριστιανικής Ευρώ-

πετε στην εικόνα υπάρχει στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και αναφέρεται στην ήττα της Τουρκίας από τις “Ηνωμένες Δυνάμεις” της Χριστιανικής Ευρώπης κατά το 1683, η οποία και καταλαμβάνει σταδιακά τα εδάφη που εγκαταλείπει η Τουρκία.

Φέρει την ένδειξη “Κόρινθος, Αύγουστος 1687” και παριστάνει την αποβίβαση των Βενετών στην παραλία του Κορινθιακού, οι οποίοι κατευθύνονται προς την πόλη

πης” είναι “ηνωμέναι” και μετά της Τουρκίας για να “διευθετήσουν” τα της Ευρώπης, και ευχαριστώ τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη για την υπόδειξη της χαλκογραφίας.

Μία πρόταση

Αρχετές είναι οι κινηματογραφικές ταινίες που έχουν γυριστεί στη Στυμφαλία και στο Φενέρ, γιατί τα τοπία τους “προσφέρονται κινηματογραφικά”, γι’ αυτό και πολλοί από τους έμπειρους σκηνοθέτες τα προτιμούν.

Στη Στυμφαλία για παράδειγμα, όπως μου είπε ο δικός μας (από το Ξυλόκαστρο) σκηνοθέτης **Βασίλης Γεωργιάδης** έχουν γυριστεί τουλάχιστον πέντε ταινίες μεγάλου μήκους και έχουν περάσει από εκεί πολλοί από τους σπουδαίους ηθοποιούς μας όπως η Καρέζη, η Λυβιτικού, η Ζαφειρίου, ο Καζάκος, ο Αντωνόπουλος, ο Βέγγος, ο Φούντας, ο Προύσαλης ο Καλογήρου κ.ά..

Θα προτείνουμε λοιπόν στους νεοεκλεγέντες δημιάρχους των δύο δήμων και στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, να οργανώσουν από κοινού στα πλαίσια πολιτιστικών εκδηλώσεων μια ημερίδα κινηματογραφικών αναμνήσεων και να καλέσουν τους σκηνοθέτες που γύρισαν εδώ τις ταινίες τους και δόλους τους ηθοποιούς που συμμετείχαν σ’ αυτές, για να τους προσφέρουμε τιμή και αγάπη. Και επειδή συμβαίνει, ο προδρομικός δημιουργός του ελληνικού κινηματογράφου, ο σκηνοθέτης **Γιώργος Τζαβέλλας**, να κατάγεται από το Φενέρ -το γράφουμε για δύοσ δεν το ξέρουν- η εκδήλωση αυτή να γίνει στη μινήμη του. Αυτονόητο είναι ότι θα πρέπει να κληθούν και όλοι οι εκ Κορινθίας σκηνοθέτες και ηθοποιοί.

Μνήμη για τον ποιητή

Την Κυριακή 14 Φεβρουαρίου έγινε στο θεάτρο Περιγιαλίου μια σεμνή και συγκινητική εκδήλωση για τον **Παντελή Τρωγάδη** τον ποιητή από τη Στυμάγκα που χάθηκε πρόσφατα. Τη διοργάνωση είχαν το σωματείο λόγου και τέχνης Αλκυονίδες και ο Πολιτιστικός Σύλλογος Περιγιαλίου σε συνεργασία με τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κορινθίας και με άλλους τοπικούς φιρεύεις.

Στο πρώτο μέρος της εκδήλωσης που ήταν φιλολογικό μίλησαν:

Για τη δημιοσιογραφική του ιδιότητα, η Τζίνα Βογιατζήγλου δημοσιογράφος από την EPA 5 (Φωνή της Ελλάδας) όπου ο Τρωγάδης ήταν διευθυντής.

Για την ποίησή του, ο δρ. Αριστείδης Δουλαβέρας φιλόλογος και σχολικός σύμβουλος Κορινθίας.

Για τη ζωή του, ο στενός φίλος του Σπύρος Μιχόπουλος τ. Επόπτης Δημοτικής Εκπαίδευσης και εκδότης του «Αίποτον». Διάβασαν πιοήματά του η Πολυξένη Ορκοπούλου -Ξανθάκη και πεζά κείμενά του η δημοσιογράφος της EPA 5 Διαμαντένια Ριμπά.

Στο δεύτερο μέρος δόθηκε συναυλία με έργα του συνθέτη Μάρκου Λέκκα πάνω σε ποιήματα του Παντελή Τρωγάδη. Την οκταμελή ορχήστρα που είχε μετακληθεί από την Αθήνα διηγήθυνε ο ίδιος ο συνθέτης.

Θα κλείσουμε αυτό το σημείωμα για τον Τρωγάδη με ένα μικρό απόσπασμα από το ποίημά του «Κινηματογραφική εποχή».

Στον κόσμο που μας έρριξαν να ζούμε

Δεν είναι και πολλά να ειπεί κανείς.

Τα πιο πολλά είναι λαλιά της μηχανής.

Ημερίδες λαογραφίας

Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρακολουθήσαν Κορίνθιοι επιστήμονες και πλήθος κόσμου στην κατάμεστη αίθουσα του εμπορικού επιμελητηρίου Κορίνθου την ομιλία του καθηγητή της λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Μιχάλη Μερακλή που είχε θέμα τις λαογραφικές παρατηρήσεις σε ποιήματα Κορινθίων ποιητών.

Η ομιλία έγινε στα πλαίσια του προγράμματος της δεύτερης ημερίδας λαογραφίας που πραγματοποίησε το Ίδρυμα Κορινθιακών Μελετών της 21 Μαρτίου ε.ε. κατά τη διάρκεια της οποίας έγιναν και τρεις ακόμα εισηγήσεις επί λαογραφικών θεμάτων κορινθιακού ενδιαφέροντος από τους Σπύρο Μιχόπουλο, Αριστείδη Δουλαβέρα και Μαρία Μέξια - Θωμαΐδου.

Η πρώτη ημερίδα έγινε στις 28 Φεβρουαρίου στο Κιάτο, όπου και αναπτύχθηκαν σημαντικά λαογραφικά (επίσης κορινθιακού ενδιαφέροντος) θέματα από τους Νίκο Πιέρρο, Ελένη Κυριακοπούλου, Σεβαστή Χαβιάρα - Καραχάλιου και Άγγελο Μπουβή.

Οι ανακοινώσεις και των δύο ημεριδών κορινθιακής λαογραφίας θα δημοσιευθούν σε προσεχές τεύχος του «Δελτίου» του Ι.Κ.Μ.

«Εις υγείαν» της Δροσοπηγής

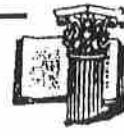
Μια μεγάλη ομάδα γιατρών, όλων σχεδόν των ειδικοτήτων μεταξύ των οποίων και πολύ γνωστά ονόματα του ιατρικού κόσμου, και μια πλήρως εξοπλισμένη υπερσύγχρονη κινητή ιατρική μονάδα, ξεκίνησαν το Σάββατο 8 Μαΐου από το «Υγεία» το γνωστό θεραπευτήριο της Αθήνας, και ανηφοράσιαν στο χωριό Δροσοπηγή (πρώην Μπάσι) της ορεινής Κορινθίας.

Ο λόγος; Να εξετασθούν δωρεάν όλοι ανεξαιρέτως οι κάτοικοι του μικρού χωριού, που ξεχασμένο πίσω παστά βουνά φωλιάζει απομονωμένο σε μια πλαγιά της Ζήριας.

Την ίδεα και την πρωτοβουλία είχε ο νομικός σύμβουλος του νοσοκομείου, έγκριτος διηγόρος κ. Δημήτρης Δρόλιας που κατάγεται από τη Δροσοπηγή, του οποίου την πρόταση, εκτός από τους γιατρούς αποδέχτηκε και «υιοθέτησε» προθυμότατα η διοίκηση του νοσηλευτικού ιδρύματος «Υγεία» η οποία και παραβρέθηκε στην εκδήλωση. Όταν τελείωσε η εξέταση των κατοίκων, στρώθηκε για όλους, ντόπιους και ξένους, πλουσιοπάροχο τραπέζι με αρνιά της σουβλαίς και άλλα σπιτικά εδέσματα που παρασκευάστηκαν εκεί και που ως καλός οικοδεσπότης πρόσφερε ο κ. Δρόλιας. Όπως ήταν φυσικό, σε ένα τέτοιο φιλικό και ζεστό περιβάλλον δεν άργησε να φουντώσει και το γλέντι, αφού είχε ακόμα προβλεφθεί να είναι εκεί και η ντόπια λαϊκή ορχήστρα.

Όμως την παράσταση έκλειψε ο μπάρμπα-Αντώνης Κορδαλής, ένας έφηβος 82 χρόνων και σχεδόν ισόβιος πρόσεδρος του χωριού. Κατασγκρινημένος ευχαρίστησε τους γιατρούς και όλους τους παραβρισκόμενους του «Υγεία» για τη σημαντική προσφροφά τους στους κατοίκους του μικρού χωριού τονίζοντας ότι «τέτοιο πράγμα δε ματάγινε στο χωριό μας» ενώ στους συγχωριανούς του ευχήθηκε να είναι πάντα μονοιασμένοι κι αγαπημένοι

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Βασ. Γεωργίου (Χρήστος Ρήγας): Τρία βιβλία της σειράς “*Η απειλούμενη νέα συρρίκνωση του Ελληνισμού*”, Εκδόσεις Ε. Ρήγα. Αθήνα.

α) “*Βόρειος Ήπειρος*”. *Η συνεχίζουμενη Εθνική Τραγωδία*. Α' βραβείο Πανηγυρικής Ένωσης.

β) *Η Μακεδονία στο μάτι των Γιουνγκούλαβικού κυκλώνα*. (Η ιστορική και πολιτική διάσταση του κυνδύνου). Α' Κρατικό βραβείο. 3η έκδοση 1997.

γ) *Η σκιά της Αγκυρας πάνω στην Ελληνική Θράκη*. (Η ιστορική και πολιτική πραγματικότητα).

Α' Βραβείο Εστίας Ν. Σμύρνης. 4η Έκδοση.

Ο Συγγραφέας συμπολίτης μας (από το Καίσαρι) Βασ. Γεωργίου (Χρήστος Ρήγας), έχει γράψει αρκετές παρεμφερείς μελέτες, τμήματα των οποίων κατά καιρούς έχουν προβληθεί από τα μέσα ενημέρωσης με πολύ κολακευτικά σχόλια.

Τα έργα του που αποτελούν τη σειρά κάτω από το γενικό τίτλο. “*Η απειλούμενη συρρίκνωση του Ελληνισμού*” παρουσιάζουν ανεπηρέαστα και αντικειμενικά την αληθινή διάσταση των κυνδύνων που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος Ελληνισμός, κυρίως από τη Θράκη έως τη Βόρειο Ήπειρο και προτείνουν μέτρα για τη ριζική αντιμετώπισή τους. Εντυπωσιακό μικρό δείγμα της συγκλονιστικής επικαιρότητας που παρουσιάζουν τα βιβλία αυτά παραθέτουμε από μία εισαγωγή σε ένα από αυτά.

«... Στη Νοτιοαντιολική γωνιά της Ευρώπης- τα Βαλκάνια- η δοτή και κατευθυνόμενη αναταραχή, με την όξυνση των εθνικιστικών αντιθέσεων, τείνει να αποτελέσει τη μήτρα ενός ευρύτερου σχεδίου αποσταθεροποίησης, που θα οδηγήσει την ανθρωπότητα σε μια νέα περιπέτεια. Η νέα Παγκόσμια Τάξη Πραγμάτων είναι πλέον Status quo και όλοι με κομμένη κυριολεκτικά την ανάσα παρακολούθουμε την, με ασύλληπτη ταχύτητα και ακρίβεια, πραγμάτωση των αποκαλυπτικών σημείων... ”.

Ο Χρήστος Ρήγας δεν είναι “προφήτης”, ούτε ονειροπαραμένος, με την τρέχουσα απαξιωτική έννοια του όρου, “εθνικιστής”. Απλά είναι ένας επιστήμονας ερευνητής του Ιστορικού Αρχείου των Υπουργείου Εξωτερικών που εδύ και είκοσι πέντε χρόνια ασχολείται με τη μελέτη των Βαλκανιών λαών και των μεγάλων Εθνικών μας προβλημάτων και έχει την ικανότητα να τα βλέπει και το θάρρος να τα επισημαίνει και να τα παρουσιάζει στην πραγματική τους διάσταση.

Σ.Κ.Μ.

Γιώργον Π. Μαραγκούδακη: Αναζητώντας τον οκεπτόμενο νου. Διεπιστημονική ψυχολογική προσέγγιση. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

“Καράβι κάνω την καρδιά, την πεθυμά κατάρτι
κι απλώνω σήγουρο πανί το νου μου τον αντάρτη”

‘Όχι μόνο τον “αντάρτη” νου της κρητικής μαντινάδας, αλλά και τον αναπαραστατικό και σκεπτόμενο νου και τους παράγοντες που ασκούν επίδραση στη διαμόρφωσή τους αναζητά, μελετά, προσδιορίζει και αναλύει στο νέο του αυτό επιστημονικό βιβλίο ο Γιώργος Μαραγκούδακης.

Αυθεντιά σε θέματα της ψυχολογίας της μάθησης ο γνωστός στον εκπαιδευτικό κόσμο της χώρας και από άλλα συγγραμματά του παιδαγωγός συγγραφέας, στη μελέτη του αυτή βρίσκεται, όπως σημειώνει αντιμέτωπος με “ένα ασφυκτικά πιεστικό δίλημμα: Πώς είναι δυνατόν το ίδιο το αντικείμενο της μελέτης - δηλαδή ο νους- να αποτελεί ταυτόχρονα και το μέσο, που με τη συμβολή του διενεργείται η μελέ-

τη αυτή; Πώς γίνεται με άλλα λόγια αυτό το αναπόφευκτο, ώστε ο νους να μελετά το νου;” Και όμως η απάντηση, δύσι κι αν φαίνεται ανέφικτη, δίδεται μέσω της μελέτης των παραγόντων που αναφέραμε πιο πάνω και μάλιστα εξόχως ικανοποιητική.

Σ.Κ.Μ.

Κώστα Γ. Μίσσιος: “Συμβολή στην ιστορία της Λεσβιακής γραμματείας” τόμοι Δέκα. Μυτιλήνη 1994-1998.

Να εξηγήσουμε εξ αρχής ότι ο εδώ αναφερόμενος ως τίτλος του έργου δεν είναι παρά ο υπότιτλος που συνδέει ολόκληρη τη σειρά των δέκα τόμων, καθένας από τους οποίους φέρει δικό του τίτλο και καλύπτει ένα ιδιαίτερο τομέα των Λεσβιακών γραμμάτων.

Πρόκειται για έργο ζωής του Κώστα Μίσσιου που αναφέρεται στο σύνολο της Λεσβιακής γραμματείας η οποία αρχίζει από τον 7ο π.Χ. αιώνα και φθάνει ως τις μέρες μας.

Στους πρώτους τόμους γίνεται συνοπτική αποτίμηση της προσφοράς των λογίων, λογοτεχνών, καλλιτεχνών και συγγραφέων, που δεν είναι και λίγοι, μ' ένα λόγο δηλαδή αναφορά στη “Λεσβιακή άνοιξη και καρποφορία” των γραμμάτων και των τεχνών στο νησί και βέβαια στα “ιερά τέρατα” που ανάδειξε ο τόπος αυτός - Βεργαδάκης, Ερταλιώτης, Μυριβήλης, Βενέζης κ.ά.

Ένας τόμος 1295 σελίδων αναφέρεται στο πολύμυρο, πολυσήμιαντο και πολυυχιδές έργο της “παμφεγγούς” και πολυβραβευμένης θεολόγου πουητρίας και συγγραφέως, μοναχής και ηγουμένης της Ι. Μονής του Αγίου Ραφαήλ Ευγενίας Κλειδαρά. Οι τρεις τελευταίοι ογκώδεις επίσης τόμοι φέρουν το γενικό τίτλο “Ανθολόγιο Λεσβίων Ποιητών” που αρχίζει από τον Αλκαίο, τη Σαπφώ και τον Αρίονα, τον και δικό μας μετέπειτα, αφού έζησε επί Περιάνδου στην Κόρινθο, και φθάνει ως τις μέρες των “ιερών τεράτων” που αναφέραμε και τους επιγόνους τους.

Εκείνο που θαυμάζει ο αναγνώστης είναι ότι ο συγγραφέας κατόρθωσε να “δαμάσει” το τεράστιας έκτασης και σε μέγια βάθος χρόνου κείμενο πολύμυρο υλικό, να το ταξινομήσει, να το σχολιάσει και να το παρουσιάσει ως ένα ενιαίο σύνολο, μια κιβωτό ανυπολόγιστης αξίας για τα Ελληνικά και ειδικότερα για τα Λεσβιακά γράμματα.

Σ.Κ.Μ.

Διονύση Μαυρόγιαννη: Οι Σαρακαταάνοι της Θράκης, της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. (Επιτόπια Κοινωνιολογική Έρευνα από τον Έβρο έως Θεσσαλονίκη), Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα - Γιάννινα 1998.

Ανέκδοτα φωτογραφικά ντοκουμέντα από τους τόπους, τα πρόσωπα και τα πράγματα, δηλαδή από το σύνολο του πολιτιστικού θησαυρού των Σαρακαταάνων της Θράκης και της Μακεδονίας, παρουσιάζει στον υψηλής αισθητικής στάθμης και μεγάλου σχήματος τόμο ο Διονύσης Μαυρόγιαννης, καθηγητής Κοινωνιολογίας και πρώην πρύτανης του Δημιοκρατείου Πανεπιστημίου της Θράκης.

Το απαράμιλλης αξίας συλλεκτικό αυτό έργο, είναι καρπός μιας επιτόπιας κοινωνιολογικής έρευνας που διεξήγαγε ο ίδιος ο συγγραφέας κατά τη δεκαετία του '80.

Καίτης Μουλοπούλου - Καρακάτσου: Καλλυντικά - Συστατικά και εφαρμογές, Εκδόσεις ΒΗΤΑ - Β' έκδοση σ. 676, Αθήνα 1998

Το βιβλίο αυτό αποτελεί τον πρώτο οδηγό καλλυντικών στην Ελληνική Βιβλιογραφία.

Η δεύτερη έκδοσή του διατηρεί ουσιαστικά μόνο τη δομή της πρώτης έκδοσης που έγινε δεκτή μ' ενθουσιασμό για την πρωτοτυπία της, αφού είναι εντελώς νέα και απολύτως αναθεωρημένη. Το βιβλίο απευθύνεται σ' όσους μ' οποιονδήποτε τρόπο ασχολούνται με τα καλλυντικά (Δερματολόγους, τοξικολόγους, φαρμακοποιούς, χημικούς, παραγωγούς, αισθητικούς αλλά και καταναλωτές). Περι-

γραφεί 550 περίπου συστατικά καλλυντικών με αλφαβητική σειρά, τις μορφές τους, τη χρήση τους και τις ανεπιθύμητες ενέργειες τους και 40 συναρπείς κατηγορίες π.χ: καλλυντικά και ακμή, καλλυντικά για άνδρες, για βρέφη κ.α. Αλλά και πληροφορίες για το φυσιολογικό, ξηρό, λιπαρό, ώριμο, ευαίσθητο, γηρασμένο, μετεμψηνοπαυσιακό δέρμα, την κυτταρίτιδα, τις ωτίδες κ.α.

Διαθέτει ακόμη 4 πάνακες που αφορούν: Την πρώτη όμη των καλλυντικών, την ονοματόθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα προϊόντα αυτά, τα ζωικά συστατικά και το βαθμό μολυσματικότητας τους και πάνακα από 476 φυτικά συστατικά καλλυντικών, για πρώτη φορά μεταφρασμένα στην Ελληνική γλώσσα.

Γραφικένο γλαφυρά, διαβάζεται ευχάριστα παρά την ιατρική πολλές φορές ορολογία, όπως είναι λογικό, που χρησιμοποιεί η συγγραφέας. Θεωρούμε ότι το βιβλίο αυτό είναι πολύ χρήσιμο, αφού διευκολύνεται και με τα σχόλια στο τέλος κάθε λήμματος, η αντικειμενική και τεκμηριωμένη αναγνώριση των ιδιοτήτων των συστατικών των καλλυντικών, ώστε να επιλέγονται τα καλύτερα και τα ασφαλέστερα και ταυτόχρονα, ξεδιαλύνεται η αχλύς του μυστηρίου που περιβάλλει τα προϊόντα αυτά για πρώτη φορά στην Ελληνική Βιβλιογραφία.

Συγχαίρουμε την κ. Μουλοπούλου για το τόσο κοπιώδες έργο της, καθώς και τους συνεργάτες της κ. Στρατηγό και Ρηγόπουλο και το συνιστούμε ανεπιφύλακτα.

Λρ. Σεβαστή Χαβιάρα - Καραχάλιου
Οφθαλμίατρος

Βασ. Ι. Λαζανά: *Πινδάρου Επίνικοι.* Με προλεγόμενα, κείμενο, έμμετρη μετάφραση, σημειώσεις, Αθήναι 1997, σελ. 528, 80 σχ.

Ο συμπολίτης μιας Βασ. Λαζανάς είναι ευρύτερα γνωστός για την προσφορά του στα ελληνικά γράμματα. Καλός γνώστης της αρχαίας Ελληνικής και άριστος της νέας και ποιητής ο ίδιος, δεν ήταν δυνατόν παρά να επιτύχει το καλύτερο δυνατό για ένα δύσκολο ποιητικό κείμενο, όπως ο Πίνδαρος και οι Επίνικοί του. Η μετάφραση των Επινίκων γίνεται σε μια σωστή, ομιλήγοντα, φέουσα και ευχαρίστως αποδεκτή από τον αναγνώστη δημιοτική, της οποίας δείγματα έχει δώσει ο μεταφραστής και κατά την απόδοση του επιγράμματος της Παλατινής Ανθολογίας. Αν η απόδοση της ουσίας και της μορφής είναι δύσκολη σε κάθε ποιητικό κείμενο, τι να πει κανείς για τον Πίνδαρο και τους Επινίκους του, όπου τα μέτρα είναι περιτεχνα και ποικιλιανοί, όσον αφορά το περιεχόμενο, η σκοτεινότητα μερικών προτάσεων, οι απότομες μεταπτώσεις, οι κατά συρροήν παρεμβαλλόμενοι μύθοι, είναι επόμενο να επανέξανουν τις δυσκολίες. Σχετικά με το μετρικό σύστημα, ο μεταφραστής χρησιμοποίησε τον γενικά αποδεκτό νεοελληνικό ιαμβικό ενδεκασύλλαβο, αλλά και στίχους με μικρότερο ή μεγαλύτερο αριθμό συλλαβών, αφού και στο πρωτότυπο υπάρχει ποικιλία. Ο στίχος του είναι εύηχος, ρυθμικός, με τις αναγκαίες τομές και πλήρη αποφυγή της χαριωδίας. Ο μεταφραστής, τέλειος κάτοχος του γλωσσικού οργάνου, με πείρα στην απόδοση αρχαίων κειμένων, μας δίνει ένα κείμενο που δεν είναι σχολική μετάφραση, που αποδίδει όχι μόνο το νόημα, αλλά και ως ένα βαθμό τον κραδασμό του πρωτοτύπου, είναι ανάπλαση και αναδημιουργία. Μεταφραστικές προσπάθειες για εκτενέστερα ή βραχύτερα τμήματα της ποιήσης του Πινδάρου έχουν γίνει στο παρελθόν και από όχι τυχαία ονόματα των ελληνικών γραμμάτων. Όμως για γίγαντες δημιουργούς, όπως ο Πίνδαρος (ή ο Αισχύλος ή ο Όμηρος), καψιμά προσέγγιση δεν μπορεί να είναι ποτέ η τελική. Άξιο επιστέγασμα αυτών των προσπαθειών είναι το κρινόμενο εδώ έργο. Οι φιλοι της λυρικής ποιήσης και του Πινδάρου θα είναι, είμαι βέβαιος, ευγνώμονες στον Βασ. Λαζανά για την προσφορά του.

Πάνος Δορυπαράκης
Φιλόλογος, Επιτ. Γεν. Επιθεωρητής Μ.Ε.

Είπαν - Έγραψαν

για τον “Αίπυτο”

Με τον τίτλο “Ο Αίπυτος που επιμένει” η Ελευθεροτυπία δημοσίευσε επαινετικά σχόλια για το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού, ενώ σχετικές αναφορές σ’ αυτό έκαμπαν και οι εφημερίδες Αυγή, Καθημερινή, Βίβλα και Έθνος.

Ολοσέλιδη σχεδόν παρουσίαση με τον τίτλο “Αίπυτος, ένα περιοδικό κόσμημα για την Κορινθία”, έκαμπε και η τοπική καθημερινή εφημερίδα της Κορίνθου “Σήμερα”.

Εκφράζουμε προς όλους θερμές ευχαριστίες για τα καλά τους λόγια καθώς και προς το Δεύτερο Πρόγραμμα της Ε.Π.Α. και τη Φωνή της Ελλάδας της Κρατικής Ραδιοφωνίας, για την παρουσίαση που μας έκαμπε από τους σταθμούς αυτούς η δημιουργός κυρία **Διαμαντένια Ρυμπά**, την οποία επίσης ευχαριστούμε.

Αρκετά βεβαίως είναι και τα γράμματα που πήραμε από φίλους αναγνώστες, από τα οποία και παραθέτουμε, όσα ο περιορισμένος χώρος μας επιτρέπει, αποσπάσματα:

«...Φυλλομετρώντας τις σελίδες του περιοδικού θαυμάζω τον πλούτο των θεμάτων και τη διάχυτη αγάπη όλων των συγγραφέων προς τη γενέθλια γη και τον πολιτισμό της. Ανακινήσατε αρχαίες μνήμες και ανακαλέσατε μεσαιωνικά και νεώτερα κλέη της θεοβάδιστης γης της μακάριας Αρκαδίας, όπου ανήκε άλλοτε η Στυμφαλία και ο Φενεός. Όλες οι σελίδες του περιοδικού αποπνέουν την ιστορία και τα “σημεία” της, τα κτίσματα και τα κείμενα, τη μετέωρη φωνή του θρύλου και το ακατάλυτο άρωμα του μύθου. Ό,τι ελληνικόν... και αρκαδικόν.

Θαυμάζω το θάρρος και την αποκοτιά σας, να αναλάβετε ένα έργο που απαιτεί συνεχή προσπαθεια και ασύγαστο ενδιαφέρον. Είναι δύσκολοι οι καιροί για παρόμοιες προσπάθειες. Ωστόσο άξιος ο μισθός σας. Ο “Αίπυτος” είναι μια μαρτυρία της αγάπης σας και της λαχτάριας των συμπατριωτών σας, να αναβαπτίζονται στη μνήμη της μητέρας γης. Ευχάριστο ανάγνωσμα από την αρχή ως το τέλος. Εύχομαι να μη σας λεύψει η δύναμη να συνεχίσετε...»

Βασ. Α. Κύρκος
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

«...Διαβάζω με μεγάλο ενδιαφέρον τα τεύχη του Αίπυτου, καθώς περιέχουν άρθρα ποικίλων θεμάτων και ωραία γραμμένα. Η σύνταξη και η παρουσίαση κάθε τεύχους, υποδειγματική. Μακάρι να υπήρχαν και άλλα τέτοια περιοδικά, σαν τον Αίπυτο και για άλλες περιοχές μας της Πατρίδας μας...»

Γιάννης Λώλος
Αρχαιολόγος - Πανεπιστήμιο του Μίτινγκαν

«...Διεξήλθα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον το λαμπρόν περιοδικόν “Αίπυτος”. Το πλούσιον περιεχόμενον και η καλαίσθητος ειμφάνισή του εφελκύουν ευχαριστώς τον αναγνώστην. Το αφιέρωμα εις τον πρωτομάρτυρα και τον υμνητή της Ελευθερίας, τον Ρήγαν Φεραίον και τον Διονύσιον Σολωμόν δεν είναι εκπλήρωσις επετειακού χρέους, αλλά και συμβολή εις τον φρονηματισμόν, την αυτογνωσίαν και τόνωσην της αυτοπειθήσεως του λαού μας, τόσον απαραιτήτων εις την αρίστην εποχήν μας, εποχήν δοκιμασίας του πνεύματος και την ηθικήν και εθνικήν αξίαν. Περισπούδαστα είναι και τα άλλα άρθρα».

Παναγιώτης Κ. Βλάχος
Φιλόλογος - Τέως Γεν. Επιθεωρήτης Μ.Ε.

«...Πρόκειται για μια πρωτοποριακή έκδοση, με πολύ ενδιαφέροντα και προπάντων επιστημονικά τεκμηριωμένα στοιχεία για την ιστορία και την παραδοση της περιοχής μας.

Βέβαια, το υλικό αυτό αξιοποιείται πρακτικά και για τις εργασίες που γίνονται στο σχολείο. Καθίσταται πολύτιμο υλικό για τις περιβαλλοντικές εργασίες και εμείς ως καθηγητές κάνουμε πολλές αναφορές και παραπομπές σε όσα θέματα σχετίζονται με το εκάστοτε αντικείμενο της διδασκαλίας μας.

Νομίζουμε ότι ο «Αίπυτος» θα αποτελέσει ένα ανεκτίμητο κομμάτι για τη βιβλιοθήκη του σχολείου μας, αλλά και για κάθε σπίτι στην περιοχή μας...».

**Ο Διευθυντής
και ο Σύλλογος των Καθηγητών
του Γυμνασίου & Λυκείου Καλιάνων Στυμφαλίας**

Αναγινώσκω κι αναγνωρίζω στον έξοχο «Αίπυτο» -όπως και σ' άλλα, επαρχιακά κυρίως, έντυπα- μια πολύ ζεστή νοσταλγία για τα περασμένα. Και μια λύπη γλυκόπικρη εκλύει περίεργη ομορφιά που παρασύρει και παφατλανά το αιμυντικό μας σύστημα, επαληθεύοντας το λόγο του Προυστ «Ο καλύτερος παράδεισος είναι ο χαμένος παράδεισος». Όμως ήταν παράδεισος για κείνους που τον ζούσαν; Ήταν παράδεισος για τον (X) Ψαριώτη (που δεν κατάφερε σ' όλη του τη ζωή να πάει στην Κόρινθο) η αυτάρκεια της φτώχειας και της άγνοιας;

Η νοσταλγική γραφή δεν σταματά στην περιγραφή: εξικνεύται ως την διαφούς επιθυμητή αποκατάσταση. Ήχει σαν αυτονόητο το επαναλαμβανόμενο σλόγκαν «Επιστροφή στις ρίζες για να βρούμε τη χαμένη μας ταυτότητα» π.λ.π. Κι οι πιο ρομαντικοί κι ευαίσθητοι κουβαλούν στο σύγχρονο σαλόνι τους ένα σαμάρι για σκαμπό και κρεμούν πλάι στον trepidiction πίνακα του Dalí μια γκλίτσα κι ένα με το κυρδάκι του γιδοστέφανο (έχετε ιδεί τις αρμαθιές τα κυπροκούδουνα στις σύγχρονες ψηταριές!), κι αυτά τα λένε, σχεδόν δακρύοντες, παράδοση. Τη συνέχεια, ας μου γίνει η χάρη, να την ξετιλέσω με το συγκλονιστικό λόγο του δικού σας Παντελή Τρωγάδη:

«Στο λέω πάλι δε γίνεται / να ξαναφτιάξουμε τα μαδημένα παγώνια/Η περηφάνια τους ήταν εκείνα τα φτερά / που τους τα άρπαξε ο άνεμος για να στολίσει/ με χρώματα το φόρεμα του δειλινού». (Αίπυτος, τ. 19)

Λοιπόν, ότι πέρασε, καλώς πέρασε απ' την καρδιά μας. Όλα εν καιρώ καλά. Σήμερα, σε άλλα επίπεδα έχουμε ανεβάσει τις λύπες μας και τις χαρές· μ' άλλο νου και μ' άλλους αγώνες δημιουργούμε το αυριανό δικό μας μέλλον, τη χθεσινή δική μας παράδοση. Και δημιουργούμε σωστά.

Κώστας Καλαπανίδας

Σ.Σ. Κατανοητά δύσα επισημαίνει ο φίλος Κώστας Καλαπανίδας για τις υπερβολές στις οποίες φθάνουν κάποιοι «ρομαντικοί κι ευαίσθητοι νοσταλγοί» νομίζοντας ότι έτσι συντηρούν την παραδοση, αφού είναι σίγουρο πλέον, ότι το σλόγκαν «επιστροφή στις ρίζες» δεν είναι παρά ένα σύνθημα στείρο.

Όμως είναι εξ ίσου βέβαιο ότι «το μέλλον έρχεται από το παρελθόν» με ότι και αν ο αφορισμός υπανίσσεται. **Και μια παροιμία, που ίσως στ' αντιά μερικών να συνηχεί «απρεπώς», το λέει πολύ πιο απλά. «Των πισινών πατήματα, των μπροστινών γιοφύρια».**

Σ.Κ.Μ.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ...ΤΙΜΩΝ

"Ετερόν νιν ἔτι ἀκούσασθε..."
("Ἄριστοφάνης - "Ορνιθες")

Όπως αναφέρεται στην ταυτότητά του, το περιοδικό αποτελεί έκδοση μη κεφδοσκοπική με ετήσια συνδρομή 3.000 δρχ., την οποία δώρωσ οι περισσότεροι από τους λόγους αλλά σταθερούς συνδρομητές του, έχουν από μόνο τους αυξήσει στις 5.000, τιμή η οποία και θα αναγράφεται στο εξής ενδεικτικά. Τους ευχαριστούμε όλους. Ευχαριστίες οφείλονται επίσης στους φίλους χρονιγούς που μας ενισχύουν κατά καιρούς. Η ενίσχυση που μας προσφέρουν δίνει στο περιοδικό τη δυνατότητα να αποστέλλεται διορεάν σε όλους τους μαθητές των Γυμνασίων και Λυκείων Στυγιφαλίας και Φενεού και στα άλλα σχολεία της ορεινής περιοχής μας.

Απομένει τώρα να πούμε διο λόγια σ' εκείνους που παίρνουν το περιοδικό από τότε που κυκλοφόρησε χωρίς να μας θυμηθούν ποτέ. Θα τους παρακαλούσαμε, αν δεν το θέλουν να μας το γνωρίσουν, έστω τηλεφωνικώς, χωρίς να το επιστρέψουν. Θα μας διευκολύνουν γιατί έτοι θα συμβάλλουν στη μείωση του κόστους της εκτυπώσεως και της δαπάνης των αυξημένων και πάλι προσφάτως ταχυδρομικών τελών.

Αυτονόητο είναι ότι δεν αναφερόμαστε στις εφημερίδες και τα περιοδικά και βεβαίως σε όσους το λαμβάνουν τιμητικώς.

Ενίσχυσαν την προσπάθεια Εισφορές

Αθανασούλη - Ντουμάνη Έλλη	20.000	Μπάρδας Γεώργιος	10.000
Ανδρούτσος Γεώργιος	20.000	Νιάγκος Κων/νος	10.000
Κουλούκης Χαροκόπειος	10.000	Ξερνός Κώστας	10.000
Κουτσούμπης Γιάννης	10.000	Παρούση Νίκη	20.000
Κριεμπάρδη Αναστασία	20.000	Πιλαφιάν Χριστίνα	10.000
Λουητάνης Κώστας	10.000	Ρέλια Πανώρα	10.000
Λύρας Δημήτριος	20.000	Σιαβέλης Θεμιστοκλής	10.000
Μαμόπουλος Παύλος	10.000	Στεμπίλης Παναγιώτης	10.000

Συνδρομές

Ασημακόπουλος Μάριος, Βαρδάκας Χρήστος, Βαρδουνιώτης Ευάγγελος, Βλαχογιάνης Γιάννης, Δέμης Μιχάλης, Δουβής Χρήστος, Ζαρρής Γεώργιος, Καλαπανίδης Κώστας, Καλούδη Μαρία, Καπέλλος Θεμιστοκλής, Καραγιωργας Παύλος, Καραχίλιος Ευγένιος, Καυμάς Μήτης, Κορδαλής Κώστας, Κουλούκης Βασιλης, Κυριαζόπουλος Βασίλης, Λαδάς Παναγιώτης, Λαδιώτης Παναγιώτης, Μαντζούνης Γιάννης, Μάροι Ελένη, Ματσιάνη Μαρίνα, Μιχαλοπούλου - Λαμπρίδου Κων/να, Μιχοπούλου Βασιλική, Μπεκιάρης Δημήτριος, Μπονάτας Νίκος, Μπούρος Τάκης, Νίκας Περικλής, Παναγιώταρος Γιάννης, Παπαγεωργίου Πόπη, Πατρώνας Ευάγγελος, Πετούμενος Χρήστος, Ραϊζή Λουΐζα, Ρομπόρας Βασιλειος, Σπυρόπουλος Ηλίας, Σταθούλη - Κωλέτη Ελένη, Σταμιατοπούλου Ρούλα, Στέφος Αναστάσιος, Τσάτσαρης Κώστας, Τσάχιδης Ιωάννης, Χαροκαύτη Βίκυ.

Στην Αθήνα τον "Αίπυτο" θα τον βρείτε στα βιβλιοπωλεία: "Της Εστίας" Σόλωνος 60, "Δωδώνη" Ασκληπιού 3, "Παραπέντε" Ιπποκράτους 50, "Παρουσία" Σολωνος 94, "Σπανός - βιβλιοφιλία" Μανδροχαλη 7 και "Στρατή Φιλιπότη" Σόλωνος 69 και Ασκληπιού.

Αίτυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

„Οι δέ έργον Ἀσπαδίνην Κολλήσις οὐας πάτε,
Αἰσχινον παρεῖ τύριον, θάνατος αρματατο. Οι
Φινιοντί ξένοντα... Στύμφαλον τ' εἶχον...“
(Πλάτω Β. 605-608)

Επίσκεψη Νοτίου, 1997

ΑΓΩΝΙΣΜΑ

ΕΤΟΣ Ε' ΑΙΓΑΙΟ ΤΕΥΧΟΣ 13-14
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1997

Αίτυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

„Οι δέ έργον Ἀρχαδίηνάντο Κολλήσις δρος αιτοῦ
Αἰνιόντο παρά τύριον, ίν' άνετος περιμαχοῦνται, οι
Φινιοντί ξένοντα... Στύμφαλον τ' εἶχον...“
(Πλάτω Β. 605-608)

ΕΙΑΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟ ΣΙΚΥΩΝΙΟ ΓΑΥΠΤΗ
ΑΥΣΙΠΠΟ

ΕΤΟΣ Ε' ΤΕΥΧΟΣ 15
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997

Αίτυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

„Οι δέ έργον Ἀρχαδίνην Κολλήσις οὐας πάτε,
Αἰσχινον παρεῖ τύριον, θάνατος αρματατο. Οι
Φινιοντί ξένοντα... Στύμφαλον τ' εἶχον...“
(Πλάτω Β. 605-608)

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟ ΦΕΝΕΟ

ΕΤΟΣ ΣΤ' ΑΙΓΑΙΟ ΤΕΥΧΟΣ 16-17
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1998

Αίτυτος

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΣΤΥΜΦΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΝΕΟΥ

„Οι δέ έργον Ἀρχαδίνην (πόλι Κυλλήνης δρος αιτοῦ
Αἰετοῦντο παρά τύριον, ίν' άνετος περιμαχοῦνται, οι
Φινιοντί ξένοντα... Στύμφαλον τ' εἶχον...“
(Πλάτω Β. 605-608)

ΧΕΙΡ ΘΡΗΣΚΙΟΥ ΧΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Η ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΝΝΗΣΙΟ ΛΙΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΤΟΣ ΣΓ' ΑΙΓΑΙΟ ΤΕΥΧΟΣ 18-19
ΙΟΥΑΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1998

ISSN: 1106-0387